

๑/ ๑๑๐ ๖

บัญญัติชาตก

ประชุมนิทานในประเทศนี้แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง

ภาคที่ ๘

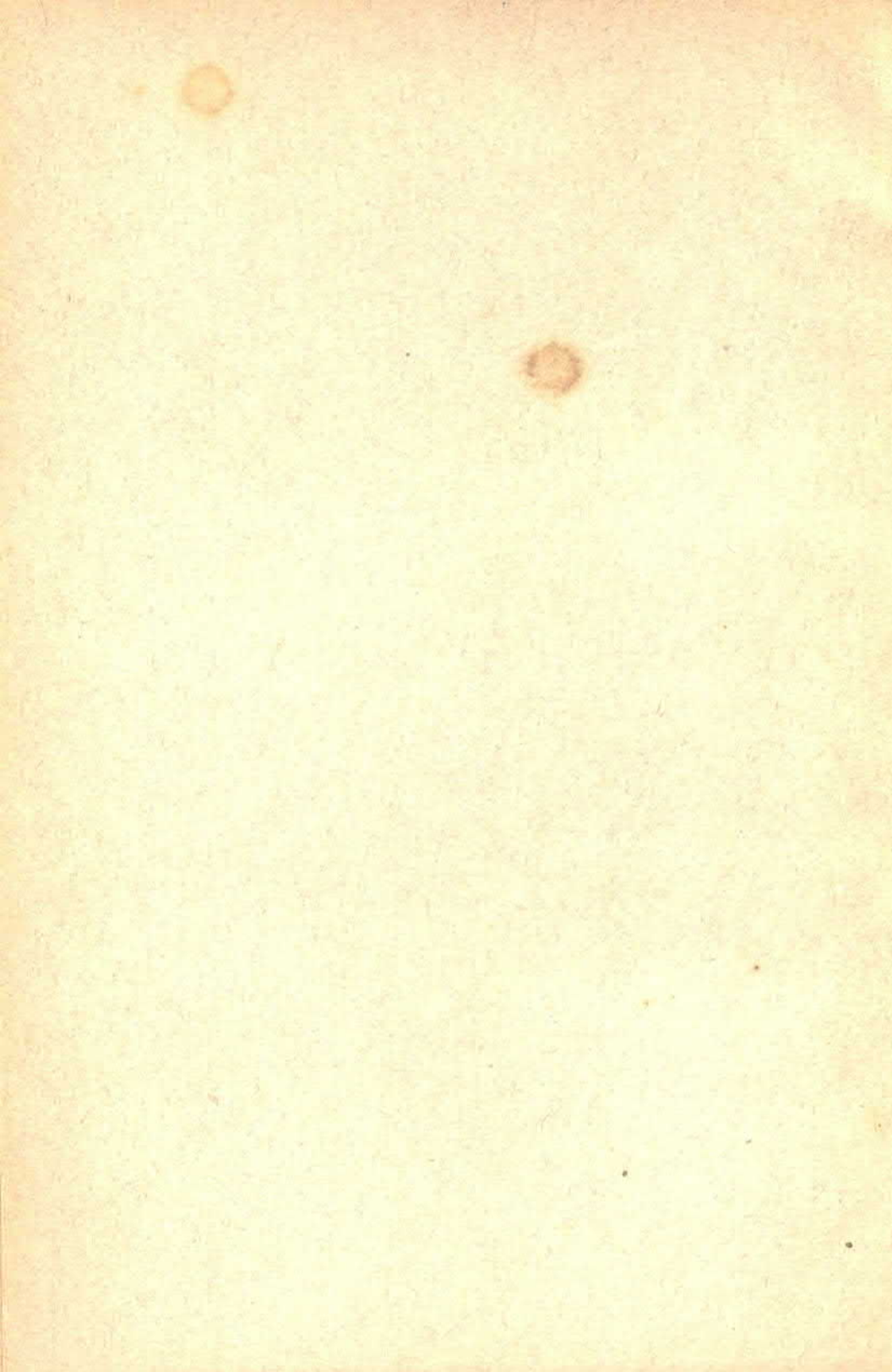
อำมาตย์โท หลวงนนทบัญญัติ

พิมพ์ในวารปตศัพ

นางนนทบัญญัติ (ถนอม ชาคร)

เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ

8 m 60

STAMPED
REMARKS

บัญญัติสาตก

ประชุมนิทานในประเทศนี้แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง

ภาคที่ ๘

อำนวยการ โท หดวงนทบัญญัติ

พิมพ์ในจารปดงศพ

นางนทบัญญัติ (ถนอม ชาค)

เมื่อบัดนี้ พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกตกิจ

คำนำ

อำนาจโท หลวงนนทบุษชา (ทองดี ชากร) จะทำการปลงศพ
นางนนทบุษชา (ถนอม ชากร) ผู้ภรรยา ได้มาแจ้งความยังหอพระสมุด
วชิรญาณสำหรับพระนคร ว่ามีศรัทธาจะพิมพ์หนังสือในหอพระสมุด ฯ
เป็นของถวายแด่เจ้าแจกเนื่องในการกุศลทักษิณานุปทาน เวลามาปรึกษา
สักเรื่องหนึ่ง ขอให้กรรมการช่วยเลือกเรื่องหนึ่งดีให้ เวลานั้นหอพระ
สมุด ฯ กำลังรวบรวมพิมพ์หนังสือเรื่องใหญ่อยู่เรื่องหนึ่ง คือบัญญัติ
ชาติกได้ พิมพ์ออกไปแล้วถึง ๗ ภาค จึงเลือกบัญญัติชาติกภาคที่ ๘
ให้หลวงนนทบุษชาพิมพ์ตามประสงค์

หนังสือบัญญัติชาติกนี้ คือประมุขนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันในเมืองไทย
แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง พระดั่งมีชาวเขียงใหม่รวบรวมแต่งเป็นชาติก
ไว้ในภาษามคธ เมื่อพระพุทธศักราชประมาณราวในระหว่าง ๒๐๐๐
จน ๒๒๐๐ ปี อันเป็นสมัยเมื่อพระดั่งมีชาวประเทศนั้นพากันไปเล่าเรียน
มาแต่ลังกาทวีป มีความรู้ภาษามคธแตกฉาน เขาแบบอย่างของพระภิกษุ
ดั่งมีในลังกาทวีป มาแต่งหนังสือเป็นภาษามคธขึ้นในบ้านเมืองของตน
แต่งเป็นอย่างอรรถกถาธรรมมาธิบาย เช่นคัมภีร์มงคลที่แปลเป็นต้นบาง
แต่งเป็นเรื่องลำดับประวัติ เช่นคัมภีร์ชินกาลมาลินีแปลต้น ตามอย่าง
เรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกาบ้าง แต่งเป็นชาติก เช่นเรื่องบัญญัติชาติก
นี้ เขาอย่างนิบาตชาติกบ้าง โดยเจตนาจะบำรุงพระศาสนาให้ถาวร

และให้หนังสือซึ่งแต่งนั้นเป็นหลักฐานมั่นคง ด้วยเป็นภาษาเดียวกับ
พระไตรปิฎก แต่หนังสือบัญญัติชาตกนั้นเห็นจะแต่งในตอนปลายสมัย
ที่กล่าวมา เพราะความวิภาษามครดทรมองไม่ถึงหนังสือแต่งขึ้นก่อน

หนังสือบัญญัติชาตกนั้นฉบับเดิมเป็นคัมภีร์दान จำนวนรวม ๕๐
ผูกด้วยกัน เดียวกันเห็นจะมีอยู่แต่ในประเทศสยาม กับที่เมืองหลวง
พระบางแต่ที่กรุงกัมพูชา ที่อื่นหาไม่ มีเรื่องราวปรากฏว่าเคยได้อัปไป
ถึงเมืองพม่าครั้งหนึ่ง พม่าเรียกว่า “เชียงใหม่บัณฑิต” แต่พระเจ้า
แผ่นดินพม่าองค์ใดองค์หนึ่งดำริว่าเป็นหนังสือแต่งปลอม พระพุทธวจะ
ตั้งให้เผาเสีย ในเมืองพม่าจึงมิได้มีหนังสือบัญญัติชาตกเหลืออยู่ คำที่
คิดว่าแต่งปลอมพระพุทธวจะนั้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์นั้นหลง
เชื่อว่าหนังสือนิบาตชาตกหรือที่เราเรียกกันในภาษาไทยว่า “เรื่องพระเจ้า
ห้าร้อยห้าสิบชาติ” เป็นพระพุทธวจะ ซึ่งที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความ
จริงเป็นดังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทาน
พระราชวิจารณ์ไว้ในพระราชนิพนธ์คำนำหนังสือนิบาตชาตกภาคต้น ซึ่ง
โปรดฯ ให้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่าเรื่องนิบาตชาตกนั้นคงเป็นนิทาน
ที่เล่ากันในพื้นเมือง มีมาแต่ก่อนพุทธกาลช้านาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรง
ตั้งสอนเวไนยสัตว์ ทรงยกเอาเรื่องนิทานมาแต่งเป็นอุปมาในพระธรรม
เทศนาเนื่อง ๆ ถัธรรมคำในเรื่องนิทานย่อมต้องมั่วผิดแฉกผิดชว ผิดจะ
เป็นคนก็ตาม จะเป็นดีก็ผิดเดียวจวนก็ตาม ย่อมเรียกว่า “มหาดัง”
มาเกิดสมมติขึ้นต่อภายหลังพระพุทธกาลว่า มหาดัง ในเรื่องชาตกนั้น
คือพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ ครั้นเมื่อมาคบแต่งร้อยกรองพระไตรปิฎกกัน

ในชั้นหลัง ๆ ผู้แต่งประสงค์จะปลุกศรัทธาให้มั่นคงตามความเชื่อถือของคน
จึงแต่งประมุขชาติก ประหนึ่งว่าพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ชัดเจน ว่า
มหาสัตว์นั้น ๆ มาเกิดเป็นพระพุทธองค์ แลบุคคลหรือสัตว์อื่นนั้น ๆ มา
เป็นมนุษย์ในปัจจุบัณชาติ รูปเรื่องชาติกจึงเป็นเช่นปรากฏอยู่ในหนังสือ
นิบาตชาติก เพราะความเป็นดังอธิบายมานี้ ที่พระสังฆราชเขียงใหม่เอา
นิทานในพื้นเมืองแต่งเป็นชาติก เป็นแต่แต่งตามแบบอย่างหนังสือเก่า
ซึ่งพระคณิศรนาคราชได้แต่งมาแต่ปางก่อน หาได้ตั้งใจจะหลอกลวง
ผู้หนึ่งผู้ใดว่าเป็นพระพุทธองค์จะไม่ พระเจ้าแผ่นดินพม่าหากเข้าพระทัย
หลงไปเอง

ต้นฉบับหนังสือบัญญัติชาติกที่มีอยู่ในสยามประเทศนี้ ไม่มีครบ
บริบูรณ์แห่งใด ๆ มาช้านาน แม้หนังสือฉบับหอหลวงซึ่งได้มาไว้ใน
หอพระสมุดสำหรับพระนครก็ไม่มีครบบริบูรณ์ กรรมการหอพระสมุดฯ ได้
พยายามสืบหาฉบับที่ขาดมาหลายปี ไปได้อันฉบับมาแต่วัดระฆังบาง ได้มาแต่
วัดอรุณบาง เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มาจากวัดประทุมคงคาอีกตอนหนึ่ง รวบรวม
เข้ากันจึงได้อันฉบับครบบริบูรณ์เมื่อใน พ.ศ. ๒๔๖๖ การที่จะพิมพ์หนังสือ
บัญญัติชาติก เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
สวัสดอมรพันธุ์ เมื่อยังเสด็จดำรงตำแหน่งเสนาบดีหอพระสมุดสำหรับ
พระนคร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งเรื่องสมุทโฆษ อันเป็นนิทานเรื่องคน
บัญญัติชาติกไว้เรื่องหนึ่ง แต่เข้าใจว่าคงจะเป็นเพราะเมื่อทรงแปลแล้ว
จึงทรงว่าต้นฉบับหนังสือบัญญัติชาติกที่มีอยู่ในหอพระสมุดฯ บกพร่อง
ไม่สามารถจะพิมพ์ให้ตลอดเรื่องได้ในสมัยนั้น จึงได้ทรงยังอยู่เพียงนั้น

นิทานในปัญญาชาดก เป็นนิทานที่ไทยเรารักน้อยชมทราบหลายเรื่อง
เช่นเรื่องสมุทรโฆษ เรื่องพระธิดานางมโนहरา เรื่องดังขทอง เรื่อง
พระรถเสน แต่เรื่องคำนี้เป็นต้น การที่เขาหนังสือปัญญาชาดกมาแปล
พิมพ์ในครั้งนั้น จะเป็นประโยชน์ต่อบรรดาให้ร่วกันอ่านเหล่านี้เรื่องที่
เขาเหล่านั้นแต่โบราณเป็นอย่างไร ที่เขามาแต่งเป็นโคลงฉันท์แต่บทตะคอน
เขามาแก้ไขเสียอย่างใดบ้าง แต่ให้เรื่องนิทานเก่าแก่ของประเทศนั้น ซึ่ง
มิได้ปรากฏในที่อื่นก็อีกหลายเรื่อง จึงเชื่อว่าหนังสือปัญญาชาดกจะ
เป็นของที่พอใจนักเรียนทั้งปวง

กรรมการห่อพระธมฺมุต ๖ ขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุประทาน
ซึ่งอามาศย์โท หดวงนันทบัญชา ได้บำเพ็ญเป็นทวารสังคหกรรมสมาทาน
แต่ได้พิมพ์หนังสือเรื่องนั้นให้แพร่หลาย

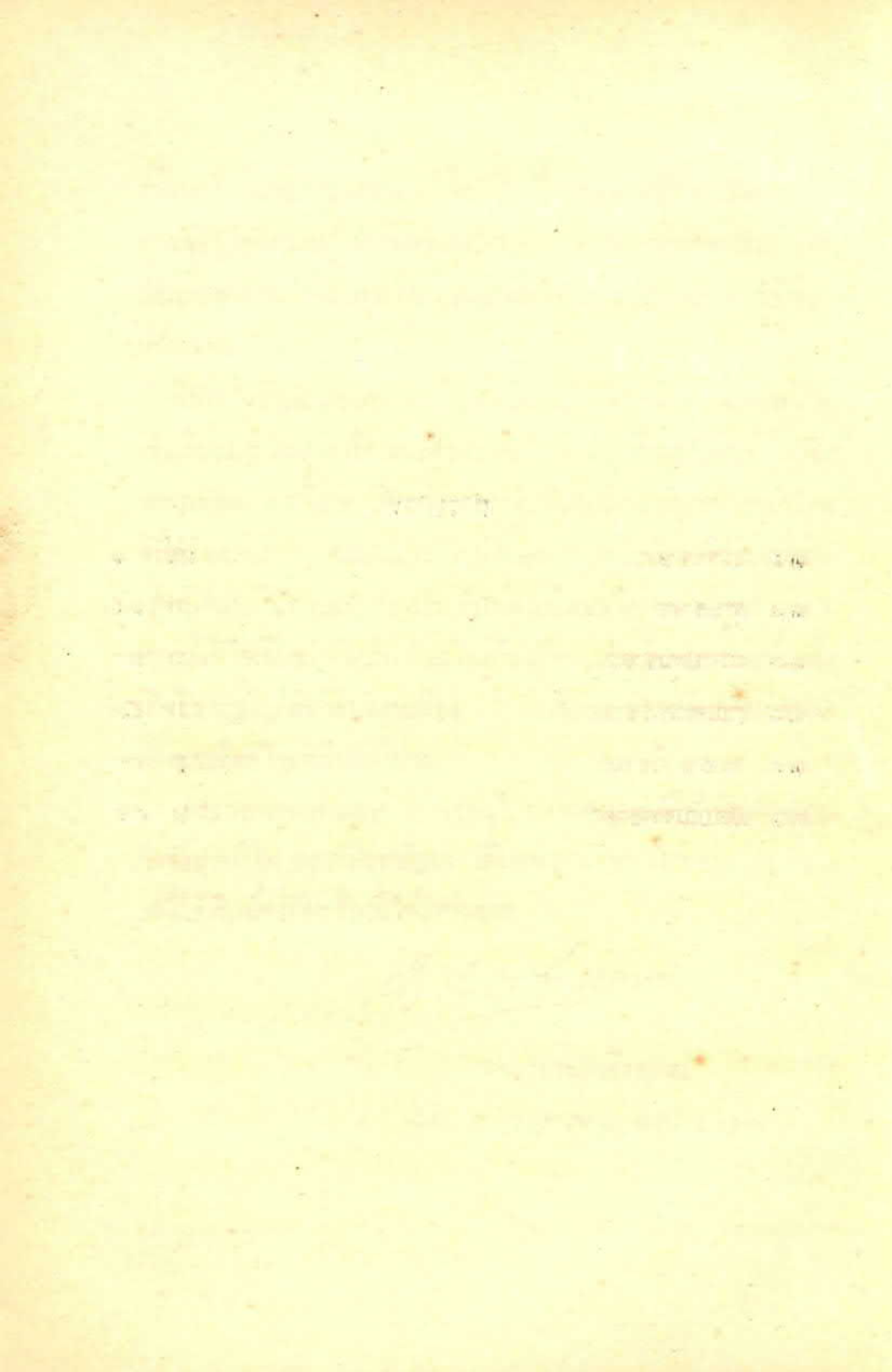
[illegible]

หอพระธรรมคณาจารย์

วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

สารบัญ

๒๕	นรขัณฑ์	หน้า ๑
๒๖	รูปขัณฑ์	" ๑๕
๒๗	มหาปทุมขัณฑ์	" ๓๐
๒๘	ภณคารขัณฑ์	" ๕๓
๒๙	พหุขัณฑ์	" ๙๐
๓๐	เสตบณขัณฑ์	" ๙๙

๖ ปัญญาสชาตก

เรื่องที่ ๒๕ ถึง เรื่องที่ ๓๐

พระญาณวิจิตร (สิทธิ โสจณานนท์) เปรียญ ๕ ประโยค

วัดเทพศิรินทรวง

๒๕ นรชีวะชาตก

อุทฺธริสุตฺตมิมิ เต สีสันติ อิทํ สุตฺตา เขตฺตวเน วิหรนฺโต มาตุ-
โปสกภิกขุ อารพฺภ กเถสิ

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ทรง
พระปรารภภิกษุ^๕เพียงมารดา จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า
อุทฺธริสุตฺตมิมิ เต สีสํ เปนต้นไป

เรื่อง^๕นี้เหมือนกันกับสามชาตก ๖ สมเด็จพระศาสดาตรัสถามภิกษุ^๕นั้น
ว่า ดูกรภิกษุ^๕ ไฉน^๕ว่าท่าน^๕เพียงคฤหัสถ์หรือ ภิกษุ^๕นั้นกราบทูลว่า ข้า
แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระพุทธเจ้า^๕เพียงคฤหัสถ์จริงพระพุทธเจ้าข้า
คฤหัสถ์^๕นั้นเป็นอะไรของท่าน ๖ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า คฤหัสถ์^๕นั้นเป็น
มารดาบิดาของข้าพระพุทธเจ้า ๖ พระพุทธองค์^๕จากประธานสาธุการว่า
สาธุ ภิกษุ^๕ ดัง^๕นี้ถึงสามครั้งแล้วตรัสว่า ท่าน^๕คงอยู่ในทางที่เราตถาคต
ตำเนรมาแล้ว ชื่อว่าการ^๕เพียงมารดาบิดาเป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย

บัณฑิต แต่ปางก่อน ทั้งหลาย ย่อมละทิ้งชีวิตเพื่อประโยชน์ แก่มารดา บิดา
 พระพุทธองค์ทรงนั่งเสวยผลไม้ที่ทรงนั่งอยู่ ฯ ภิภษทั้งหลายกราบทูลถึงวอน
 เพื่อบุตรของพระองค์จะให้แข็งแรง พระพุทธองค์จึงทรงนำคณิกาน
 มาแสดงต่อไปนี้

อดีต ภิภษเว พาราณสีนคร โพธิสตโต สัสเร สัสรวโต
 ทลิตทุกเล นิพพุตเตตวา ทสมาสจเยน มาตุกัจฉโต นิภษมิ ฯ
 คุกรภิภษทั้งหลาย ในอดีตกาลล่วงแล้ว พระโพธิสัตว์เจ้าเมื่อต้องเที่ยว
 อยู่ในสังสารวัฏ ได้บังเกิดในตระกูลคนจนในพระนครพาราณสี ครั้น
 ถวบทศมาสก็เกิดออกจากกรรมมารดา ในครั้งนั้นถึงวันตั้งชื่อ คนทั้งหลาย
 จึงตั้งชื่อกุลบุตรนั้นชื่อว่านรชัวะ ดังนี้ เจ้านรชัวะนั้น ครั้นเจริญวัยแล้วก็
 มีรูปร่างงามเปรี๊ยะชวนดู เปรี๊ยะชอบในทางศึกษาศิลปกรรมบททั้ง ๑๐ ประการ
 ดำรงการเลี้ยงชีวิตแต่ที่ชอบ เติบโตมารดาบิดาด้วยความกตัญญู ครั้น
 กาลต่อไปบิดาของเจ้านรชัวะนั้น ถูกพยาธิอันใดอันหนึ่งมาเบียดเบียนก็
 กระทำกาตกริยา ดำเนินนรชัวะโพธิสัตว์ก็เลี้ยงแต่มารดาไป ในสมัย
 นั้นพระโพธิสัตว์เจ้า ปรารถนาจะกระทำดีกรรมเพื่อจะเลี้ยงมารดา จึง
 เข้าไปหาผู้ดำรงการจรรบบอกว่า ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้าปรารถนาจะกระทำ
 ดีกรรมกับด้วยบริษัณของท่าน ฯ ในกาลนั้นเศรษฐีจึงกล่าวว่ายี่สิบ
 ถ้ากระนั้นท่านจงทำตามสบายเถิด ฯ พระโพธิสัตว์เจ้ารับคำว่าสาธุ แล้ว
 ก็กระทำการจรรบกับด้วยคนของเศรษฐี ภายหลังได้แบ่งข้าวให้เป็นส่วน

กันแล้วกษัตริย์ มารดาอยู่สบายที่ใดก็เข้าไปตั้งนั้น ไหว้แล้วจึงบอก
 มารดาว่า ข้าแต่แม่ เดียวนี้ชาวกลาของเรารู้แล้ว แม่จึงไปรักษาชาว
 กลา กับด้วยข้าพเจ้าเกิด ฯ มารดาได้ฟังแล้วจึงบอกกับบุตรว่า ค่ะพ่อ
 เจ้าจงไปตามสหายเกิด ฯ ถ้าคัมภีร์พระโพธิสัตว์ถือเอาโภชนาหารพอสมควร
 แล้ว ก็ไปยังนากับด้วยมารดา ครั้นถึงโรงนาแล้วก็พักอยู่ในโรงนา
 นั้น แล้วให้มารดาอาบน้ำร้อน แล้วให้บริโภคน้ำอาหารอันประณีต
 แล้วให้บ้วนปาก แล้วเข้าไปใกล้มารดาจึงบอกมารดาเพื่อประสงค์จะ
 เกี่ยวชาวกลาว่า ข้าแต่แม่ แม่อย่าได้ออกไปข้างนอกเลย จงอยู่ในโรง
 นานี้เถิด แล้วก็ไปเกี่ยวชาวกลาในนา ในกาลนั้นในที่ใกล้มารดาโพธิ
 ศักดิ์จอมปลวกอยู่จอมหนึ่ง มีสัตว์พิษอยู่ในภายในจอมปลวกนั้นตัว
 หนึ่ง เวลานั้นสัตว์พิษนั้นออกจากจอมปลวกเที่ยวไป เพื่อจะแสวงหา
 อาหาร จึงเลื้อยไปหยุดอยู่ใกล้มารดาพระโพธิสัตว์ ฯ เห็นยักเท้าไปถูก
 ด้วยความหลับ จึงแผ่พังพานขึ้นแล้วก็กัดเอาเท้ามารดาพระโพธิสัตว์ พอ
 งูกัดแล้วมารดาพระโพธิสัตว์ก็ตกใจหนึ่ง ไม่อาจทรงทนอยู่ได้ ด้วย
 กำตึงพิษก็ร้องไห้คร่ำครวญว่า โอ้ โอ้พ่อถูกรัก ถูกเขี้ยวเจ้าจึงอยู่เกิด
 ชีวิตของแม่จะดับไปแล้ว โอ้ถูกเขี้ยวพ่อจรณะผู้แสนอดด้วยหทัยแค้นยานของ
 แม่ แม่ถูกงูกัดแล้ว กำตึงพิษจะครอบงำแล้ว โอ้เจ้านรชวะเวไนจากแม่
 เลี้ยงแล้วก็จะไม่มีที่พึ่ง โอ้หนอเจ้านรชวะ จะถึงพร้อมไปด้วยทุกข์ ว่า
 คงแล้วก่พลกถัมภ์ กระทำกาตฤิยาในสถานนั้น ส่วนหนึ่งก็ตั้งกลัว
 แล้วก็นิ่งไปซ่อนอยู่ในกองฟางแห่งหนึ่ง พอเวลาพระอาทิตย์ขึ้นมา พระ

โพธิสัตว์ก็ยกมัตถาจากถ้ำขึ้นวางบนคัมภีระแล้ว ลงจากนาเพื่อจะไปเลี้ยง
 มารดา ครั้นไปถึงศาลาได้เห็นแต่ศาลาเปล่า ก็หัวโนใจว่ามารดาเราไป
 ไหนหนอ หรือว่ายังนอนอยู่ พระโพธิสัตว์ก็ปลงมัตถาจากถ้ำลงจากคัมภีระ
 วางไว้ที่ข้างหนึ่งแล้วเปิดประตูเห็นมารดานอนอยู่บนเตียง แล้วนวดเท้า
 มารดาคอยมือ ได้เห็นปากของมารดาหาลมอดดีด่าประสาธน์ได้ แต่เห็น
 ศีรกายมีดีเรียวก็ทราบวามารดาถูกกตแล้ว จึงช่วยได้ท่อนไม้ไปเทียว
 คันทางนั้น เทียวไปในข้างโน้นบ้าง ข้างนี้บ้าง ไปจนถึงกองฟางมีท่อน
 ไม้กตกนอนอยู่โดยรอบ งูนั้นไม่อาจหนีไปได้ก็หยดอยู่ในที่นั้น พระโพธิสัตว์
 ได้เห็นงูนั้นแล้ว จึงคิดว่ามารดาของเราคงจักถูกงูกัดแล้ว ถ้าเรา
 จะฆ่ามันเสีย เราก็จะเป็นผู้ทำตายสัตว์เสีย คิดแล้วจึงกล่าวว่า ดูกรพ่อ
 อรุณชาติสัตว์เถอยไปด้วยออก เจ้าได้ชีวิตฉันใด ขอให้มารดาของข้า
 จงได้ชีวิตฉันนั้นเถิด เจ้าจึงเถอยไปคามลบายเถิด ถ้าบัดนั้นพระโพธิ
 สัตว์เข้าไปหามารดา พบตบแทบบาทมตของมารดาแล้วร้องไห้คร่ำครวญ
 ว่า แม่จ๋า ลูกช้อนรชีวิตมาถึงแล้ว แม่จึงลุกขึ้นเถิด ข้าแต่แม่ ลูกไป
 นอนค้ำคันทโษย้อมมีแก่ลูก แม่ไม่พูดกับลูก เพราะเหตุอะไร โอษฐ์รม
 ทั้งหลายนี้ไม่เที่ยงมีกำลังเหือดเกิน แล้วกล่าวว่า ข้าแต่แม่ อมนุษย์ทั้ง
 หลายในเวลาดากลางคืนในภายนอกพระนครนี้ก็มีอยู่ เราจักกระทำการอย่างไร
 ดีแล้วจึงกล่าวปฐมคาถาว่า

อุทฺทริสุตฺตํ เต สีสํ

ปาเท โก อุทฺทริสุตฺติ

ปาเท เจ อุทฺทริสุตฺตํ

สีสํ โก อุทฺทริสุตฺติ

ก็ กริสสามิ เต อมม โสหิ เขตติ อิชาคโต
 ตวณฺจ มจฺจุมฺเข ปตฺติ กถิ โมเจมิ มาตริ
 หา รุกฺขปพฺพตฺถมฺมตฺตา อากาสตฺตา จ เทวตา
 อนาถ มรณิ เอหิ กถิ ปสฺสามิ มาตริ
 โก นุ เทโว มนุสฺโส วา ยกฺโข วาปี มหิทฺธิโก
 โมจยิสฺสติ มํ ทุกฺขา ตวณฺจ เม สรณิ ภว

แปลว่า ลูกจะยกช้างสี่ขาแม่ขึ้น ใครเล่าจะช่วยยกช้างเท้า ถ้าลูก
 จะยกช้างเท้าใครเล่าจะช่วยยกช้างสี่ขา ข้าแต่แม่ ลูกจะกระทำการอะไรแก่
 แม่ได้ ลูกไปนามาถึงพื้นแม่ก็ตกไปในปากมัจจุราชนั้นแล้ว ลูกจะปลด
 เป็ดของแม่ออกจากปากมัจจุราชนั้นอย่างไรได้ ๑ ขอเชิญเทพยเจ้าทั้งหลาย
 ที่สถิตอยู่ในต้นไม้ หรือในภูเขาหรือบนพื้นแผ่นดิน หรือสถิตอยู่บน
 อากาศก็ดี จงเสด็จมายังที่มารดาข้าพเจ้าตายอันหาที่พึ่งมิได้ ทำใด
 นข้าพเจ้าจักได้เห็นมารดา ใครหนอจะเป็นเทพยதாகัดเป็นมนุษย์กิต หรือ
 ว่าเป็นยักษ์ มฤตยูใหญ่กิต จักช่วยปลดปล่อยข้าพเจ้าให้พ้นจากทุกข์ได้
 ขอท่านจงเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าเถิด

ในขณะนั้นกัสดางให้เราร่อนไปถึงพิภพของท้าวสักกะเทวราช ท้าว
 สักกะเทวราช เมื่อจะทรงอาวธนาการถึงมนุษย์โลกจึงกล่าวคาถาว่า

โก นุ เทโว มนุสฺโส วา สมฺมา ปุเชติ มาตริ
 ทานํ พุรหมฺจิริยํ วาปี มมฺ จาเลติ อาสนา

แปลว่า ใครหนอเป็นเทวดาหรือมนุษย์ มาบรูชาอยู่โดยชอบ คือ
 เติงมารดา หรือจำแนกแจกทาน หรือประพฤติกุศลกรรม จะทำให้
 เราเกิดขึ้นไปจากที่นี้

ท้าวตักกเทวราชทราบเหตุนี้แล้ว ก็เสด็จจากสวรรค์ นฤมิตตน
 เป็นพราหมณ์ ทำเป็นหลงทางมาถึงโรงนาของพระโพธิสัตว์แล้วปรา
 ไซ์ว่า ตูกรพ้อมหาบุรุษเจ้าข้า ท่านทั้งหลายจงบอกหนทางที่จะไปยัง
 พระนครพาราณสีแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ พระโพธิสัตว์จึงพระทัยอันความ
 กรุณาหากตักกเคื่อนอยู่เสมอ ครั้นได้สดับคำนั้นจึงกล่าวตอบว่า ข้าแต่
 พ้อมหาพราหมณ์ท่านมาแต่ไหน ฯ พราหมณ์กล่าวว่า เรามาจากที่ไกล ฯ
 พระโพธิสัตว์ได้ฟังคำนั้นแล้วจึงกล่าวว่า ข้าแต่พ้อมหาพราหมณ์นี้แล้ว หน
 ทางที่จะไปพระนครพาราณสีของเรา ท่านจงไปตามสบายเถิด ฯ ถ้าคัม
 นันพราหมณ์จึงถามพระโพธิสัตว์อีกว่า ตูกรมหาบุรุษ ท่านร้องให้
 เพราะเหตุอะไรหรือ ฯ พระโพธิสัตว์บอกว่า ข้าแต่เจ้าพราหมณ์ มารดา
 ของข้าตักกตักตายเสียแล้ว เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงร้องให้ แล้วตักก
 ได้บอกว่า ชื่อว่าพราหมณ์ทั้งหลายย่อมรักมนต์ เราจะถามพราหมณ์
 ตู คือแล้วจึงกล่าวว่า ข้าแต่เจ้าพราหมณ์ ท่านทราบมนต์อยู่หรือหนอ
 ขอท่านจงช่วยบอกยาให้แก่เราเถิด ฯ ตูกรมหาบุรุษ มนต์นั้นเราทราบ
 อยู่ แต่ยาที่เราจะให้ชีวิตแก่มารดาของท่านไม่มี ฯ ข้าแต่พ้อมหาพราหมณ์
 เราจะไต่ยาที่ไหนในเวลาดาตักกในที่ภายนอกพระนครนี้ ยานี้เป็น
 อย่างไร ฯ ตูกรมหาบุรุษ ถ้าท่านได้หัวใจมนุษย์ เราจักทำยาด้วยหัวใจ

มนุษย์นั้นแล้ว จักให้ชีวิตแก่มารดาของท่านใดทีเดียว พระโพธิสัตว์
 ได้ฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวว่าเราจักบงาทำท่านด้วยศีรษะของเรา ว่าแล้วก็
 ปรีทวนนาการ แล้วจึงกล่าวต่อไปว่า ข้าแต่มหาพราหมณ์ ดิฉัน
 ท่านปรารถนาหัวใจมนุษย์อย่างนั้น เราจักให้ชีวิตแก่มารดา ท่าน
 ปรารถนาสิ่งใด ๆ เราจะให้สิ่งนั้น ๆ ตามปรารถนา ฯ ท้าวฉีกกเทวราช
 จึงกล่าวว่า ตถุรมาหารบรุษ ถ้ากระนั้น เราจะให้ชีวิตแก่มารดาของ
 ท่าน ฯ ถ้าคัมภีร์พระโพธิสัตว์ปรารถนาจะเชือดดวงหทัย เมื่อจะแสวงหา
 ศีรษะจึงแตกไปบนอากาศกล่าวอย่างนั้นว่า ข้าแต่หมู่เทพยดาทั้งหลาย
 ท่านทั้งหลายจงฟังคำข้าพเจ้า ถ้าข้าพเจ้าจะพึงได้พระสัพพัญญุตญาณใน
 อนาคตกาลไซ้ ขอให้ศีรษะจงปรากฏในที่เฉพาะหน้าข้าพเจ้าเถิด พอ
 จมถ้อยคำดัง อากาศเวทดาทั้งปวง ก็ลุกศีรษะด้วยเชือกหย่อนลงมา
 ในวันนั้น ด้วยอนุภาพแห่งความกตัญญูของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์
 ได้เห็นศีรษะแล้ว จึงคิดโดยชอบอย่างนั้นว่า โอความดีริห์ของเรา
 ดำรงแล้วจึงจับศีรษะนั้นด้วยมือเบองขวา ปรารถนาจะเชือดดวงหทัย
 จึงกล่าวประกาศอย่างนั้นว่า ข้าแต่หมู่เทพยดาผู้เจริญทั้งหลาย จงกระทำ
 อนุโมทนาอิมคติกทานของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าหาได้ปรารถนาประเทศราช
 สัมบัติหรืออันตมสมบัติพรหมสมบัติ ด้วยหทัยท่านไม่ ข้าพเจ้าจะให้
 ศีรษะทั้งตายในโลกสันนิบาตกับทั้งเทพยดา ที่ตงอยู่ในสังสารให้ข้าม
 พ้นไปจากสังสารในอนาคตกาล พระโพธิสัตว์นั้นเชือดดวงหทัยแล้ว ใน
 กาลนั้นก็บังเกิดทุกข์เวทนาเป็นอันมาก แล้วก็ให้ดวงหทัยแก่พราหมณ์

พรหมณ์จึงกล่าวว่า ดูกรมหาบรูษ ท่านจงได้ดวงหทัยของท่านกับทั้ง
โศหิตาให้เข้าไปในปากของมารดา เราจะสวดอาชยมนต์ พระโพธิสัตว์
ก็กระทำอย่างนั้น พอท้าวลักทเวราชสวดอาชยมนต์ขึ้น มารดาพระ
โพธิสัตว์ก็ลุกขึ้นนั่งได้ ฯ พระโพธิสัตว์กราบลงที่เท้ามารดาให้มารดา
อดโทษแล้ว เมื่อจะตามารดาจึงกล่าวคาถาว่า

อาปจฺฉามิ ตฺวํ อมฺม	ปุเรสุตฺตํ จ ปารมี
ชีวิตํ อชฺช ทสฺสํ	โพธิยา เบว การณา
สา นฺน กปฺปนา อมฺมา	จิรํ รตฺตํ รุจฺจติ
อหฺมรตฺเต จ รตฺเต วา	นทิว อวสฺสสฺสตี
สา นฺน กปฺปนา อมฺมา	จิรํ รตฺตํ รุจฺจติ
อหฺมรตฺเต จ รตฺเต วา	กุนฺนํ อนฺนทกา
ปฺตฺตสฺสเณน ปโรทิสฺสํ	สุตฺตํ จิปปเมว จ
สา นฺน กปฺปนา อมฺมา	จิรํ รตฺตํ รุจฺจติ
ปิยํ ปฺตฺตํ อทิสฺวาน	มมํ มาตา มริสฺสตี
อนาถา ทานิ เม อมฺมา	ชินฺนํ กตโยพฺพนา
สา วิโยคทุกขปฺตฺตา	กถํ ชีวติ เอกิกา
ทุกฺขิตา ทานํ เม อมฺมา	ปฺตฺตสฺสเณน ปิพิตา
ขุปปาสา ย ปุณฺณาย	กถํ ชีวติ เอกิกา
วราภาณิ จ เม อมฺมา	กิสสา เม จ อปฺตฺตกา
อาทิตฺตา ปฺตฺตสฺสเณน	กถํ ชีวติ เอกิกา

แปลว่า ข้าแต่แม่ ลูกจะตามแม่ไปลูกจะบำเพ็ญบารมี ลูกให้ชีวิต
แก่แม่ในวันนี้ ก็เพราะเหตุแก่พระโพธิญาณอย่างเดียว ข้าแต่แม่ ความ
สำเร็จถึงความประดังกันนั้น ย่อมเป็นที่ชอบใจของแม่ผู้มีความยินดีมา
นานแล้วก็จริง ก็แต่ว่าความสำเร็จถึงความประดังของแม่นั้น เหมือน
อย่างแม่น้ำย่อมเหือดแห้งถึง ตลอดจนครึ่งคนบ้างตลอดคนบ้างรุ่งบ้าง หรือ
เหมือนอย่างแม่น้ำน้อยไม่มากนักยู่ ตลอดจนครึ่งคนบ้างตลอดคนบ้างรุ่งบ้าง
ส่วนคนที่หลงทางที่ร้องไห้รำครวญเพราะความเศร้าโศกถึงบุตร ความ
เศร้าโศกถึงบุตรนั้นย่อมสูญหายไปเร็วพลันทีเดียว ข้าแต่แม่ ความสำเร็จ
ถึงความประดังกันนั้น ย่อมเป็นที่ชอบใจของแม่ผู้มีความยินดีมานานแล้ว
ก็จริง แต่ว่าแม่ของลูกก็คงจะตาย เพราะไม่ได้เห็นบุตรอันเป็นที่รัก
เดี๋ยวนี้แม่ของลูกเป็นคนชราแล้ว มีวัยอันเจริญไปแล้ว ไม่มีที่ฟังก็จะถึง
ซึ่งความทุกข์ เพราะความพลัดพรากจากบุตร เป็นคนอยู่คนเดียวจะมี
ชีวิตอยู่อย่างไรได้ เดี่ยวนี้แม่ของลูกอันความทุกข์ครอบงำแล้ว อัน
ความเศร้าโศกถึงบุตรบีบคั้นแล้ว ด้วยความหิวข้าวและยากน้ำ เป็นคน
อยู่คนเดียวจะมีชีวิตอยู่อย่างไรได้ มารดาของลูกได้ความทุกข์ยากเหลือ
ประมาณ ไม่มีความสุข ก็จะมีชบสอม อีกทั้งเป็นคนไม่มีบุตรอันความ
เศร้าโศกถึงบุตรแผดเผาเอาแล้ว เป็นคนอยู่คนเดียวจะมีชีวิตอยู่อย่างไรได้

พระโพธิสัตว์ปริเวทนาการ โดยนัยเป็นอาทิฉนั้นแล้ว ก็ตั้งลงกระทำ
ภาตภิรยาในสถานที่นั้นแล

ถ้าคัมภีร์มารดาพระโพธิสัตว์ ได้เห็นบุตรอันเป็นที่รักตั้งแต่วัย
มีหทัยหวาดไหว จึงเข้าประคองบุตรจุมพิตบนศีรษะแล้วบริเวณการใหญ่
จึงกล่าวคาถานี้ว่า

หา คาค ปุตุต สุกรุป	ปจมี ปุตุตถิ ลภี
อิทานิ เต ปีตา นตฺถิ	กถิ ขหาสิ จีวิตํ
รจฺยา มาตุยา นิจํ	ปีโตร ทว ขหิตา
ตุวณฺจ กาลกโต อชฺช	อนาถา มรณํ ภเว
สพฺเพ เต อุกยํ อมฺหา	จุปปีปาสาय ปีพิตา
ตุวณฺจ กาลกโต สพฺเพ	โก เม ทุกขํ วิโนทยิ
ตุวํ สุขีมาโน โส	ตุวณฺจ สีสสมฺมโต
ตุวณฺจ อุปสงกมฺม	กตุวา ปุณฺณุปการณา
เตน ปุณฺณเณน โส กตา	สาหิ ทุกฺเคน ปีพิตา
จิปฺปเมว วณฺณทุกฺขา	โมจยิสฺสสึ ปุตุตฺถกา
อุทฺธรวิสุตฺตามิ เต สีสํ	ปาเท โก อุทฺธรวิสุตฺติ
ปาเท เต อุทฺธรวิสุตฺตมิ	โก สีสํ อุทฺธรวิสุตฺติ

แปลว่า ดูก่อนพ่อผู้เป็นบุตรผู้มีปณิธาน แม้ได้เจ้าผู้เป็นบุตรที่แรก
เพียงวันบดของเจ้าก็ไม่มีแล้ว ไฉนเจ้ามาสดะชีวิตเสียเถา เจ้าเป็นที่ขอบ
ใจของแม่อยู่เป็นนิจ บิดาของเจ้าก็ทั้งแม่ไปเสียแล้ว ส่วนเจ้าก็มากระทำ
กาตกริยาถึงฉนวน ความตายของเจ้าเป็นความตายอนาถาหาพึ่งมิได้
เราทั้งสองคนด้วยกันอันความหวาดแต่อยากนำบคนก็พออยู่แล้ว เจ้า

ยังมากระทำกาตกริยาไปอีก ใครเล่าเขาจะมาช่วยมันเทาความทุกข์ให้
 แก่แม่ ว่าดังนี้แล้วจึงกล่าวว่ ตูกรเจ้านรชว เจาตุกชนเกิด โฉนเจ้า
 มาทงแม่เสียเล่า ความผิดของแม่ก็ไม่มี เจาตุกชนพูดกับแม่เกิด ว่าแล้ว
 ก็ถยายผมประหารอรุระประเทศด้วยมือทั้งสองปรีเทวนาการอยู่ แล้วจึง
 คิดโตด้วยความคิดตนเป็นบัณฑิตทำเนรด้วยปัญญาอย่างนั้นว่า ลัคบุรุษ
 ทั้งหลายในกาตปางก่อน ย่อมโตชวตมารดาบิดาด้วยถ้อยคำของพระ
 โพธิสัตว์ เราจะกระทำในหนอจะได้ชวตบุตรคืนมา เราจะกระทำ
 คำดีใจให้จารึกไปในเมืองหน้า บุตรของเราจักโตชวตจริงแท้ ก็เพราะ
 เหตุอะไรเราจึงได้กล่าวอย่างนี้ เราได้เคยได้ยินมาว่า พระดีพัญญ
 พุทธเจ้า ท่านกระทำกิจของท่านสำเร็จ ก็เพราะอาศัยคำดีใจ พระ
 อรหันตเจ้าทั้งหลาย หรือพระอัครสาวกเจ้าทั้งหลาย ท่านกระทำกิจ
 ของท่านสำเร็จ ก็เพราะอาศัยคำดีใจ เราจะเป็นผู้กระทำกิจสำเร็จอย่าง
 นั้น ก็เพราะอาศัยคำดีใจ คำดีใจจะเป็นที่พึ่งของเรา จะเป็นที่ไหน
 เบื้องหน้าของเรา คิดแล้วนางก็แสดงขึ้นไปบนอากาศจึงกล่าวอย่างนั้นว่า
 ข้าแต่หมเทพยเจ้าทั้งหลายผู้เจริญ ขอท่านจงฟังคำข้าพเจ้า บุตรของ
 ข้าพเจ้านชอนรชวกุมาร เป็นผู้มีศีลถึงพร้อมไปด้วยความกตัญญู ข้า
 พเจ้าเป็นมารดาของนรชวกุมาร พวพณอยู่ด้วยความรักในบุตร บุตร
 ของข้าพเจ้าชอนรชวกุมารนี้แหละ ด้วยคำดีใจนี้ บุตรของข้าพเจ้าชอ
 นรชวจะโตชวตเกิด เมื่อนางจะกระทำอธิษฐานจึงกล่าวคาถาว่า

เบน สจฺเจน นรชีโว

มาตาเปติกริ ชนฺตุ

เอเตน สจฺจวชฺเชน

ปฺตฺโต เม ลภตุ ชีวิตํ

มาตาเปติกริ ชนฺตุ

กุเล เขฎฺฐาปจาโยโน

เอเตน สจฺจวชฺเชน

ปฺตฺโต เม ลภตุ ชีวิตํ

อากาสตฺถา จ เทวตา

มม อนุกมฺปาย จ

มํ ปสฺสชนฺตุ ทิสฺสทิสํ

ปฺตฺโต เม ชีวิตํ ลภตุ

แปลว่า เจ้านรชีวะเป็นผู้เกิดมาเที่ยงมารดาบิดา ด้วยคำสัจใจ ด้วยคำสัจนั้น ขอให้บุตรของข้าพเจ้าจงได้ชีวิตเกิด เจ้านรชีวะผู้เกิดมาเที่ยงมารดาบิดา เป็นผู้ประพฤติคำตนในบุคคลผู้เจริญกว่าในตระกูล ด้วยคำสัจใจ ด้วยคำสัจนั้น ขอให้บุตรของข้าพเจ้าได้ชีวิตเกิด อนึ่งขอเทพยเจ้าผู้เหาะอยู่บนอากาศทั้งหลาย จงอนุเคราะห์ให้ไปตามข้าพเจ้า จงแสดงข้าพเจ้าทั่วทุกทิศเกิด ขอให้บุตรของข้าพเจ้าจงได้ชีวิตเกิด

พอจบคำอธิษฐานลง พระมหาสัตว์เจ้าก็เป็นประหนึ่งว่าคืนชนจากความหลับ ครั้นคืนชนแล้ว ก็เป็นผู้ไม่มีโรคทุกข์หนึ่งอยู่ ๆ ถ้าคืนนั้นมารดาพระโพธิสัตว์ก็ออกพระโพธิสัตว์จุมพิตบนศีรษะแล้ว ชนทั้งสองก็เกิดความโลมณั้ มีหฤทัยเต็มไปด้วยปีติ ๆ ในภกานั้นท้าวสักกะเทวราชสถิตอยู่ในที่ไกล ก็แปลงวิคมีให้รุ่งเรืองโพลงขึ้นด้วยอศัตถาพอนเป็นทิพย์ ประจักษ์พระอาทิตย์มีแสงอันอ่อนประคิบฐานอยู่บนอากาศ กระทำกนิประเทศทั่วขอบเขตทั้งดิน ให้สว่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อจะบอกความที่ตนเป็นท้าวสักกะเทวราช จึงกล่าวเป็นคาถาว่า

สกุโหมสมิ เทวินโท

อาคโตสมิ ตว สนฺติเก

สาธุ สาธุ มหาวีร

พุทฺโธ โลเก ภวิสฺสตี

อิมินา กตกมฺเมน

อจิเรเนว คมิสฺสตี

สาธุ สาธุ มหาวีร

พุทฺโธ โลเก ภวิสฺสตี

แปลว่า เราเป็นเทวินที่สักกะเทวราช มาอยู่บนที่ใกล้ท่านแล้ว ตุกร
มหาวีร ท่านผู้มีความเพียรใหญ่ สาธุ สาธุ ดีแล้ว ดีแล้ว ไม่นาน
ทีเดียว ท่านจักเป็นพระพุทธเจ้าในโลก ท่านจักถึงซึ่งความเป็นพระ
พุทธเจ้า ด้วยกุศลกรรมที่ท่านทำแล้วนี้ ตุกรมหาวีรท่านผู้มีความเพียร
ใหญ่ สาธุ สาธุ ดีแล้ว ดีแล้ว ท่านจักเป็นพระพุทธเจ้าในโลก ดังนี้
แล้วให้อิวาทว่า ตกรพ่อ ท่านเป็นผู้ถึงพร้อมไปด้วยคุณมีความเป็นผู้
กตัญญูเป็นอันมาก ท่านเป็นเนื้อหน่อของพระพุทธเจ้า โลกคือหมั่งสัตว์นี้ ไม่
มีผู้ต้านทาน ไม่มีที่ซ่อนเร้น ไม่มีอันตรายที่พึง ท่านจึงเป็นที่พึงของสัตว์
โลกนี้เกิด ดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปยังทิพยสถานของพระองค์

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นให้
แจ้งชัด จึงตรัสพระคาถาว่า

อิทํ วตฺวาน มชฺวา

เทวราชา สุขุมปติ

โพธิสฺสคํ ฤคฺคํ กตฺวา

สกุคกํ อปฺกมฺมิ

แปลว่า ท้าวผู้ขึ้นบนมชวานเทวราช สุขุมพระโพธิสัตว์แล้ว ก็
เสด็จไปยังคฤคณิกายทิพยสถาน พระโพธิสัตว์ปฏิบัติมารดาอยู่ตลอดชีวิต

ของมารดาแล้ว ดำรงอยู่จนตลอดอายุ ครั้นสิ้นอายุกระทำกาตกริยาแล้ว
ก็มัตถรรคเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เดิมแต่พระบรมศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานั้นมาแสดงแล้ว ทรง
ประกาศถึงจะธรรมทั้งสี่ประการ ครั้นจบตั้งจะธรรมลงแล้ว เมื่อพระ
องค์ทรงประชุมชาตก จิตร์ดีพระศาสดาในที่สดว่า

มาตุโปสกกิณฺฑ จ	โสตาปตฺติผลํ ภิ
มาตา อาสี มหามายา	ปีตา สุกุโธทโน อหุ
สกุโก อนรฺกฺโข อาสี	ทิพฺพจกฺขุ อิทานิ โส
เสฏฺฐิ จ โส อานนฺโทสี	อภฺคิ ฆมฺมํ ภิสุสฺสตี
นรชฺชิวํ โลกนาโถ	เอวํ ธาเรถ ชาตกํ

แปลว่า ภิกษุผู้เดียวมารดาได้สำเร็จได้ตปตติผล มารดาพระโพธิ
สัตว์มาเป็นนางมหามายา ปีตาพระโพธิสัตว์มาเป็นท้าวสุทโธทนมหาราช
ท้าวสักกเทวราชมาเป็นพระอนรุตเกรทิพจักษุในกาลนี้ เศรษฐีมาเป็น
พระอานนทผู้ใดซึ่งธรรมอันใด นรชัฏกุมารมาเป็นพระบรมโกลนาถ
ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาตกนไว้ ด้วยประการดังนี้เถิด

๒๖ ธรูปชาตก

มาริจูมายาชลิเตน สนฺนิภนฺติ อิทํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
อตุตฺตโน ปารมีโย อารพฺภ กเถสิ

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ทรง
พระปรารภทานบารมย์ของพระองค์ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่ม
ต้นว่า มริจุมายาชลิเตน สนฺนิภํ ดังนี้ เป็นต้น

ในกาลนั้น วันหนึ่งภิกษุทั้งหลาย ประชุมเจรจากันในโรงธรรมสภา
ว่าดูกรอาวุโส น้าอัสจรรยหนอ สมเด็จพระบรมศาสดาพระองค์ ไม่อ้อม
ไม่เบียดด้วยทาน โฉนหนอพระองค์บวชวักกถิพราหมณ์แต่ก็ประทาน
พระอรหัตตผล คราวเดียวกันเร็วพลันทีเดียว ภิกษุทั้งหลายสรรเสริญ
พระพุทธรุณฺณแต่ก็พากันนั่งอยู่ ตาคับนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาค ได้
ฟังถ้อยคำของภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว ได้ตั้งอุกฤษฺณจากพระที่นั่งได้
ยาดัน ได้ตั้งมายังโรงธรรมสภา ได้ตั้งประทับนั่งเห็นธรรมมาด้นอันประ-
เสริฐ จึงดำรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย
นั่งประชุมกันอยู่ในกาลนี้ด้วยกถาถ้อยคำอะไรหรือ ครั้นนั้นภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย นั่งประชุมเจรจาสรรเสริญพระ
บรมศาสดาว่าพระองค์ ไม่อ้อมไม่เบียดด้วยทานพระพุทธเจ้าข้า พระพุท
ธองฺคจึงตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตตั้งอยู่แต่ในความเปนพระ
พุทธเจ้า เหตุฉะนี้ไม่ดีอัสจรรยนัก ล้วนเราได้อุปการด้วย ให้ภรรยา
ด้วย ให้ตนเองด้วย เพื่อประโยชน์แก่ฟังธรรมในกาลก่อน เมื่อเรายัง

เป็นบุพชนอยู่นั้นเป็นเหตุอัศจรรย์ยิ่งนัก ครั้นถึงวันแคว้งทรงนั่งอยู่ ภิภษ
ทั้งหลายกราบทูลวิงวอน พระองค์จึงนำอัครนิทานมาแสดงต่อไปว่า

อดีเต ภิภษเว อินทปัตถนครเร สุรูปโ นาม ราชา รชช
กาเรสี ฯ ตูกรภิภษทั้งหลาย ในอดีตกาลล่วงแล้ว มีพระราชาทรง
พระนามพระเจ้าสุรปราศรองค์วิเศษสถมภ์อยู่ในอินทปัตถนคร พระเจ้า
สุรปราศรนั้นพระองค์ตั้งอยู่ในธรรมประกอบไปด้วยพระอิศริยยศ บริบูรณ์
ไปด้วยศัต มีพระอัครมเหสีพระองค์เดียว ทรงพระนามว่านางสุนทร
ราชเทวี พระราชบุตรของพระองค์ทรงพระนามสุนทรราชกุมาร วัน
หนึ่งพระองค์ประทับอยู่บนปราสาทชั้นบน เสด็จออกจากพระแท่นที่เสห
ได้ยาล้นแล้วทรงพิจารณาพระสรีรกายในปัจจุบันยเวลาใกล้รุ่ง ทรง
ทราบแจ้งชัดว่าเป็นของไม่เที่ยง จึงตรัสพระคาถาเป็นปฐมว่า

มริจมายาชลิเตน สนฺนิภํ

กทฺทลีสารํ พหุทฺถสสฺสนํ

โคพยํ กรหิตํ ปณฺหิเตหิ

สุปฺปินฺว กาโย อิทํ ปทิสฺสติ

ผลานมिव ปฏิกานํ นิจํ ปตฺนโต ภยํ

เอวํ ชาตานมจฺจานํ นิจํ มรณโต ภยํ

อจฺจยฺนติ อโหรรตฺตา ชีวิตํ อปรุชฺชนติ

อายุ จียติ มจฺจานํ กุณฺนทินมิวาทกํ

อุสุสาวพินทุ ตินมฺหิ สุริยคุกมณิ ปติ
 เอวิ อายุ มนุสฺसानิ จิปฏิ อุปฺปตฺริ คโต

แปลว่า ตีรระว่างกายนี้ คล้ายคล้ายกันกับแสงสว่างแห่งพยับแดด
 ไม่มีแก่นสารเปรียบเหมือนคนกตวญ เป็นที่ประสมเกิดขึ้นของทุกขเป็น
 อันมากหรือเปรียบเหมือนงบนาน้อย บันฑิตทั้งหลายที่เคยเห็นแล้วว่าว่าง
 กายนี้ปรากฏขึ้นเหมือนกันกับความฝัน หรือเปรียบเหมือนผลไม้ที่สุกแล้ว
 ขรรณคว่ำผลไม้มทั้งหลายที่สุกแล้ว ย่อมมีภัยความกตวแต่จะต้องหล่นไป
 อยู่เป็นนิจันใด ตีรระว่างกายของมัจจุตฺวที่เกิดขึ้นแล้วทั้งหลาย ก็ย่อม
 มีความกตวแต่จะต้องตายไปอยู่เป็นนิจันนั้น อนึ่งวันแค้นทั้งหลาย
 ย่อมต้องไปดวงไปฉนใด ชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลาย ก็ย่อมรูก
 วนเข้าไปหาความตายอยู่ทุกวันทุกเวลาดันนั้น อนึ่งอายุความรวบรวม
 ประมวลมาซึ่งวันแค้นนี้ ของมัจจุตฺวจะต้องตายเป็นธรรมคาทั้งหลาย
 ย่อมหมดไปฉนไป เปรียบเหมือนแม่น้ำที่แม่น้ำน้อยนั้น มีแต่จะแห้งไป
 หมดไปฉนนั้น หรือเปรียบเหมือนหยาดน้ำค้างที่ตกอยู่บนยอดหญ้า เมื่อ
 ต้องแสงพระอาทิตย์แล้ว ก็มีแต่จะเหือดแห้งหายไปฉนใด อายุของ
 มนุษย์ทั้งหลายก็ย่อมถึงความย่อยยับสูญหายไปฉนนั้น

ดังได้สดับมา ในสมัยครั้งหนึ่ง พระบรมโพธิสัตว์ทรงรำพึงในพระ
 หทัยว่า อย่างไรหนอเราจะได้ฟังธรรม แล้วจึงครัดถามอำมาตย์ทั้งปวง
 อำมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า มีแต่ดำเนินเลี้ยงกักก้อง

ประกาศกันว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดังนี้ คงรอบพัน
หมื่นแสนกัลปมาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายยังไม่ได้ประสบการเห็น
พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แค่นี้ไฉนเลย ถาตเป็นต้นบังเกิดขึ้นของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในกัลปนี้ไม่แล้ว พระองค์จะได้พบธรรมแค่นี้ไฉน
บรมกษัตริย์ ไตทรงฟังอำมาตย์กราบทูลดังนี้แล้ว จึงทรงรำพึงในพระ
ทัยว่า เราจะหาอุบายให้ ไตพบธรรมจงได้ แล้วจึงให้ราชบุรุษชนเฝ้าทอง
คำพันคำถึงชนบททุกชนบทถึงช้าง แล้วให้มาประกาศไปว่า ผู้ใดสามารถ
จะกล่าวธรรมถวายบรมกษัตริย์ได้ เราทั้งหลายจะให้ทองคำพันคำถึงแฉ
ฉะฉนกับทองคำถึงช้าง ภายหลังบรมกษัตริย์ จักกระทำการบูชาเป็นการ
ใหญ่ ราชบุรุษทั้งหลายก็กระทำตามพระราชดำรัสสั่ง ดังคำบวรของมา
ทั่วพระนครถึงเจ็ดวัน เจ็ดเดือน เจ็ดปีแล้ว ก็ไม่มีใครสามารถจะกล่าว
ธรรมได้ อำมาตย์ทั้งหลายจึงกราบทูลประพจน์เหตุนี้แก่บรมกษัตริย์
บรมกษัตริย์ได้สดับประพจน์เหตุนี้แล้ว ก็บังเกิดโศกเศร้าพระทัยว่า
โอโลกมาว้างเปล่าไปเสียแล้วหนอ แล้วประทับนั่งมีพระเศียรน้อมลง
ณเบื้องต่ำเกรียมกรอมพระทัยอยู่ แล้วทรงรำพึงในพระทัยว่า โอหนอ
ถ้าเรามีบุญขอให้คนมากกล่าวธรรมแก่เรา คนไร้มากกล่าวธรรมแก่เรา
จะปรากฏาทรพยดังใด ๆ เราจักให้ทรพยดังนั้นนั่น เป็นคนที่จะปรากฏา
ภริยาหรือบุตรหรือเงินทองรัตนชาติทำดีหรือช้างม้าโคกระบือ เราจะให้
ดังนี้ตามปรากฏา แล้วจึงครัดพระคาถาว่า

ปุตติ ภริย มณี ทพ	ธมมสุสวนคฺลา ย จีวติ
รชฏี สุวณฺณ ทาส	ทาสี วา หตฺถี อสุสฺส วา
เทมิ อหิ สพฺพพณฺฑิ ทาน	นีเสสฺส ธมฺมบุชฺชาย วิธิยา
น ทูลลภปิ ธนํ รชฺช	ปุตฺตภริยํ น ทูลลภ
ธมฺโม จ ทูลลโก โลเก	พฺพุทฺธานํ สุขทายโก
อชฺชเมว อนุปฺปโก	ลาโก มยาชิตโต สียา
ทูลลภิ หิ มนุสฺสคฺตติ	น ทูลลภา หิ สมฺปตฺติ
ทูลลภิ หิ มนุสฺสคฺตติ	สทฺธา จ อติทูลลภา
จินสทฺธมฺโม เทสิโต	พฺพุทฺโธ จาปฺปติทูลลโก
นิรเย อุปฺปนฺนสฺส	อตุตฺตานนฺจ กุโต สุขํ
มหาทฺถกฺขสฺส ปเรตฺวา	ธมฺมสฺส น สฺสุโต กุโต

แปลว่า เราจะให้บุตรแต่ภริยาแต่ดวงแก้วมณี ซึ่งเป็นของอันเรา
 พึ่งให้ เราจะให้ชีวิตเพื่อประโยชน์แก่การพึงธรรม เราจักให้เงินแต่
 ทองให้ทาสแต่ทาสี เราจักให้ช้างแต่ม้า เราจักให้สัตว์รพทานทั้งสิ้น มิ
 ใหม้เหลือตามวิธีของการบวชธรรม อนึ่งทรัพย์สมบัติกดี ทรัพย์สมบัติ
 ไม่เป็นของหาได้โดยยาก บุตรกดี ภริยากดี ก็ไม่เป็นของหาได้โดยยาก
 ส่วนธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอุปายให้ ซึ่งความดี เป็นของหา
 ได้โดยยากนักใน โลก ฉะนั้นและขอถามไม่น้อยพียงมีมาถึงแก่เราเกิด จริง
 อยู่ความให้อุดมภาพเป็นมนุษย์เป็นของหาได้โดยยาก แต่ทรัพย์สมบัติไม่
 เป็นของหาได้โดยยาก อีกประการหนึ่งความเป็นมนุษย์เป็นของหาได้โดย

ยากก็จริง แต่ศรัทธาความเชื่อกรรมเชื่อผลของกรรมเป็นของหาได้ด้วย
ยากเหลือเกิน อนึ่งศีลธรรมคำสั่งสอนของพระชินสีห์เจ้าที่พระองค์แต่ง
แล้วเป็นของหาได้ด้วยยาก แม้พระพุทธเจ้าก็เป็นผู้นับถือศรัทธาหาได้ด้วย
ยากเหลือเกิน เมื่อสัตว์โลกทำคนให้ไปเกิดเสียในนรกแล้ว จะได้รับความ
สุขมาแต่ไหน เมื่อทำคนให้เต็มไปด้วยความทุกข์อันใหญ่แล้ว ก็ไม่ได้
พึงธรรมแต่ที่ไหนเลย

ในขณะนั้น มหาปณฺธิ หนานั่งต้องแค้นสีหมัน โยชน ก็กมปนาทหวาด
หวั่นไหวประจุกังข้างซบม้นคำรนรืออยู่ณั้น ทั้งเขาสีเนรราชก็โอน
อ่อนนิมลงมาเฉพาะหน้าคือนทบตณฺคร ประจุกังหน่อหวายที่ถูกไฟ
ตวกล้วนนั้น ทั้งเทพวตาทกก็กระห่มให้เป็นฝนตกลีบคกกลงมา ทั้งสาย
ฟ้าแต่ในอัมบิโชฎกาท ก็แผ่ข่านแปลบปลาบไป ทั้งสัมมธุรสาคารทะเลใหญ่
ก็กำเรบตีฟองคณของคณ เทพยเจ้าทั้งปวงก็พากันกระทำสาธารณ ท้าว
ด็กกเทวราชก็ปรบพระหัตถ์อยู่กักก้อง เสียงโกธาทดเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันก้องดังขึ้นไป ดังแค้นมนุษย์โลกจนถึงพรหมโลก พิกพของท้าวด็กก
เทวราชก็ดำแดงอาการให้เร่าร้อน ความอัศจรรย์ในมนุษย์ก็เด่นขึ้นไป
จนถึงพรหมโลก ด้วยอาณภาพของพระโพธิสัตว์เจ้า มีพระประสงค์จะ
ทรงพึงธรรม

ท้าวด็กกเทวราชเมื่อจะทรงอาวชันการ จึงกล่าวเป็นพระคาถาว่า

โก นู โข เทโว มนุสฺโส วา	สมฺมา ปุเชนฺติ มาตริ
ทานิ วา พุรุหมฺจิริยิ วา	มมฺ จาเลติ อาสนา

แปลว่า ใครแต่หนอจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ มาบฐามารดาอยู่โดยชอบ หรือมาจำแนกแจกทานอยู่ หรือประพฤติพรหมจรรย์อยู่ จะมากระทำเราให้เคลื่อนไปจากที่นั่ง ๆ ท้าวสักกเทวราชทรงทราบเหตุการณ์ดังนี้แล้ว จึงจินตนาการว่า บรมกษัตริย์พระองค์นี้เป็นเนื้อหน่อของพระพุทธเจ้า มีพระประสงค์จะพึงธรรม ที่นั่งของเราจึงได้หวนไหวด้วยอาณภาพของบรมกษัตริย์นั้น เราจะทอดลงเธอ แล้วจะได้ความเป็นท้าวสักกะเดีย เหาะลงมาจากเทวโลก นฤมิตเป็นรูปยักษ์น่ากลัว มีนัยน์ตาแดงสว่างโพลงเหมือนไฟ มีผมแดงขนยาวแดง กระทำเสียงกึกก้อง นฤมิตให้น่ากลัวแล้วเข้าไปในหน้าพระถานหลวง ยืนอยู่ตรงหน้าพระโพธิ์สัตว์เจ้า ๆ พระมหาสัตว์เจ้าได้เห็นมหายักษ์แล้ว จึงตรัสถามว่านั่นอะไร มหาชนทั้งหลายได้เห็นรูปยักษ์น่ากลัวก็พากันหนีไป บรมกษัตริย์เมื่อจะตรัสถามว่า ตูกรมหายักษ์ ท่านมาแล้วในที่นี้จะประโยชน์อะไรหรือ ดังนี้ จึงตรัสเป็นคาถาว่า

กิเมว ตูมิ มหายักษ์ อิจฺฉสิ มม สมนฺติเก

การณญจ ปเวเทสิ ตมิ เม อกฺขหาหิ ปุจฺฉิโต

แปลว่า ตูกรมหายักษ์ ท่านมีประสงค์สิ่งอะไรหรือ จึงได้มายังสำนักเรา จงแจ้งให้เราทราบเหตุ เราได้ถามแล้ว จงบอกเหตุนี้แก่เรา ดังนี้ ยักษ์จึงกล่าวคาถาตอบว่า

ราชาธิราช มนุชินฺโท จตุทฺเปสฺสุ อิสฺสโร

ธมฺมเทสํมตฺถาย อากฺโข ตว สมนฺติเก

แปลว่า ข้าแต่พระบรมกษัตริย์ผู้ใหญ่ยิ่งกว่าบรมกษัตริย์ทั้งปวง
พระองค์เป็นใหญ่ในมนุษย์ เป็นอิศรภาพในทวีปทั้งสี่ เรามาในสำนัก
ท่าน เพื่อประสงค์จะแสดงธรรม พระมหาสัตว์จึงกล่าวคาถาตอบว่า

สาธุ สาธุ มหายกฺข ยํ วาจํ มนโส ปิยํ

หทยํ เมภิสินฺหาจิต ฆณฺเณ ปริปุริย

แปลว่า ตกรมหายกษ ท่านมาดีแล้ว วาจาของท่านเป็นที่รักใคร่
ชอบใจของเรา เหมือนท่านมารดหทัยเราด้วยหมอนอันเต็มด้วยน้ำ มหา
ยกษจึงกล่าวว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า เรามาในที่นี้เพื่อประสงค์จะแสดง
ธรรมแก่พระองค์ พระมหาสัตว์ได้สดับวาจาเช่นนั้นแล้ว ก็บังเกิดพระทัยยินดี
ปรีดา เปรียบเหมือนบุตรที่ยากจนขัดสนได้พบประชุมทรัพย์ แต่เปรียบ
เหมือนพระจันทร์ที่ตอ้งตรียาคหาะ แต่เปรียบเหมือนกুমารที่ประดับความ
ชนะในการเดิน แต่เปรียบเหมือนพ่อค้ามาประดับสินค้าอันนั้น แทบจะวาง
อุทฺทพฺยสักพันถึงลงในมือของมหายกษนั้น จึงตรัสว่าตกรมหายกษ ดี
แล้ว ดีแล้ว ท่านจงแสดงธรรมเถิด แล้วให้มหายกษนั่งเหนือพระแท่น
ที่รตนได้ยาดันของบรมกษัตริย์แล้ว ตรัสพระคาถาว่า

อรุพฺห วุฑฺฒปติ เสฏฺโฐ อนุกมฺปาย ยาจิโต

ธมฺมํ เทเสสิ สุสฺส ธมฺมํ สุตฺวา สสาหํ

แปลว่า ตกรวุฑฒมบดีท่านจงถูกชนเกิด ท่านเป็นผู้ประเสริฐ ข้าพเจ้า
ได้วิงวอนท่านแล้ว เพื่อจะให้ท่านอนุเคราะห์ ตกรท่านผู้มั่งคั่งแห่งอัน
ไพเราะ ขอท่านจงแสดงธรรม เราจะตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ

ยักขจึงกล่าวคาถาตอบว่า

อหิ อากโธ มหาราช ขุปปีปาสาย ปิฬิโต

น สกุกา รมมมกุกาตุ เอวิ ชานาหิ กุกุชร

แปลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า เราเป็นผู้มีความหิวแฉะระหายบั่น
มาแล้ว ยังไม่สามารรถจะถ้าวรรณแก่พระองค์ได้ ข้าแต่พระองค์ผู้
เปรียบดังพระยาอุกฤษร อันเที่ยวตั้งจรไปโน่นแผ่นดิน ขอพระองค์ทรง
ทราบด้วยพระปรีชาอย่างนี้เถิด

ลำดับนั้นบรมกษัตริย์ ก็ยกเอาพระกระยาหารส่วนของพระองค์มา
ประทานให้ยักข ๆ ก็ไม่บริโภคพระกระยาหารนั้น บรมกษัตริย์จึงตรัสถาม
ยักขว่า ดุกรมหายักข ไฉนท่านจึงไม่บริโภคภัตตาหารเล่า ฯ ยักขตอบว่า
พระองค์ไม่ทรงทราบหรือ ฯ ดุกรมหายักขเราไม่ทราบ ฯ ยักขจึงกล่าว
ว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า เราย่อมเคยก่นเอนมนุษย์ที่ยังมีชีวิตกับทั้งโลหิต ถ้า
พระองค์ให้มนุษย์ที่ยังมีชีวิตแก่เรา เราจะแสดงธรรมแก่พระองค์ พระ
โพธิสัตว์เจ้าได้สดับคำหายักขแล้ว จึงคิดว่าดีแล้ว ดีแล้ว ดุกรมหา
ยักข ท่านจงแสดงธรรมแก่เรา ภายหลังเราจะให้คนของเราแก่ท่าน

ในกาลนั้นพระราชเทวีประทับอยู่ในห้องที่สิริไสยาสน์ ได้สดับคำนั้น
แล้วจึงทรงรำพึงว่า เราจะทำความปราถนาของพระภักดาให้สำเร็จ แล้ว
พระนางก็ออกจากที่สิริไสยาสน์ กระทำปทัชชีนถวายบังคมบรมกษัตริย์
แล้วกราบทูลว่า ขอพระองค์ประทานข้าพระบาทให้แก้ยักขตามความ
ปราถนาเถิด แล้วกล่าวคาถาว่า

อหิ ทาสี ดุยหิ เทว สามิโก มม อิสฺสโร
 รมฺมเหตุกั ทหฺขามิ ยกฺขสฺส อภิปปาเยน
 เม ยหิ อตุถิ ยิ โทสํ กาเยน วาจา ยอุ
 เจตสา ปาปํ มยา กตํ ทฺวจริตํ ขมามิ เทว

แปลว่า ข้าแต่เทวดาเจ้า ข้าพระบาทเป็นทาสีของพระองค์ พระ
 องค์เป็นเจ้าเป็นอธิการของข้าพระบาท พระองค์จึงประทานข้าพระบาทให้
 แก่ยักษ์ตามพระราชประสงค์เกิด ถ้าโทษสิ่งใดของข้าพระบาทมีอยู่ หรือ
 ว่ากรรมอันเป็นบาปทุกจริตที่ข้าพระบาทได้กระทำด้วยกายวาจาใจ ขอ
 พระองค์ โปรดอดโทษนั้น ๆ แก่ข้าพระบาทเถิดฯ พระมหาสัตว์เจ้าได้ดับ
 คำนันแล้ว ก็มีพระทัยยินดี เข้าประคองพระราชเทวีแล้ว จุมพิตเบ้อง
 พระเศียรเกล้าแล้ว พระราชทานพระราชเทวีแก่ยักษ์แล้วครั้นพระศาสดาว่า

ททามิ ภริยํ ยกฺข รมฺมํ ปิยตโร สทา

นิภฺขมิสฺสสามิ สมฺพุทฺธิ สันตาเรสฺสํ สเทวํ

แปลว่า ตกรักษ์ เราให้ภริยาแก่ท่าน เรายกกรรมยิ่งกว่าภริยาอยู่
 เสมอ ขอให้เราได้เป็นพระสัมพุทธเจ้า เราจะให้หมู่สัตว์โลกกับทั้ง
 เทพดาข้ามพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง แล้วครั้นว่าตกรักษ์ เราให้ราชเทวี
 นี้แก่ท่านเพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม ขอให้เราได้เป็นพระพุทธเจ้าใน
 อนาคตกาลเที่ยงแท้ บันดาลสัตว์ทั้งหลาย พากันยินดีแล้วซึ่งราคะโทสะ
 โมหะ จึงได้พากันท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏอันเป็นทางเกิด ขอให้เรา
 เป็นปัจจัยเป็นที่พึ่งอาศัยของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อประโยชน์จะทำแม่น้ำ

กัถาว่าคือราชาโทณะโมหะให้พิณาศไปเถิก แล้วก็พระราชทานพระราช
เทวแก่ยกษ ยกษรับพระราชเทวไว้แล้ว ทำกำบังกายด้วยเพศเปณรปยักษ
ประคุดจึ่งว่าจะสู้กับ โสหิตจะเคียวกับพระราชเทว มหาชนทั้งหลายได้
เห็นพระราชเทวนั้นแล้ว ยกแขนทั้งต้องยืนชนคร่ำครวญอยู่ พระมหาดัคว์
จึงตรัสว่า ดกรมหายักษ ท่านจึ่งรับกัถาธรรมแก่เราเถิก ยักษจึงกัถา
ว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า เรายังไม่อ้อมแล้วกัถาว่า

กริยญจ น ตปฺปามิ ยถิ ตฺวํ ปุตุตฺตํ เทสิ เม

อิธาคฺคโค วุฑฺฒามิ จมฺมสุส พุทฺธเทสิตฺตํ

แปลว่า ท่านให้แต่กริยาเรายังไม่อ้อม ถ้าให้บุตรแก่เรา เราจักกัถา
ธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้แก่ท่านในทันที

พระราชกุมารได้สดับถ้อยคำแล้วจึงรำพึงในพระทัยว่า พระราชบิดา
จะให้เราแก่ยกษเพื่อพระประสงค์จะทรงฟังพระธรรม เราจักถวายนคน
ของเรา แล้วถูกขณนังถวายนังคมบรมกษัตริย์เจ้าแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่
พระองค์ประคุดจึ่งเทพยดา ข้าพระบาทเป็นบุตรเกิดจากพระอู่ของพระ
องค์ ขอพระองค์จงพระราชทานข้าพระบาทให้แก่ยกษ เพื่อพระประสงค์
จะทรงฟังธรรมเถิก แล้วจึงกัถาว่า

สาธู สาธู มหาราช ตวตฺถาย จ ชีวิตฺตํ

ททามิ น วิกรมฺปามิ ชีวิตฺตํ เทมิ มโนโร

แปลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า ดั้ดว ดั้ดว ข้าพระบาทถวายชีวิต
เพื่อประโยชน์ของพระองค์ ข้าพระบาทมิได้หวั่นไหวขอถวายชีวิต ตาม
แต่พระองค์จะปราณา พระมหาดั้ดวเจ้าเข้าประคองพระสันทรกุมารแล้ว
จุมพิตพระเศียรเกล้าแล้ว ไม่อาจทรงกลืนน้ำพระเนตรได้ ก็ทรงจับพระ
หัตถ์เบื้องขวาของพระราชกุมาร ด้วยพระประด่งค้ำพระราชนาถนัยกษ
จึงมีพระราชดำรัสว่า ขอเทพนิกรเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย จงทอดทักนาการ
ตุการบริจาคนบุตรของข้าพเจ้า ด้วยบุตรบริจาคน ข้าพเจ้าไม่ได้ปราณา
สมบัติประเทศราช ไม่ได้ปราณาสมบัติเทวโลก ไม่ได้ปราณาสมบัติ
บรมจักร ไม่ได้ปราณาสมบัติพระอินทร์ ไม่ได้ปราณาสมบัติพระพรหม
ไม่ได้ปราณาสมบัติ พระปัจเจกโพธิ ไม่ได้ปราณาสมบัติพระสาวก
ข้าพเจ้าได้ให้บุตรภริยาเป็นนาถนัยกษ ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นพระพุทธ
เจ้าในอนาคตกาลเกิด แล้วครัดพระคาลาว่า

สพเพ เทวา จ นาคา จ ถนุชพพา สุรมาณสา

อิทธิวิชาธรา ยถา ปุตติ เม อนุมอนิ

แปลว่า ขอเทพเจ้าแดนบาดคนธรรพ แด่ผู้แด่มนุชย์แด่ผู้ฤทธิ
วิยาธรรแต่กษทั้งปวง จงพากันอนุโมนาบุตรนาถนัยของข้าพเจ้า พระ
มหาดั้ดวเจ้าครัดคั่นแล้ว ก็พระราชทานพระราชบุตรแก่กษ ยกษกทา
อาการประดุจดังจะเคยกนิพระสันทรกุมารแล้วให้สันทรกุมารอินทรชาน
หายไปด้วยกำลังฤทธิ มหาชนทั้งหลายได้เห็นดังนั้นกพากันกลั้วหนีไปสัน
บรมกษัตริย์จึงครัดว่า ตุกรยักษ ท่านจงแสดงธรรมแก่เราโดยเร็วเกิด

ยักขจึงกล่าวว่า ข้าแต่มหาราชา ข้าพเจ้ายังไม่ลืม ท่านจงให้ผู้อื่นแก่
เราเถิด บรมกษัตริย์ได้ทรงฟังดังนั้นจึงตรัสกับยักขว่า ดูกษัตริย์ ดั่ง
ดั่ง เราได้ฟังธรรมแล้วเราจะให้คนของเราแก่ท่าน ท่านจงแสดงธรรม
แก่เราเถิด ยักขรับคำแล้ว พระมหาดัตว์เจ้าจึงให้นั่งเห็นออกดงกตรัตนสีห
ไฉยาลัน เมื่อยักขจะแสดงธรรมตามพุทธดำรัส จึ่งกล่าวคาถานี้ว่า

เปมโต ชายเต โสโก

เปมโต ชายเต ภัย

เปมโต วิปฺปมุตฺตสฺส

นตฺถิ โสโก กุโต ภัย

ตณฺหาช ชายเต โสโก

ตณฺหาช ชายเต ภัย

ตณฺหาช วิปฺปมุตฺตสฺส

นตฺถิ โสโก กุโต ภัย

รติยา ชายเต โสโก

รติยา ชายเต ภัย

รติยา วิปฺปมุตฺตสฺส

นตฺถิ โสโก กุโต ภัย

กามโต ชายเต โสโก

กามโต ชายเต ภัย

กามโต วิปฺปมุตฺตสฺส

นตฺถิ โสโก กุโต ภัย

แปลว่า ความเศร้าโศกแต่ความกตัญญูย่อมบังเกิดเพราะความรัก เมื่อ
บุคคลมาพบไปเสียจากความรักแล้ว ความเศร้าโศกแต่ความกตัญญูแต่
ไหน ๆ ก็ไม่มี อนึ่งความเศร้าโศกแต่ความกตัญญูย่อมบังเกิดเพราะคณหา
เมื่อบุคคลมาพบไปเสียจากคณหาแล้ว ความเศร้าโศกแต่ความกตัญญูแต่
ไหน ๆ ก็ไม่มี อนึ่งความเศร้าโศกแต่ความกตัญญูย่อมบังเกิดแต่ความยินดี
เมื่อบุคคลมาพบไปเสียจากความยินดีแล้ว ความเศร้าโศกแต่ความกตัญญู
แต่ไหน ๆ ก็ไม่มี อนึ่งความเศร้าโศกแต่ความกตัญญูย่อมบังเกิดเพราะ

ถามความใคร่ความปรารถนา เมื่อบุคคลมาพ้นไปเสียจากความใคร่ความ
ปรารถนาแล้ว ความเศร้าโศกแค้นความกลัวแต่ที่ไหน ๆ ก็ไม่มี

บรมกษัตริย์ได้ตั้งบัณฑิตของยักษ์แล้ว ก็บังเกิดพระทัยยินดีปรีดา
ได้บริจาคพระราชเทวีแด่พระราชกุมารแล้ว ก็ให้คนของพระองค์แก่ยักษ์
ดูก่อนอันเขฬะเสนนั้น นาคศักรยนั้น ครั้นนั้นมหาชนทั้งหลายได้เห็น
อศักรยแล้วพากันสรรเสริญ ยักษ์ก็กระทำความชมเชยแล้วกล่าวว่า
ข้าแต่มหाराชา พระองค์จงดูพระราชเทวีแด่พระราชบุตรของพระองค์
พระองค์จะประสงค์หรือไม่ บรมกษัตริย์ตรัสตอบว่าเรามีความประสงค์
ถ้าบั้นนี้ท้าวสักกเทวราช ก็ประดับกษัตริย์ทั้งสี่ของพระองค์ ด้วยเครื่องประ
ดับทั้งปวงถวายพระโพธิ์ศิวเจ้า พระโพธิ์ศิวเจ้าก็มีพระทัยนี้ ท้าว
สักกเทวราชก็ ประดิษฐานขึ้นโถง อยู่จุดดวงอาทิตย์ อันอ่อน ประดิษฐาน
อยู่บนอากาศนั้นแล้วตรัสว่า ข้าแต่มหाराชา เราอยู่ในทณหวังจะท
ดองพระองค์

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้ง
ชัดจึงตรัสพระคาถาว่า

คโต โส อินทโก ยกุโข ฌมมึ เทเสสิ อทุชียา
โอวาทิตวาน ราชานึ เทวโลกมุปาคมิ

แปลว่า ครั้นนั้นอินทียักษ์ ได้แสดงธรรมตั้งสอนบรมกษัตริย์ด้วยเทว
ฤทธิ์แล้ว ก็ตั้งจากดับไปยังเทวโลก ตั้งแต่นั้นมาพระบรมโพธิ์ศิวเจ้า

ก็ทรงบำเพ็ญพระกุศลตมทานเป็นต้น ครั้นสิ้นพระชนมายุแล้วก็ไปบังเกิด
ยังสวรรค์เทวโลก

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ นำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้วทรง
ประกาศถึงจะธรรมทั้งสี่ประการ ครั้นจบถึงจะธรรมแล้วทรงประชุม
ชาดกว่า นางสุนทรราชเทวีในครั้งนั้นมาเป็นนางยโสธราภรรยาดาวพระราहुต
สุนทรกุมารมาเป็นพระราहुต ท้าวสักกะมาเป็นพระอนรุท มหาชนิกาย
ทั้งหลายมาเป็นพุทธบริษัท สรีรปราชมาเป็นพระบรมโลกนาถ ท่านทั้ง
หลายจึงทรงจำชาดกนี้ไว้ด้วยประการฉะนี้

จบสรีรปชาดก

๒๓๗ มหาปทุมชาตก

ปสฺสหาหิ ตูมิ มหาราชาคิ อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
มาตุโปสํกํ ภิกขุ อารพก กเถสิ.

สตุถา ส้มเด็จพระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชดวันมหา
วิหาร ทรงพระปรารภภิกษุเดียขมารดา ครุติพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่ม
ต้นว่า ปสฺสหาหิ ตูมิ มหาราช เปนต้นไป เรื่องนี้เหมือนกันกับ
ชาวมชาตก

แท้จริง ส้มเด็จพระบรมศาสดาตรัสถามภิกษุนั้นว่า ได้ยินว่าท่าน
เดียขคฤหัสถ์หรือ ภิกษุนั้นกราบทูลรับตามพระพุทธคำตรัสถามฉนั้น ครุติ
ถามว่าคฤหัสถ์นั้นเป็นอะไรของท่าน ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มี
พระภาคเจ้าผู้เจริญ คฤหัสถ์นั้นเป็นมารดาบิดาของข้าพระบาท พระพุทธ
องค์ตรัสว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ยกโทษเชอเลย ถึงบัดนี้คิดแต่โบราณ
ก็ได้อบรมจากชีวิตของคนเพื่อประโยชน์แก่มารดาบิดา ครุติดังนี้แล้วก็ทรง
นั่งอยู่ ภิกษุทั้งหลายจึงวอนพระพุทธองค์ประสงค์จะทราบเนื้อความนั้น
ให้แจ้งชัด พระพุทธองค์จึงได้นำอดีตนิทานมาแสดงดังจะกล่าวต่อไปนี้

อดีเต กิร อังควตฺตนิคฺคาเร อังควเสโน นาม ราชา ราชํ กาเรสิ
ตังได้สดับมาในอดีตกาลล่วงล่วงแล้ว มีบรมกษัตริย์ทรงพระนามพระเจ้า
อังควเสนราช แล้วด้วยสิริราชสมบัติอยู่ในอังควคันทนคร พระเจ้าอังควเสนราชนั้น
พระองค์ตั้งอยู่ในธรรม พระอัครมเหสีของพระองค์ทรงพระนามพระ

นางสุเมธดาราชเทวี พระนางบริบูรณ์ไปด้วยศีล มีพระรูปทรงงามยิ่ง
นัก ในระหว่างกาลที่ผ่านไปถ้วนนั้น พระโพธิสัตว์เจ้าจุติจากดุสิตพิภพ
มาถือเอาปฏิสนธิในพระครรภ์พระราชเทวีนั่น จำเดิมกาลตั้งแต่พระโพธิ
สัตว์เจ้าถือเอาปฏิสนธิในพระครรภ์แล้ว พระราชเทวีเจ้ายิ่งมีพระรูปทรง
งามมากขึ้นเปรียบประดุจนางเทพอัปสรครั้งนั้นมหาชนทั้งหลายก็นำเครื่อง
ราชบรรณาการมาถวายนับด้วยพัน ด้วยอาณาภของพระโพธิสัตว์เจ้า

ในกาลนั้น ยังมีบรมกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้ากกุ
ราช (พระยาโกง) ได้ดลกับชาวสาธันการบอกเล่าของมนุษย์ทั้งหลาย
ก็บังเกิดโสมจิตต์ คิดจะไปชิงเอานางแก้วบริบูรณ์ไปด้วยลักษณะทั้ง
ปวง จึงครัดเรียกอำมาตย์ทั้งหลายมาสั่งว่า จะไปยึดเอาอังควดินคร
อำมาตย์ทั้งหลายได้ฟังพระกระแสรับสั่งดังนั้น ก็พร้อมใจกันรับพระราช
โองการตามพระกระแสรับสั่งนั้น ถ้าคัมภีร์พระเจ้ากกุราช ก็ให้ประชุม
พตนิกายแควด้อมไปด้วยจตุรงคเสนาโยธาทัพยกไปยังอังควดินคร ครั้น
ถึงแล้วก็ให้ตั้งค่ายลงในที่นั้น จึงส่งราชทูตให้เข้าไปยังคัมภีร์ว่า ถ้าพระ
สหายอังควดินครปราณนาจะรบกับเรา จงประชุมพตนิกายออกมารบ
กับเราณกาลบัดนี้

ถ้าคัมภีร์ พระเจ้าอังควดินครได้ดลกับชาวคัมภีร์นั้น ก็ดลพระเคียวทรง
พระวรการให้ว่า โสมหาชนจะพากันพินาศเสียแล้วหนอในครั้งนั้น ครั้น
ชาวพระนครทั้งหลาย ก็พร้อมเข้าเป็นหมวดหมักกันมาร้องประกาศอภัยที่หน้า

พระธานหลวงว่า ข้าแต่สมเด็จพระเจ้า พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ขอตั้งชีวิตของคนถวาย เพื่อประโยชน์แก่พระองค์แต่वल่าวกาลว่า

ปัสสาหิ ตู มหาราช อมฺหากณฺจ ปรกมฺ
อมฺहेสุ วิชฺชมาเนสุ มา เต รณฺธิ วินาสุสฺสตุ
ตุวณฺจ เสฏฺโฐ มนุสฺसानํ อมฺหากํ สามิโก ตู
มยํ ตุมฺหากมตฺถาย ชีวิตฺตฺว จ ขหามฺหเส.

แปลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทอดพระเนตรดูความ
เพียรของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายยังมีอยู่แล้ว
พระองค์อย่าได้ทรงพระวิตกว่าพระราชอาณาเขตของพระองค์จะพินาศไป
พระองค์เป็นผู้ประเสริฐของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นเจ้านายของข้าพระพุทธ
เจ้าทั้งหลาย ฯ ขอตั้งชีวิตถวายเพื่อประโยชน์แก่พระองค์

มหาชนทั้งหลายเหล่านั้นกราบทูลพระเจ้าองค์เดชะราชอยู่เนือง ๆ อย่าง
นี้ พระเจ้าองค์เดชะราชเมื่อจะห้ามมหาชนเหล่านั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

นาหิ ยุชฺฌิตุมิจฺฉามิ อณฺณมณฺณํ อพาณฺณํ
เอกสฺส การณา มยฺหิ หีเสยฺยํ พหฺกา ชนา
อหิ ทาเนน สีเสน จาเคน สยฺเมน จ
สพฺเพ อมิตฺเต ชิตฺวาน นาหิ อิจฺฉามิ สพฺพทา

แปลว่า เราไม่ปรารถนาจะรบ คนทั้งหลายจะต้องฆ่าฟันกัน คนทั้ง
หลายเป็นอันมากจะเบียดเบียนกันเพราะเหตุเรากันเดียว เราจะผลญข้า

คือทั้งต้นด้วยทานแต่ศีลแต่การบริจาคแต่การสำรวจกายวาจาใจ เราไม่
ปราถนาการสู้รบกันในกาลทั้งปวง

พระเจ้าองค์เด่นราชไม่อาจห้ามปรามโยธาเหล่านั้นได้ โยธาเหล่านั้น
มีฉันทชยาศัยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็พากันออกจากพระนคร ครั้น
ไปถึงแล้วไม่อาจสู้รบข้าศึก เพราะรู้สึกกันว่าไม่น่าย ก็แกล้งหน้ากันอยู่
แกล้งพากันหนีไปสิ้น พระเจ้าองค์เด่นราชทรงทราบว่าเป็นของพระองค์
พ่ายแพ้ ไปแต่ก็บังเกิดความทอมนั่นว่า โยธาของพระองค์ไม่อาจ
จะสู้รบกับข้าศึกพากันหนีไปแล้ว จึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระนางสุเมษธรรมา
เทวีครั้นว่า ดูกุลเจ้านมพกตรอนเจริญ เจ้าจงอยู่เป็นสุขเถิด พระราช
เทวีกราบทูลว่า ไฉนพระองค์จึงตรัสอย่างนั้น ดูกุลเจ้านมพกตรอนเจริญ
พลนิกายโยธาของเราแพ้เขาแล้ว เราไม่อาจจะอยู่ในเรือนนี้ได้ อีก
ประการหนึ่ง ถึงตัวเจ้าจงรักษาตนไว้ ให้ดีอย่าได้ มีความประมาทเลย
นางสุเมษธรรมาเทวีได้สดับพระกระแสรับสั่งดังนั้น มีดวงหทัยประหนึ่งว่า
จะแตกออกไปเป็นเจ็ดภาค ไม่สามารถจะดำรงพระกายอยู่ได้ จึงกราบทูล
ว่า ข้าแต่พระภักดาเจ้า ไฉนพระองค์มาตรัสพระวาจาในที่หาภาคภูมิ
มิได้ พระองค์เสด็จไปที่ไหน ข้าพระบาทก็จักตามเสด็จไปในที่นั้น ข้า
พระบาทเว้นจากพระองค์แล้วจะอยู่ไปอย่างไรได้ คิดเห็นว่าความ
ตายจกัหมั่นเป็นแน่ แล้วยกตัวพระคาถาว่า

อकुจี อรุชาลยิตวาน
 ตตฺถเว มรณํ เสขุโย
 นกฺคา นที อนุทกา
 อิตฺถิปิ วิชวา นกฺคา
 เวธพฺยํ กญฺจํ โลเก
 ยา ทิลิตฺถํ ทลิตฺถสฺส
 ตํเว เทวา ปสฺสณฺติ
 สามิกํ อนุพนฺธิสฺส
 ปถพฺยาปิ อเกชนฺตฺยา
 อปิ สาครปริยนฺตํ
 นานารตนปริปุริ
 กถินุ ตาสํ หทยํ
 เข สามิกเก ทุกฺขิตมฺหิ
 สามิกํ อนุพนฺธิสฺส

เอกชาลสมาหิตํ
 ยณฺเจ ชีเว ตยา วินา
 นกฺคํ รณฺธิ อราชิกํ
 ยสฺสสาปิ ทส ภาตโร
 กจฺจณฺณเว รเตสฺก
 อทฺธา อทฺธสฺส กิตฺติมา
 ทฺกฺกํ หิ กโรติ सा
 สทา กาสายวาสินี
 เวธพฺยํ กญฺจกิตฺติยา
 พหฺวิตฺตธโร มหิ
 เนจฺเจตํ สามิกํ วินา
 สุขรวาต อิตฺติโย
 สุขมิจฺฉนฺติ อตฺตโน
 สทา กาสายวาสินี

แปลว่า ข้าพระบาทคิดอยู่ว่า จะก่อเพลิงให้^๕ลุกโพล่งขึ้นพอประชุม
 เปลวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วเข้าไปคายเสียใน กองเพลิง นั้น ประเดรัฐ
 ภาว่า ถ้าจะเว้นจากพระองค์เสียแล้ว^๕จะไปเปรียบเหมือนแม่น้ำที่ไม่มีน้ำก็
 ไม่งาม หรือเปรียบเหมือนแคว่นแคว้นที่ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองก็
 ไม่งาม อนึ่งสัตว์แม้จะมีพณของชายดั่งสืบคนถ้าคนเป็นหญิงหม้ายก็ไม่งาม
 ความเป็นหญิงหม้ายเป็นที่เดือดร้อนใจในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้ประเดรัฐ

ในรถ ข้าพระบาทจะขอตามเสด็จไป สัตว์ผู้ใดเมื่อล้ามคกยากก็คกยาก
ด้วย เมื่อล้ามมกมกมกมกมกมก สัตว์นั้นจึงจะเป็นที่สัตว์เดรัจฉานของชนทั้ง
ปวง เทพเจ้าทั้งหลายก็ยอมสัตว์เดรัจฉาน เพราะสัตว์นั้นกระทำ
กรรมที่บุคคลกระทำได้ ด้วยยาก ถึงข้าพระบาทจะได้นั่งห่มแต่ผ้ายอม
ผาดอยู่เดิมก็ไม่ว่า จะขอติดตามพระภักดาไปจงได้ อนึ่งแผ่นปฐพีหนึ่ง
ไม่แตกทำลายอยู่คราใด จะขอติดตามพระภักดาไปครานั้น ความเป็น
หญิงหมายถึงเป็นที่เคียดชังใจของสัตว์ อีกประการหนึ่ง ถึงจะมีผาหยาบ
ยากเขาแผ่นปฐพีที่ทรงสมมติเครื่องประดับใจอยู่มาก แต่เต็มไปด้วยรตนม
ประการต่าง ๆ มีสมบัติล้ำค่าเป็นที่สุดโดยรอบมาขึ้นให้ ถ้าถึงแก่จะต้อง
พดด้วงจากพระภักดาแล้ว ข้าพระบาทก็ไม่ปราณา หญิงทั้งหลาย
เหล่าใดที่เป็นคนใจดำแข็ง เมื่อล้ามคกยากยอมปราณาแต่ความดั่งแก่
ตน ใจเขาพวกนั้นเป็นอย่างไรหนอ ส่วนข้าพระบาทถึงจะได้นั่งห่ม
แต่ผ้ายอมผาดอยู่เป็นนิจก็ไม่ว่า จะขอติดตามพระภักดาไปจงได้ พระ
เจ้าองค์เส่นราชได้ทรงสดับพระเสวณของพระราชเทวดานั้นแล้ว จึงตรัส
ว่า ดูกุลเจฬมพกตรอนเจริญ ถ้อยคำที่เจ้ากล่าวนั้นเป็นการดีแล้ว
กษัตริย์ทั้งสองพระองค์นั้น มีพระอริยาศัยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึง
แจ้งพระเตรียมพระองค์ เพื่อจะบ่งกนรภิษาศวคแล้ว ก็เสด็จออกจาก
อังกวณคร ทั้งพระพิกตรก็เสด็จไปให้ถึงหิมวันตประเทศ ส่วนพระ
ราชเทวีเป็นกษัตริย์สุมาลชาดิ ครั้นต้องทรงพระดำเนียรทางไป พระบาท
ทั้งสองก็แตกพระโลหิตไหล เสด็จไปโดยลำดับจนถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง บรม

กษัตริย์ จึงเอาไม่มามัดเข้าเป็นแพแล้วจึงตรัสว่า ดุกรเจ้าผู้มพกตรอื่น
 เจริญ มาเถิดเจ้าเราทั้งสองจะพากันข้ามแม่น้ำคงคาไปแล้ว ให้พระราช
 เทวหนึ่งบนแพแล้ว ก็ทรงนั่งกับด้วยพระราชเทวหนึ่ง พอแพลอยมาถึง
 กตางนำ ก็บังเกิดลมมอกกาลวดพัดมาแพก็แตกไปด้วยกำลังลมพัด กษัตริย์
 ทั้งสองพระองค์ก็พัดกันไปคนละทิศ แต่ไม่เห็นกัน ส่วนพระราชเทวก
 หนึ่งลงแม่น้ำคงคาข้างโน้นได้ ด้วยอานุภาพของพระราชเทวที่ทรงประพฤติ
 วัตถุปฏิบัติในพระภักดา แต่ด้วยบุญเศษานุภาพของพระมหาสัตว์เจ้าด้วย
 จึงทอดพระเนตรไปยังโน้นบางข้างโน้นบาง ได้เห็นพระภักดาของพระองค์
 โผล่ขึ้นมา ไม่สามารถจะดำรงพระองค์อยู่ได้ กรองขึ้นด้วยพระดำเนียง
 อันดัง คร่ำครวญอยู่ว่าพระภักดาของเราไม่มีที่พึ่งเทียวหนอ โอพระ
 ภักดาของเราทรงหวาดหวั่นอยู่เทียวหนอ เราจะทำไฉนดี ทรงรำพึงว่า
 เราจะกระทำคำอธิษฐานในกาตบถนี้ ก็คงจะให้พระภักดาพ้นจากอันตราย
 ได้ โดยแท้แล้ว พระราชเทวเจ้ากับวณพระโอรสก็กระทำสังกัจจิริยาอธิษฐาน
 เป็นพระคาถาว่า

สุณนุตุ โภณโต วณั	เทวสัมา สมากตา
สเจปิ เม ปติพพตุตา	คงโคทกา อเจตนา
อิมาย ปจวิสมา	อนุกจุนมิ ปิฎุจियั

แปลว่า ขอเทพนิกรเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย จงประชุมกันฟังคำข้าพเจ้า
 ถาว่าความเป็นผู้ประพฤติวัตถุปฏิบัติในพระภักดาของข้าพเจ้าอยู่ไซ้ ขอ

ให้น้ำในแม่น้ำคงคาที่ไม่เจตนาจะกลายเป็นเหมือนแผ่นดิน ข้าพเจ้าจะขอ
ไปตามพระภักดาบหนถึงแม่น้ำ

พอจบคำอธิษฐานลง แม่น้ำคงคานักเป็นเหมือนสิ่งที่มีเจตนา ถึงซึ่ง
ความเป็นของแข็งเกิดขึ้น พระราชเทวได้เห็นดังนั้นแล้ว ก็บ่นถึงพระ
หฤทัย รับผิดชอบเสียไปยัดพระหัตถ์พระภักดาบแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่เทว
ราชเจ้า ขอเชิญเสด็จมาพากันไปจากแม่น้ำคงคาเถิด

พระเจ้าองค์เด่นราชทอดพระเนตรเห็นพระราชเทวแล้ว ก็คอยสบาย
พระหฤทัย ครั้นถึงฝั่งปากโนนแห่งแม่น้ำคงคาแล้ว จึงตรัสกับพระราช
เทวว่า ดกรเจ้าผู้มพกตรอินเจริญ ฝั่งแม่น้ำคงคาโนนจึงได้ออกจรรยณ
แล้วตรัสพระภาดาว่า

อทิฏฐบุพผิ ปสุตahi อพุกต์ โลมหิสนิ

มิ ตูมิ ภาทุเท ปโมเจสิ ตูมิ จ เม สรณิ ภว

ภาทุเท เต มยุหิ นิสุตาย ชีวิตนุจ ลหุชิตูมิ

แปลว่า เจ้าจงดูของที่เรไม่เคยเห็น ไม่เคยมีมาขึ้น น่าอัศจรรย์
ของนัก ดกรเจ้าผู้มพกตรอินเจริญ เจ้าช่วยปลดเปลื้องให้ พนจาก
อันตรายได้ เจ้าเป็นเทพของพิ ชีวิตของพิได้แล้วก็เพราะอาศัยเจ้า
กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ควรตรัสปราชัยกันดังนี้แล้ว ก็ตั้งพระพักตรเฉพาะ
บำหิมพานต์เสด็จดำเนินไป ในขณะนั้น จึงดำแดง ขากวให้เร้าร้อนขึ้น
ไปถึงพิภพท้าวสักกเทวราช ท้าวสักกเทวราชเมื่อทรงอาวธนาการทราบ
เหตุนี้แล้ว จึงตรัสเรียกผู้ดีธรรมเทพบุตรมาตรัสว่า พ่อจงไปยังบำ

หิมพานต์ นฤมิตบรรณคำตา ขึ้นสอง หตั้งให้พร้อม ไปด้วยเครื่องบรรพชิต
 บริหารแล้วจงกลับมา วิสัฏกรรมเทพนครไปในป่าหิมพานต์ นฤมิตบรรณ
 คำตาขึ้นสองหตั้ง ให้พร้อมไปด้วยเครื่องบรรพชิตบริกขารจำเริญแล้วจึง
 จารึกเพนอักษรไว้ที่โอบานทวารบรรณคำตาว่า สนทงหตายไม่ว่าใคร
 ใดปรารถนาจะบรรพชา สนทงหตายเหตานั้นจงเข้าพักอาศัยในคำตานั้นเถิด
 แล้วก็นฤมิตหนทางไว้ทางหนึ่งเสร็จแล้ว ก็กลับไปยังสถานที่อยู่ของตน
 ครั้นนั้นพระเจ้าองค์เดชะราชกับพระราชเทวีได้สดับมาโดยลำดับ ก็บัดถึง
 บรรณคำตา ทรงอ่านอักษรทราบความว่า ท้าวสักกเทวราชประสาธ
 ให้อีกเปิดทวารบรรณคำตาเข้าไปณภายใน ได้ทอดพระเนตรเห็นเครื่อง
 บรรพชิตบริกขาร มีทั้งผ้าทำด้วยหนังเสื้อแต่ไม่เท่าสำหรับคนแก่ด้วย ก็
 ทรงเปิดองผ้าน่าดูกลมดีเหมือนดังสิ่งของออกเสียแล้ว ทรงนั่งผำการองทรง
 พาดผำหนังเสื้อเห็นพระอริยชาแล้ว ทรงผูกขวามณฑล ทรงจับไม้เท้า
 ชารพระกร ดำเนริจกรมไปไปมามา แล้วทรงเปิดพระอทานวาทว่า
 สักกาทนมีความสุขเจริญหนอ สักกาทนเป็นที่บรมสุขเหลือทน ส่วน
 พระราชเทวีเจ้าจึงกราบทูลขอพระพร จำเดิมแต่นั้นมาว่า ข้าแต่เทพราช
 เจ้า จำเดิมแต่นั้นไปขอพระองค์อย่าทรงกระทำกิจการจรรเจียร ข้าพระบาท
 จะขอกระทำกิจการจรรเจียรแต่เดี๋ยว ส่วนพระองค์จงกระทำแต่คุณธรรม
 เถิด พระเจ้าองค์เดชะราชได้สดับพระเล่านะของพระราชเทวีนั้นแล้ว ก็
 ตรัสว่า ดูกะเจาผมพกตรอนเจริญ เจาผมีความประสงค์ควรเช่นนั้นเป็นการ
 ดีแล้ว จำเดิมแต่นั้นมา พระราชเทวีเจ้าก็จัดแจงไม่ ถ้พระทนต์แต่นา

สำหรับชำระพระโขนงแด่หน้าตรงพระพักตร์ กับทั้งพระกระยาหารสำหรับ
ด้วย ครั้นเวตวราศร์สว่างแจ้งแล้ว พระนางเจ้ากกระทำวคตปฏิบัต
ที่ควรจะกระทำไว้อ้อมเสร็จแล้ว ถือกกระเช้า แด่เสียมเข้าไปสู่ อรญ
ประเทศแต่เวตวเข้า เก็บผลไม้มรดกได้ส่งให้เต็มกระเช้าแล้ว ก็
นำมาถวายบรมกษัตริย์เจ้า บรมกษัตริย์เจ้าด้วยมณฑลหาญด้วยน้ำแล้ว
พระราชเทวเจ้าจึงเสด็จค่อภายหลัง บรมกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ ก็
กระทำสมณธรรมประทับอยู่ในสถานนั้นโดยนิมมอย่างนั้น

ครั้นเมื่อกาลล่วงไปดั่งไป พระเจ้าองค์เสนราชก็ประสวรด้วยพระ
โรคอาพาธอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่สามารถจะดำรงพระองค์อยู่ได้ อัน
ทุกขเวทนาเบียดเบียนบบคน ก็นั่งพระชนมตงในสถานนั้น

ล้นพระราชเทวได้เห็นพระภักดาของพระองค์ ดั้น พระชนมตงแล้วก็
คบพระทรวงไม่สามารถจะดำรงพระองค์ได้ ก็ทรงพระกรรแสงกำสรด
โศกาพิไรว่า ไร้พรณไปด้วยพระดำเนียงอันดังว่า ฮาฮา พระภักดา
เป็นที่รัก ไฉนมากระทำข้าพระบาทให้ พินาศไปจากที่พึ่งแล้วเสด็จไป โอ
ตัวเราเดี๋ยวนี้ไม่มีที่พึ่งหนอ ที่พึ่งของเราไม่มีแล้ว เราต้องอยู่คนเดียว
ในอรญประเทศนี้ แล้วก็คร่ำครวญพระคาถาว่า

อนาถา วต เมทานิ	อรญเณ เอกิกา วลี
อชฺเชวาทิ น ปสฺสามิ	สามิกิ ชมฺมิกิ วรี
โก น เม เทติ โอวาทิ	กถิ ปริจรามิหิ
ปพฺพชิตา ธารยนฺตา	กถิ วจฺจามิ เอกิกา

แปลว่า บदनที่พึงของเราไม่มีแล้ว เราคงอยู่คนเดียวในอริยประเทศนี้ คงแคว้นนี้ไปเราจะไม่ไดเห็นพระภักตามทรงธรรมผู้ประเสริฐแล้ว ใครเล่าเขาจะมาให้โอวาทสั่งสอนเรา เราจะปฏิบัติอย่างไรดี เราที่ทรงเพศเป็นบรรพชิต จะอยู่ไปผเดียวอย่างไรไดเห็น

พระราชเทวเจ้าทรงพระกรรแสงพิโรธรำประจดังคนบ้า ด้วยประการดังนี้แล้ว ก็ออกจากบรรณศาลา ขนเอาไม้แห้งมากองไว้ ในที่ใกล้แล้ว ยกพระศพนให้ไต่ยาสันหนามกตางเชิงตะกอนแล้ว ถวายพระเพลิงแล้ว เก็บดอกไม ในป่ามาบูชาแล้วปริเทวนาการไปว่า ข้าแต่พระภักดาเจ้า จำเดิมแต่ไปการทษาพระบาท จะไดเห็นและได้ ถวายบังคม พระรปพระโสมของพระองค์ ก็เป็นการใดด้วยยากเสียแล้ว การที่ไดเห็นและการที่ไดถวายบังคมครั้งนี้ เป็นครั้งมีในภายหลังของข้าพระบาทแล้ว พระราชเทวเจ้าทรงปริเทวนาการอยู่นั้น จนถึงเวลาพระอาทิตย์อัสดงคต พระราชเทวเจ้าชำระสระสระพระเศียรเกล้าแล้วเสด็จมายังบรรณศาลาแล้ว ก็ตั้งแต่จะทรงพระโคกการรแสงเศร้าปริเทวนาการไป จำเดิมแต่นั้นก็เลี้ยงพระองค์มาจนกาลล่วงไป พอพระครุภรรจบครบถ้วนหกค่ำแล้ว ก็ประสูติพระราชโอรส

พอพระมหาดัตว์เจ้าประสูติจากครรภ์พระมารดาแล้ว ด้วยอำนาจของพระมหาดัตว์เจ้านั้น บังเกิดมีดอกปทุมทองขนาดใหญ่มีประมาณเท่ากงจักรผุดขึ้นมาจากพื้นดิน มารองรับพระบาทพระมหาดัตว์เจ้า พระราชเทวเจ้าจึงทรงพระรำพึงไปว่า บุตรของเรามีอำนาจใหญ่มีบุญ

ใหญ่ บัดนี้ดอกปทุมทองบังเกิดขึ้นพร้อมกับกาตประสูตินั้น เพราะ
เหตุนี้เราจะชานพระนามบุตรของเราว่ามหาปทุมกุมารดังนี้ ในกาต
นั้นพระมหาสัตว์เจ้าแลดูพระมารดาอยู่ ส่วนพระราชเทวีเจ้าได้เห็นพระ
ราชบุตรแล้ว ไม่อาจจะดำรงพระองค์ได้ ก็ทรงพระกรรแสงคร่ำครวญ
แล้ว ครั้นพระศาสดาว่า

สเช อังควลลิตินาเร ชาลิมโนโคสิ ปุตุตถ
ญลิตัสมา สมากลา อุปสัจจิ ภวนติ เต
อิทมปิ ทุติยํ สลลํ คปเปติ หทยํ มม
สามิกญจ น ปสฺสามิ ปุตุตฺถํ ปสฺสามิ เอกกํ

แปลว่า ตูกรถน้อย ถ้าเจ้าเกิดในอโคตคักร หมู่พระประยูรญาติ
ทั้งหลายก็จะประชุมกันอีกเชกเจ้าเป็นบรมกษัตริย์ ความทุกข์อันเป็น
ความทุกข์ครั้งที่สอง เป็นดังลูกศรเสียบหทัยแม่ แม่ไม่ได้เห็นพระภักดา
ได้เห็นแต่ลูกคนเดียว พระราชเทวีเจ้ารำพรรณคร่ำครวญดังนี้แล้ว ก็
ตั้งหน้าให้พระบิษุบุตรแล้ว อมรมุมพิดพระเศียรเกล้าแล้วให้เสวยนม
พระมหาสัตว์เจ้าคอยทรงพระเจริญจนถึงพระชนม์ได้ ๑๖ ปี มีพระรูป
พระโฉมเป็นที่น่ารักน่าเลื่อมใส พระราชเทวีเจ้าก็เคียงพระองค์กับพระ
ราชบุตรด้วยรักไม่แตงผลไม้อยู่ในอรัญประเทศนั้น ในกาตนั้นพระ
มหาสัตว์เจ้าได้เห็นพระมารดาเล็ดเข้าไปในป่าแต่พระองค์เดียว จึงถวาย
บังคมแล้วทูลถามพระมารดา ด้วยพระวาจาอันอ่อนหวานว่า ข้าแต่พระ

มารดาเจ้า พระบิดาของข้าพระบาททรงพระนามกรอย่างไรพระเจ้าข้า
พระราชเทวีจึงตรัสบอกว่า บิดาของเจ้าเป็นบรมกษัตริย์ ทรงพระนาม
ว่าพระเจ้าองค์เดชะราช ข้าแต่พระมารดาเจ้า พระบิดาของข้าพระบาท
เสด็จไปไหน พ่อเอ๋ยพระบิดาของเจ้าสิ้นพระชนม์เสียแล้ว พระมหาสัตว์
เจ้าได้สดับว่าพระบิดาของพระองค์ สิ้นพระชนม์เสียอย่างนั้นแล้ว ก็ทรง
ปริเทวนาการด้วยกำลังความร่ำว่า โอพระมารดาของเราไม่มีทพพะหนอ
อยู่ในบ้านแต่พระองค์เดียว ถ้าหากว่าพระมารดาของเราจะบังเกิดความ
ลำบากยากเข็ญขึ้นในบ้าน เราจะกระทำไฉนจะได้ชีวิตอยู่ต่อไป

พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลพระมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ตั้งแต่
นั้นไป พระแม่เจ้าอย่าได้ไปหาตามตเถย ลูกจะไปหาตามตมาเถย
พระแม่เจ้า ลูกขอตั้งชีวิตถวายพระแม่เจ้า พระราชเทวีได้ทรงฟังคำ
ของพระราชบุตรแล้ว ก็หวาดหวั่นพระทัยจึงตรัสกับพระลูกว่า พ่อ
เอ๋ยเจ้าจะไปไหนบ้านใหญ่แต่คนเดียวต้องการอะไร เหตุไฉนแม่จึงว่าอย่าง
นั้น เพราะว่าสัตว์เนื้อเลือดร้ายทองเทียวอยู่ในบ้านมากนัก ถ้าพ่อจะไป
บ้านแต่คนเดียวแล้ว หทัยของแม่ก็จะแตก พ่อเอ๋ยเจ้าอย่าไปเลย พระ
ราชเทวีเจ้าทรงห้ามพระบรมบุตรอยู่นิ่ง ๆ ด้วยประการดังนี้ พระมหา
สัตว์เจ้าได้ทรงฟังคำพระมารดาแล้วก็นิ่งอยู่ พระราชเทวีเจ้าประทาน
โอวาทพระราชบุตร แล้วก็ให้พระราชบุตรประทับอยู่ณบรรณศาลา
แล้ว ส่วนพระองค์ก็ถอยเข้ากระเช้ากับเสียมเขาไปสืบมา ตั้งแต่บัดนั้นมาพระ
มหาสัตว์เจ้าทรงรำพึงในพระทัยอยู่เสมอว่า ถ้าหากว่าอันตราจะเกิด

ขึ้นแก่พระมารดาเจ้าของเราในบัดนี้ ใครเล่าเขาจะบอกข่าวของพระ
มารดาเจ้า ตัวเราก็คงจะต้องแสวงหาให้รู้จักหนทางไว้แล้ว ก็ออก
จากบรรณศาลาติดตามไปไม่ได้ ไถ่ถนุ พอดังเกิดมรคาได้แล้วก็กลับมา
สู่บรรณศาลา

ส่วนพระราชเทวีเที่ยวแสวงหาผลาผลได้แล้ว พอลงดำเนินหัดมียก
เสด็จกลับ ในเวลานั้นเกิดมหาเมฆคั่งขึ้นมา ฝนก็ตกมีไปทั่วทุกทิศ พระ
ราชเทวีจากพักอยู่ณ โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง ในโคนต้นไม้ร่มจอมปดวก
อยู่จอมหนึ่ง ในจอมปดวกนั้นมณฑลาคอยตัวหนึ่ง ที่มณฑลาค้นได้อัน
มนุษย์อนรรคนไปด้วยชุดะของ แล้วก็ไม่สามารถจะดับความโกรธ
ได้ ก็รีบออกจากปดวกถือเอาที่พระบาทพระราชเทวีเจ้า พระราชเทวี
เจ้าก็บังเกิดทุกข์เวทนาเป็นอันมาก จึงระดัดถึงพระราชบุตรด้วยกำลัง
ความรัก ทรงปรารถนาการว่า โอเด็กของแม่ไม่มีใครเป็นที่พึ่งแล้วหนอ
ใครเล่าจะหาผลาผลมาเลี้ยงพ่อตกรักของแม่ แล้วครีดีพระคาถาว่า

น	เม	อิ	ทั	ต	ถา	ทุ	ก	ข	ล	พ	ภ	ว	อิ	ติ	ลิ	ยา	อิ	ทั	
ย	ณ	จ	ป	ุ	ต	ต	น	ป	ส	ส	า	มิ	ต	เม	ทุ	ก	ข	ต	ริ
อ	ิ	โต	ติ	ณ	ส	ต	า	นิ	อ	อ	ส	โ	ถ	ป	พ	พ	ต	า	นิ
ว	น	า	นิ	จ	สิ	ร	ส	สิ	ร	ส	า	ว	น	า	มิ	ส	ุ	ป	ติ
อ	เอ	อ	า	ป	เก	ค	ุ	หา	ท	เว	ต	า	สุ	โ	ส	พ	ภ	ป	พ
พ	ต	า	นิ	ว	น	า	นิ	จ	โก	น	โ	ติ	สุ	ณ	า	เม	อ	ห	ข
ว	ร	ข	น	ค	ุ	ป	ุ	ต	ต	ส	ุ	โร	ค	ุ	ย				

กลุ่สไปโป ที่มธโต ทสิ ปาเท จ เวทนา

นณ ปุคโต วิมา ภเว จีวิตา มรณ สียา

แปลว่า ความทุกข์เช่นนี้จะไม่มีเฉพาะแก่เราคนเดียวก็หาไม่ได้ ความ
ทุกข์เช่นนั้นอันดีควรเกิดมาเป็นสัตว์แล้วจะต้องได้เหมือนกัน เราไม่ได้
เห็นบุตรใด ความที่เราไม่ได้เห็นบุตรนั้น เป็นทุกข์ของเราเหลือเกินยิ่ง
กว่าทุกข์อื่น ข้าพเจ้านมัสการเทพยเจ้าทุกหย่อมหญ้าทั่วทุกตะดาวเครือเขา
พระยายักษ์แด่เทพยเจ้าซึ่งถึงสถิตย่นภูเขาด้านโน้น แต่ในที่ที่ใกล้
ทำน้าแต่ในน้ำในถ้ำและพินาศด้วยเคียวเกศา ข้าแต่เทพยดาเจ้าผู้เจริญ
ทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้าในวณนี้ ขอให้ทุกขโคตรโรกษของบุตรข้าพเจ้า
จงปราศจากไปเถิด อนึ่งที่พระราชาผู้ดำดไว้กับเขาที่เท่าข้าพเจ้า ๆ ได้
แล้วทุกข์เวทนาเปลี่ยนมาก บุตรของข้าพเจ้าปราศจากไปจากข้าพเจ้า
แล้ว ก็คงตายเป็นแน่

พระราชเทวเจาบนเพชชชด้วยประการดังนี้ ไม่สามารถจะตำรงพระ
องค์อยู่ได้ ด้วยความโลภถึงบุตร ก็ล้มลงด้วยกำลังพิษอันพระชนม์ตง
ในสถานนั้น

ลำดับนั้นพระมหาสัตว์เจ้า ก็กระเหินพระเนตรเบองขวาประคจ
ประกาศนนิมิตว่าพระมารดาได้ด้วยความทุกข์ จึงทรงพระดำริหว่า พระ
มารดาของเราเสด็จไปงานนักขัตตวันแล้ว ขรอยจะมอดนราเป็นแน่ เหตุ
ไฉนเราจึงกลัววณนี้ เราไม่อาจตั้งมอชได้เพราะได้เห็นนมตรราย เราจะ
เที่ยวแสวงหาให้พบพระมารดาจึงได้ แล้วก็ออกจากบวรณคำธาไปตาม

รอยพระบาทของพระมารดา ในเวลาที่ไปนั้นเที่ยวไปเหมือนหงส์ไปตก
อันพดด้แม่

พระมหาสัตว์เจ้า เมื่อจะดำแดงพระองค์ให้ปรากฏแก่พระมารดา
จึงตรัสพระคาถาว่า

หahaha อมฺม กถิ ติฏฺฐ ปพฺพเตสฺสุ กุหาสุ จ
อหฺเวหาหิ น ปสฺสามิ มณฺเฑ เหลสาสามิ จีวิตํ

แปลว่า พระมารดาเป็นที่รักอยู่ในภูเขาร้อยอยู่ในถ้ำอย่างไร ตก
ไม่เห็นพระมารดาในวันนี้ ตกก็คงจะต้องสะดุ้งตกเป็นแน่ เมื่อพระมหา
สัตว์เจ้าทรงพระกรรแสงประทีพเวลาการอยู่อย่างนี้ ก็เสด็จไปโดยดำคัม
มรคาจนถึงมุตประเทศคนไหนนั้น ได้เห็นพระมารดาของพระองค์ตั้งอยู่
ในที่นั้น เหมือนอาการของคนที่ถูกด้วยฟ้า จึงเข้าไปใกล้แล้วอุบคถา
สัตว์กายของพระมารดา ก็ทรงทราบว่าลูกออกสัตว์พิกัด แล้วมีพระประ
สงค์จะประกาศพระองค์ให้ปรากฏ จึงตรัสพระคาถาว่า

อญฺเจหิ อมฺม กิเ สยฺยสฺสิ อาลโต ตว อตุโร
ตมฺหิ ปรีเยสฺสิสํ วิจรามิ ทิโสทิสํ

แปลว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า ขอเชิญเสด็จลุกขึ้นเถิด จะทรงพระ
บรรทมอยู่ไยเล่า ข้าพระบาทเป็นบุตรเกิดจากพระองค์เที่ยวค้นหาพระ
มารดาอยู่ ทั่วทุกทิศมาตั้งแต่บัดนี้ พระมหาสัตว์เจ้าได้เห็นพระ
มารดาสิ้นพระชนม์แล้ว ไม่อาจจะดำรงพระองค์อยู่ได้ ด้วยกำลังความ
โศก ก็ประทีพเวลาการชมพระเศียรตงณเบื้องพระบาทของพระมารดา

ด้วยกพระเศียรพระมารดาขึ้นวางบนคอกพิศพระพักตร์แล้วครัสว่า ข้า
แต่พระมารดาเจ้า ขอเชิญเสด็จจตุรชนเถิด จะทรงนั่งอยู่ไยเถา ข้า
พระบาทเว้นจากพระมารดาเสียแล้ว ก็ไม่มีทพจะมีชีวิตเป็นอยู่อย่างไร
ได้ พระมหาสัตว์เจ้าทรงปริเทวนาการอยู่ประจักษ์คนบา ตั้งแต่เวลา
ปฐมยามมาจนเวตามัชฌิมยาม จึงมีสักการเทพยคาทั้งหทัยครัสว่า ขอ
เทพยดังชกณานิกรเจ้าทั้งหทัย จงพึงถอยคำของข้าพเจ้ามหาทพมได้
แล้วครัสพระคาถาว่า

สุธมถ ตุมเห วณิ เทวคาโย มหิทุธโย
หทยิ เม สีส จกุญฺ ชิวหา มัสสญ โโลหิตํ
โอสถตุถายหิ ทมมิ มาตรมเว ติกิฉณถ

แปลว่า ขอเทพยเจ้ามฤทรทั้งหทัย จงพึงถอยคำของข้าพเจ้าฯ
จะให้ดวงหทัยจะให้ศีรษะจะให้นัยน์ตา จะให้ชีวหาจะให้เนื้อแต่เลือด
ของข้าพเจ้าเพื่อเป็นยารักษาพระมารดา

ในขณะนั้น พิกพธองท้าวฉกเทวราช ก็สำแดงอาการให้เร่าร้อน
ท้าวฉกเทวราชทรงอาวชันาการทราบเหตุนี้แล้ว จึงคิดว่า อย่ากระ
นั้นเลยเราจะทอดลงพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว ก็ถึงจากสัตว์รค นฤมิตคน
เป็นพราหมณ์ พอได้เวลาถึงราตรีกมาถึงสำนักพระมหาสัตว์เจ้า จึง
ครัสว่า ดูกรพระมหาบุรุษ ท่านมีนามกรอย่างไร พระมหาสัตว์เจ้าจึง
ตอบว่า ข้าแต่มหาพราหมณ์ ข้าพเจ้ามีนามกรว่าปทุมกุมาร ท้าวฉก
เทวราชจึงครัสว่า ดูกรปทุมกุมาร เราเป็นคนหลงทางมาปรารถนาจะไป

เมืองพาราณสี ท่านจึงบอกหนทางแก่เราเถิด พระมหาสัตว์จึงตอบว่า
 ข้าแต่มหาพราหมณ์ ท่านผู้เป็นมารดาของข้าพเจ้าจงเฝ้ากอดเอาแล้ว
 ขอท่านจงช่วยอนเคราะห์หมอบกยาให้แก่ข้าพเจ้าเถิด พราหมณ์ได้ฟังถ้อย
 คำนั้นแล้วจึงกล่าวว่า ดกรปทุมกุมารผู้เจริญ เราจักยกาทพย ถ้าท่าน
 ไถยาทพยมามารดาของท่านก็จะได้ชีวิต ถ้าท่านไม่ไถยาทพยมามารดา
 ของท่านก็ไม่ได้ชีวิต พระมหาสัตว์เจ้าได้ฟังคำนั้นแล้ว จึงตอบพราหมณ์
 ว่า ข้าแต่มหาพราหมณ์ ท่านจะให้เราหาอย่างไร ดกรปทุมกุมาร
 ถ้าได้หัวใจมนุษย์ได้เข้าไปในปากมารดาท่าน ๆ ก็จะเป็นขึ้นมาเที่ยงแท้
 เดียว พระโพธิสัตว์เจ้าได้สดับถ้อยคำของพราหมณ์แล้ว ก็มีหทัยประจ
 คตกับที่มานแล้ว จึงรำพึงว่า โอโยทพยเช่นนั้นหาไม่ลำบากนัก แล้ว
 ปรารถนาจะเชือดหทัยของพระองค์ จึงแสร้งไปบนพนักอากาศ เมื่อจะ
 กระทำดีจกิริยาธิฐาน จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

สเจ นิรุทามิ หทัย พุทฺโธ เสสุสามิ อนาคเต

เอเตน สจฺจวชฺเชน สตุถิ อานนฺตุ เทวตา

แปลว่า ถ้าข้าพเจ้าจะเชือดดวงหทัย ข้าพเจ้าจักได้เป็นพระพุทธเจ้า
 ในอนาคตกาล ด้วยวาจาดีดังนี้ ขอเทพยเจ้าทั้งหลายจงนำเอาศีลตรา
 มาให้แก่ข้าพเจ้าเถิด พอจบคำอธิษฐานลง ศีลตราอาศรัยเกิดแต่ด้ายฟ้า
 ก็ปรากฏเกิดขึ้นในอากาศ เป็นประจุกดังเทพยดาประกาศบรมนิมิตให้
 ปรากฏนั้น พระมหาสัตว์เจ้าได้เห็นศีลตรานั้นแล้ว ก็รำพึงในพระทัย
 ว่า บารมีของเราจักเต็มบริบูรณ์แล้ว ก็จับศีลตราด้วยพระหัตถ์เบือง

ชวา เกิดบดโลมนัดทำลายอุระประเทศแล้วเชือกเขาดวงหทัยวางไว้ที่นั่น แล้ว จึงตรัสกับพระองค์เองว่า ตกรปทุมกุมารเอ๋ย เรายังไม่เห็น พระมารดาชีวิตเพียงใด ชีวิตของเราก็อยาเพลกออกไปจากร่างเพียงนั้น แล้วก็วางดวงหทัยไว้ในมือของพราหมณ์ ในกาลนั้นพราหมณ์ก็ขยำ ดวงหทัยด้วยมือแล้ว ได้เข้าไปในปากมารดาพระมหาดศิวเจ้า พอได้ ดวงหทัยเข้าไปในปากแล้ว ด้วยเดชบุญของพระมหาดศิวเจ้า แดด้วย อาณาภพของท้าวสักกเทวราช พระมารดาพระมหาดศิวเจ้าก็กลับจาก ที่นอน ประคองบุตรที่หอบแล้วคืนชน พระมหาดศิวเจ้าได้เห็นมารดา ดังนี้ ก็ถวายบังคมพระมารดาขอมาโทษแล้ว ไม่สามารถจะดำรง พระองค์อยู่ได้ ก็สิ้นพระชนม์ลงในสถานนั้น

ส่วนพระราชเทวีได้เห็นพระราชบุตรเป็นทารกสิ้นพระชนม์แล้ว ไม่ สามารถจะดำรงพระองค์อยู่ได้ ก็ทรงปริเทวนาการใหญ่หลวง ประคอง หึงที่เปนม้า ก็ล้มลงในสถานนั้น ท้าวสักกเทวราช ได้เห็นอาการ ดังนี้จึงตรัสกับพระราชเทวีว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ถ้าว่าพระแม่เจ้าจะ ปรากฏาให้บุตรมีชีวิต ก็อย่าทรงพระกรรแดงปริเทวนาการไปเลย จง กระทำความอธิษฐานขึ้นเถิด บุตรของพระแม่เจ้าก็จะได้ชีวิตเป็นขึ้นโดย แท้ พระราชเทวีเจ้าได้ทรงฟังดังนั้น ก็ทรงเช็ดพระอัสสฬแล้ว เมื่อ จะประกาศให้เทพดาทั้งหลายทราบ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ยทิ เอวํ อิทํ สมมุ กมมุ ปุตฺเตน ทุกฺกัร
มยฺหํ อตุลา ย หยํ ติกฺขสตุเถน นินฺทิต

กตัญญูตาย เตเชน จีวตุ มม โอโรโส

แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้มีพระอินต์เมือ กรรมอันหนึ่งบุคคลกระทำได้ด้วย
ยาก บุตรของเราทำแล้ว คือได้ เชื้อตวงหทัยด้วยสังคราอันคมเพื่อ
ประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ถ้าเป็นอย่างนี้ไซ้ ด้วยเดชแห่งความกตัญญูนั้น
ขอให้ โอโรสของข้าพเจ้าจงเป็นขึ้นมาเถิด พอเสร็จคำอธิษฐานแล้ว ท้าว
ลักกเทวราชก็หยิบเอายาทิพย์มาโล่จรจรงพระโพธิสัตว์เจ้า ด้วยเดชบุญ
ของพระโพธิสัตว์เจ้าด้วย ด้วยอานุภาพของท้าวลักกเทวราชด้วย ด้วย
เดชแห่งคำอธิษฐานของพระราชเทวีด้วย บันดาลพระโรคาพาชทั้งปวงก็
รับไป พระโพธิสัตว์เจ้ามีสกลดรรชนีประคุดังทองคำ ได้จุลจุลขึ้นถวาย
บังคมพระมารดาแล้วประทับนั่ง ทรงระลึกถึงคุณของพระองค์ ในขณะที่
เมื่อระลึกอยู่นั้น มหาปฐพีก็ไหว มหาสมุทรก็กำเริบ สายฟ้าในอัน
ไข่ฤดูทากก็แถบแวนวาวไป ภูเขาดินรราชก็โอนอ่อนไป

สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด
จึงตรัสพระคาถาว่า

จลติ	รวติ	ปจวิ	อุจฺจนฺตว	ปีสิดิ
เตลยฺนํ	ยถา	จกฺกิ	เอวํ	กมฺเปติ
เมทนํ				
สํพุทฺธิสฺส	สมุทฺโท	จ	กิริณี	โตนมิ
โตนมิ	เต	สิเนรมฺหิ	หิ	สทฺโท
				ปวตฺตติ

แปลว่า มหาปฐพีเมทนต์ถัดเถอนดั่งเตียงรอนดั่งเครื่องยนต์
ที่หับอ้อย แต่เกิดกับปนาทหวาดหัวนโหว ดุจเครื่องยนต์ที่ถัดถันามันแด
เครื่องจักรณัน ทั้งพระมหาสมุทรก็คัพองคนของกณัน ทั้งพระยาเขาใน
ภาคพื้นทีโอนอ้อนน้อมตงมา ให้บังเกิดมด้าเนียงเตียงดงหึ่งหึ่งกึ่งกึ่งไป
ในชาติเนรราชที่โอนอ้อนไปมาอยู่นั้น

ในครั้งนั้นท้าวถักกเทวราช มีพระธรรมากรังเรืองอวยด้วยยศมของ
พระองค์ เมื่อจะดำแดงพระองค์ให้ปรากฏ จึงตรัสพระภาณานว่า

สกลโกหมสมิ เทวินโท อาคโต ตว สนติเก
สุทุกกริ อหิ ปสส ปาเท วณทมิ ราชปุตต
นนทติ ตว มาตา ตปปี นนทาหิ ขตุติย
อหิ นนทมิ ตุษหญา อาปุจามิ มหาราช

แปลว่า เราเป็นท้าวเทวินทรถักกเทวราช มาแล้วในสำนักของท่าน
ได้เห็นกรรมที่บุคคลกระทำด้วยยากอย่างคิของท่าน ข้าแต่ราชบุตร
ข้าพเจ้านมัสการพระบาททั้งสี่องของท่าน พระมารดาของท่านก็มีความ
ยินดี ข้าแต่บรมกษัตริย์ ถึงตัวท่านก็จึงยินดีซึ่งกรรมนั้น ถึงตัวข้าพเจ้า
ก็ยินดีซึ่งกรรมนั้นของท่าน ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพเจ้าขอลาท่านณบัดนี้
เมื่อท้าวถักกเทวราชตรัสพระภาณานแล้ว สมเชยพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว
ถากลับไปยังเทพยสถานของตน

สมเด็จพระคำสตาจารย์ เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด
จึงตรัสพระภาณานว่า

อิทํ วตฺวาน มนฺวา เทวราชา สุขุมปติ

โพธิสตุทํ ญฺติ กตฺวา สกุกกายํ อปุกฺกมิ

แปลว่า ท้าวธรรมะมิตมมานเทวราชตรัสพระศาสดา^{๕๑} ชมเชยพระ
โพธิสัตว์เจ้าแล้ว กลับไปยังตั้งศฤงคารเทวโลก

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า เชิญเสด็จพระมารดาไปยังบรรณ
ศาลา จำเดิมแต่นั้นมาถึงทรงปฏิบัติพระมารดาโดยเคารพ อยู่จนถึงกาล
กำหนดพระชนมายุ ครั้นจุติจากมนุษย์โลกแล้ว ก็ไปบังเกิดในสวรรค์

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์นำพระธรรมเทศนานั้นมาแสดงแล้ว ทรง
ประชุมชาดกตรัสพระศาสดาว่า

กฺุฏฺฐราชา ปุเร อาสิ นาลโย โส เทวตฺตตโก

พฺราหฺมณนิมฺมิโต สกฺโก อนรฺทฺโร วิจกฺขโก

องฺคเสโน ตทา ราช ปิตา สฺสทฺโรทโน อหุ

สุเมขลา จ สา ปุพฺเพ มหามาया อิทานิปี

มหาปทุมโ โลกนาโถ อมฺหากํปี ตถาคโต

เสฏฺโฐ เชฏฺโฐ มนุสฺसानิ ตุมฺहे ชเรถ ชาตกํ

แปลว่า พระเจ้ากฏฐราชในกาลก่อนนั้น ไม่ใช่คนอื่นมาเป็นพระ
เทวทัตในกาล^{๕๒} ท้าวตลกเทวราชซึ่งเป็นพราหมณ์ผู้^{๕๓} นมิต ในครั้งนั้น
มาเป็นพระอนรท^{๕๔} ฌมจกษ^{๕๕} อนนวิเศษ พระเจ้าองค์เสนา^{๕๖} ราชในครั้งนั้น มา

เป็นพระเจ้าสุทโธทนะมหาราชผู้พระพุทธรักษา นางสุเมธดาในกาดก่อน
 มาเป็นนางมหาผายาในกาดนี้ พระมหาปทุมราชกุมารในครั้งนั้น มา
 เป็นพระตถาคตบรมโคกนาถของเราทั้งหลาย เป็นผู้ประเสริฐเป็นใหญ่
 กว่ามนุษย์แต่เทพยดาทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาตกนี้ไว้ ด้วย
 ประการนี้

จบมหาปทุมชาตก

๒๘ ภัณฑาคารชาตก

สุโณหิ เม ตัม มหาราชาคิ สตุถา เซตฺวเน วิหรนฺโต อุตฺตโน
ปณฺณพลํ อารพฺภ กเถสิ

สตุถา สัมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อเสด็จอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร
ทรงพระปรารภก้ำดังพระบัญชาของพระองค์ ๑ ตรีถพระธรรมเทศนา
มีคำเริ่มต้นว่า สุโณหิ เม ตัม มหาราช ดังนี้

วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายประชุมเจรจากันอยู่ในโรงธรรมสภาว่า น้า
อัครรยํนี้ สัมเด็จพระบรมศาสดามีพระบัญชาใหญ่หลวง มีพระบัญชา
แน่นหนา มีพระบัญชาว่องไว มีพระบัญชาเป็นที่รื่นเริง มีพระบัญชา
ดุดัดองคตอด มีพระบัญชาคมกล้า ควรบูชาสักการของเทพยดาแถม
มนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ให้เทพยดาแถมมนุษย์ทั้งหลายประดิษฐานอยู่ใน
พระไตรสรณคมน์แต่บัดนี้แล้ว ให้ประดิษฐานอยู่ในใต้บาปคัมภีร
ใต้บาปคัมภีร สักการคามิมรรคสักการคามิมถ อุนาคามิมรรคอุนาคามิมถ
อรรหิตคัมภีรคัมภีรคัมภีร ดังนี้

สัมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงดับถ้อยคำของภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น
ด้วยทิพโสตญาณแล้ว จึงเสด็จออกจากคันธกุฎีด้วยพุทธฉัตรา เสด็จมา
ยังโรงธรรมสภาด้วยพุทธสิริวิภาส ไม่มีสิ่งใดจะเปรียบปาน ประทับ
นั่งเหนือบัลลังก์บรรพตพุทธอาสน์ ตรีถถามภิกษุทั้งหลายว่า อภิกษุทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายนี้เจรจากันด้วยกถาอะไรหรือ ครั้นภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้เจรจากันด้วยกถาธรรมเจริญก้ำดัง

พระปรีชาญาณของพระองค์ว่า พระบรมศาสดามีพระปัญญาใหญ่หลวง
แน่นหนาว่าองไว เป็นที่รื่นเริงบันเทิงใจ ของบริษัททั้งปวง พระพุทธ
เจ้า

พระพุทธองค์ตรัสว่า ตถาภิณฑุทังหยาเย เราผู้ศาสดาจะได้มีปัญญา
ใหญ่หลวง มีปัญญาแน่นหนา มีปัญญาว่าองไว แต่ในกาลนี้เท่านั้น
หาไม่ได้ ถึงในกาลปางก่อน เราก็ดัดสนาแก้ปัญหาด้วยปัญญาของคนได้
ท้าวตักกเทวราชกับทั้งมณเฑียรทังหยาเยกระทำกิจการบูชาเป็นการใหญ่ ครีดี
คังแล้วก็ทรงนิ่งอยู่ ภิณฑุทังหยาเยกราบทูลวิงวอน หวังจะให้ทรงแสดง
เนื้อความนั้นให้แจ้งชัด พระพุทธองค์จึงนำอดีตนิทานมาแสดงดังจะกล่าว
ต่อไปนี้

อดีเต ภิณฑุเว มิตฺติลาโย วิเทหฺรณฺเฑ โกรพฺโย นาม ราชา
รชฺชํ กาเรสิ ในกาลเป็นอดีตภพล่วงแล้ว มีบรมกษัตริย์พระองค์หนึ่ง
ทรงพระนามพระเจ้าโกรพยราช ด้วยดีริราชสมบัติอยู่ในมิตถิธานครแคว้น
แคว้นวิเทหารัฐ มีพระอัครมเหสีทรงพระนามนางสุมนาราชเทวี พระ
เจ้าโกรพยราชนั้น พระองค์ตั้งอยู่ในธรรมทรงบำเพ็ญทานรักษาศีลอยู่
เป็นนิจ

ในกาลนั้นพระมหาสัตว์เจ้า จิตจากดาวดึงส์เทวโลกลงมาถือปฏิสนธิ
ในพระครรภ์พระนางสุมนาราชเทวี บรรดาเทพบุตรพญานาค กัจจิก
จากดาวดึงส์เทวโลกลงมาบังเกิดในตระกูลอำมาตย์บ้าง ในตระกูล

เศรษฐีบ้าง จำเดิมแต่พระโพธิสัตว์เจ้าถอยปฏิสนธิแล้ว พระชนกชนนีก็
หาพระโรคพาหมีได้ ครั้นถ้วนเทศมาดี ท้าวสักกเทวราชก็เสด็จมาประ
คิษฐานอยู่ในอากาศ ได้เสด็จขึ้นในเวณารাত্রี เมื่อจะถามปัญหากับ
พระเจ้าโกรพยราช จึงตรัสพระคาถาว่า

สุโณหิ เม ตัมหาราช	เอโก ปญฺโห อทุติโย
ทุติโย จ อตฺถิ เจว	ตติโย น ภวิสฺสติ
ตติโย อตฺถิ น จตุตฺโถ	จตุตฺโถ เจว นตฺถิ ปญฺโห
ปญฺจโม อตฺถิ น ฉฉฺโช	ฉฉฺโช ปญฺโห น ภวิสฺสติ
สตฺตโม อตฺถิ ปญฺโห จ	อญฺจโม น ภวิสฺสติ
อญฺจโม อตฺถิ ปญฺโห จ	นวโม น ภวิสฺสติ
นวโม อตฺถิ ปญฺโห จ	ทสโม น ภวิสฺสติ
ทสโม อตฺถิ ปญฺโห จ	เอกาทสโม น ภวิสฺสติ
สตฺตวสฺสเสว สมฺปตฺเต	สตฺตมาเส สตฺตทิวเส
สตฺตทิวเส สมฺปตฺเต	สีนํ เม ปุจฺฉิตฺโต ปญฺโห

แปลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์จงฟังปัญหาของข้าพระเจ้า ใน
ปัญหานี้ว่า หนึ่งในนี้ต้องได้แก่สิ่งอะไร ต้องไม่มีตามได้แก่สิ่งอะไร
ตามไม่มีได้แก่สิ่งอะไร ดีไม่มีหาได้แก่สิ่งอะไร หาไม่มีหกลได้แก่สิ่งอะไร
หกไม่มีเจ็ดได้แก่สิ่งอะไร เจ็ดไม่มีแปดได้แก่สิ่งอะไร แปดไม่มีเก้าได้แก่
สิ่งอะไร เก้าไม่มีสิบได้แก่สิ่งอะไร สิบไม่มีสิบเอ็ดได้แก่สิ่งอะไร

บัญญัติที่ข้าพเจ้าถามนี้ พระองค์จึงแก้โดยเร็วพลัน ในภายในกำ
หนดเจ็ดบเจ็ดเดือนเจ็ดวันดังนี้ แล้วครัดต่อไปอีกว่า ถ้าพระองค์ทรง
ทราบจงกล่าวออกไป ถ้าไม่ทรงทราบปัญหาของข้าพเจ้า เทวทัณฑ์ก็
จักบังเกิดแก่พระองค์ เทวทัณฑ์จักตกถึงแก่พระองค์ ๆ ก็จักสิ้นพระ
ชนม์ ทำว้ดักกเทวราชถามปัญหากับพระเจ้าโกรพยราชแล้ว ก็เดิน
ไปยังทิพยสถานของคน

พระเจ้าโกรพยราช ได้ดับปัญหาที่ท้าวดักกเทวราชถามนั้น แล้ว
ก็ตั้งหวาดพระทัยย่นตราตรึงวัง ครนคณบรรทมแล้ว ลุกขึ้นจากที่
ได้ย้านประทับนั่งทรงดำริห์ในพระทัยย่นวังสว่าง ก็ไม่ทรงทราบเนื้อ
ความของปัญหานี้ ครนถึงเวลาเช้าจึงให้อำมาตย์ทั้งหลายมาครัด
ถาม อำมาตย์ทั้งหลายเหล่านั้นก็ไม่ทราบ แล้วครัดถามผู้รักษาเรือน
คลังต่อไป ผู้รักษาเรือนคลังก็ไม่ทราบ จึงครัดถามบรรดาผู้รักษาพระ
ทวารพระราชมณเฑียรต่อไป ชนทั้งหลายเหล่านั้นกราบทูลว่าไม่ทราบ
เกล้า พระเจ้าโกรพยราชได้ทรงฟังถ้อยคำของชนเหล่านั้นแล้ว ก็ตั้ง
พระทัยว่าความตายจะมีแก่พระองค์เป็นแน่ จึงครัดเรียกพระราชเทวมา
ครัดถามว่า ดกรเจ้าผู้มพกครอนเจริญ เทพยตามาถามปัญหา เราหา
ทราบปัญหานี้ไม่ เจ้าจึงพิจารณาปัญหานี้เกิด

พระราชเทวจึงกราบทูลว่า ชนชื่อว่าปัญหาแล้วหาพระบาทหาทราบ
ไม่ ข้าแต่เทวราชเจ้า โฉนหนอมมนุษย์ทั้งหลายจะวิดิษนาปัญหาของ
เทพยดาได้

พระเจ้าโกรพยราช ได้ส่งบงกชของพระราชเทวีแล้ว ก็ตกพระทัยดังหวาดตกถึงทรงพระพิโรธพิฆาโทษพระราชเทวี ถึงแก่จะฆ่าให้สิ้นชีพ จึงตรัสสั่งให้ภัณฑาคาริกอำมาตย์ จับพระราชเทวีไปประหารชีวิตเสีย

ภัณฑาคาริกอำมาตย์ รับพระราชดำรัสว่าสาธุแล้ว ก็เชิญเสด็จพระราชเทวีไป จึงทูลพระราชเทวีว่า ข้าแต่พระราชเทวีเจ้าผู้เจริญ พระเจ้าโกรพยราช ทรงพระพิโรธตรัสบังคับให้ข้าพระบาทปลงพระชนม์ชีพพระองค์เสีย

พระราชเทวีจึงบอกให้ภัณฑาคาริกอำมาตย์ทราบความตามเหตุที่เป็
มาแล้ว ภัณฑาคาริกอำมาตย์ได้ฟังถ้อยคำของพระราชเทวีแล้ว จึงกราบทูลว่า เวลานี้สมควรแล้วที่ข้าพระบาทจะช่วยบำรุงพระราชเทวีไว้ก่อน ข้าแต่พระราชเทวีเจ้าผู้เจริญ ขอพระราชเทวีเจ้าอย่าด้วยความทุกข์เสียพระทัยเลย ถึงพระเจ้าโกรพยราชจะทรงพระพิโรธสักเท่าไร ข้าพระบาทก็ทราบน้ำพระทัยของพระองค์ ว่าแล้วก็เชิญเสด็จพระราชเทวีไปด้วยความดีใจแล้ว จึงรำพึงในใจว่า มนุษย์อื่นบางคนก็จะทราบปัญหาของเทพยดาได้ เราจะไม่ประหารชีวิตพระราชเทวีก่อน จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระราชเทวีเจ้าผู้เจริญ จำเดิมแต่ไปขอพระราชเทวีเจ้าจงรักษาชีวิตไว้ก่อน

ในกาลนั้น พระราชเทวเจ้าทรงพระครรภ์ถ้วนหกมาดแล้ว ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันใหม่ ประจวบวันพระจันทร์เสวยอุกกราจารย์กษัตริย์ พระราชเทวเจ้าก็ประสูติพระราชโอรส ภูณทาคาริกอำมาตย์ก็รักษาพระราชเทวีไว้ พระราชกุมารประสูติจากครรภ์พระมารดาแล้ว ก็มีพระดีรกายดังสีทอง ภูณทาคาริกอำมาตย์ได้เห็นพระราชกุมารแล้ว ก็เกิดยินดีปรีดาช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระราชเทวากับพระราชกุมารสืบมา พระราชกุมารกับเทวบุตรพี่น้อง ซึ่งจุติลงมาจากเทวโลก ครั้นพากันคลอดจากครรภ์มารดาแล้ว ก็เจริญวัยขึ้นมา ส่วนพระราชเทวาก็เลี้ยงพระราชบุตรของพระองค์ เพราะอาศรัยความเจริญนั้น จึงขนานนามพระราชบุตรว่า ภูณทาคาริกกุมาร

ครั้นพระราชกุมารมีพระชันษาโตเจ็ดปีกับเจ็ดเดือนเจ็ดวันแล้ว เวลานั้นเป็นเวลารাত্রี ท้าวสักกเทวราชก็ส่งจากเทวโลกมาประดิษฐานณภายใต้เศวตฉัตร ถาถามปัญหากับพระเจ้าโกรพยราชว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ปัญหาสิบข้อที่ข้าพเจ้าถามไฉน พระองค์ทรงทราบอย่างไร พระองค์ยังไม่ได้กล่าวแก่ ถ้าพระองค์ไม่ทรงทราบ ข้าพเจ้าจะประหารพระเศียรของพระองค์ ด้วยตะบองเหล็กให้แตกเป็นเจ็ดเสี่ยง

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำของท้าวสักกเทวราชแล้ว ก็เกิดดังหวาดพระทัย คืนพระบรรทมตุกจากราษอาสน์ ประทับนั่งรำพึงในพระทัยว่า ท้าวสักกเทวราชถามปัญหาไว้ แต่เราดำริหัดครองอยู่ถึงเจ็ดปีเจ็ดเดือนเจ็ดวันแล้ว ยังไม่ทราบเนื้อความปัญหานี้ จึงตรัสว่า ข้าแต่

ท้าวตักทเวรราช^๕เจริญ ท่านได^๕ตามบัญชา^๕จาก^๕ข้าพเจ้า^๕ไว^๕นาน^๕แล้ว^๕ ข้าพเจ้า^๕
ก็ได^๕ตาม^๕อ^๕มา^๕ค^๕ย^๕ที่^๕เป็น^๕บ^๕ณ^๕ช^๕ิต^๕ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕ เขาก็พา^๕กัน^๕ไม่^๕ท^๕ร^๕า^๕บ^๕ท^๕ง^๕น^๕น^๕ บ^๕ณ^๕
ถึง^๕วัน^๕ใหม่^๕ข้าพเจ้า^๕จ^๕ก^๕ตาม^๕อ^๕มา^๕ค^๕ย^๕แต่^๕เซ^๕า^๕ท^๕เด^๕ย^๕ว

ลำดับ^๕นั้น^๕คร^๕น^๕ร^๕ุ่ง^๕แ^๕ด^๕ง^๕อร^๕ุ^๕โ^๕น^๕ท^๕ย^๕ พระเจ้า^๕ไ^๕กร^๕พ^๕ย^๕ร^๕า^๕ช^๕ก็^๕ด^๕ร^๕ง^๕นำ^๕ข^๕ำ^๕ระ^๕พระ^๕
เค^๕ย^๕ร^๕เก^๕ด^๕า^๕ ทรง^๕พระ^๕ภ^๕า^๕ษ^๕า^๕มา^๕ท^๕ร^๕ง^๕อ^๕น^๕ด^๕ฮ^๕า^๕ด^๕ด^๕วย^๕พระ^๕กระ^๕ย^๕า^๕ห^๕าร^๕แต่^๕เช้า^๕แล้ว^๕
ประ^๕ค^๕บ^๕พระ^๕อง^๕ค^๕ด^๕ว^๕ย^๕ด^๕ร^๕ว^๕ด^๕ัง^๕การ^๕ ประ^๕ท^๕บ^๕น^๕ั^๕ง^๕ณ^๕พระ^๕ที่^๕น^๕ั^๕ง^๕ห^๕าว^๕ิน^๕จ^๕ด^๕ย^๕
แล้ว^๕ อ^๕มา^๕ค^๕ย^๕ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕ก็^๕พา^๕กัน^๕มา^๕ถ^๕ว^๕าย^๕บ^๕ั^๕ง^๕ค^๕ม^๕พระ^๕เจ้า^๕ไ^๕กร^๕พ^๕ย^๕ร^๕า^๕ช^๕แล้ว^๕ พา^๕
กัน^๕น^๕ั^๕ง^๕อยู่^๕ณ^๕พ^๕น^๕ใหญ่^๕หน้า^๕พระ^๕ธ^๕า^๕น^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง

พระเจ้า^๕ไ^๕กร^๕พ^๕ย^๕ร^๕า^๕ช^๕เม^๕ื่อ^๕จะ^๕ดำ^๕ริ^๕ด^๕ั^๕ตาม^๕ภั^๕น^๕ฑ^๕า^๕ค^๕าร^๕ิ^๕ก^๕อ^๕มา^๕ค^๕ย^๕เป็น^๕ป^๕ร^๕ุ^๕ม^๕ที่^๕
แรก^๕จ^๕ึง^๕ด^๕ริ^๕ด^๕ั^๕พระ^๕ค^๕า^๕ถ^๕า^๕ว^๕า

ภ^๕ค^๕เ^๕า^๕ค^๕าร^๕ิ^๕ก^๕ เม^๕ น^๕า^๕โ^๕

น^๕ค^๕เร^๕ วิ^๕ป^๕เล^๕ อ^๕สิ

ตุ^๕ว^๕ิ^๕ ม^๕ห^๕า^๕ป^๕ล^๕ณ^๕ก^๕ุ^๕ส^๕เล

ณ^๕ต^๕ว^๕า^๕ ข^๕า^๕โ^๕ต^๕ ก^๕ุ^๕ส^๕โ^๕ด^๕ จ

ป^๕ล^๕เ^๕ห^๕ิ^๕โ^๕ด^๕ จ^๕ ภ^๕วิ^๕ส^๕ส^๕ติ

ร^๕ข^๕ณ^๕ิ^๕ ว^๕า^๕ สุ^๕ว^๕ณ^๕ณ^๕ิ^๕ ว^๕า

ม^๕ุ^๕ด^๕ุ^๕ตา^๕ เว^๕ท^๕ุ^๕ริ^๕ยา^๕ ม^๕ณ^๕ิ

น^๕า^๕ริ^๕โย^๕ ส^๕ม^๕ล^๕ง^๕ก^๕ุ^๕ตา

ส^๕ต^๕ิ^๕ ห^๕ต^๕ถ^๕ิ^๕ ส^๕ต^๕ิ^๕ อ^๕สุ^๕สา

ส^๕ต^๕ิ^๕ ร^๕ถ^๕า^๕ ส^๕ต^๕ิ^๕ ค^๕ว^๕

สุ^๕ว^๕ณ^๕ณ^๕เ^๕ส^๕ต^๕ิ^๕ ส^๕ห^๕ส^๕ส^๕ิ^๕

อ^๕ณ^๕ร^๕ข^๕ร^๕ข^๕ ท^๕ท^๕า^๕มิ^๕ เ^๕ด

แปล^๕ว่า^๕ ด^๕ู^๕ร^๕ภ^๕ั^๕น^๕ฑ^๕า^๕ค^๕าร^๕ิ^๕ก^๕อ^๕มา^๕ค^๕ย^๕ ท่าน^๕เป็น^๕ที่^๕พ^๕ั^๕ง^๕ของ^๕เร^๕า^๕ เพราะ^๕
ท่าน^๕ร^๕ั^๕จ^๕ก^๕ค^๕น^๕ท^๕ง^๕ห^๕ล^๕าย^๕ที่^๕ม^๕บ^๕ณ^๕ญ^๕า^๕ด^๕า^๕ด^๕ม^๕าก^๕ม^๕าย^๕ใหญ่^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕น^๕ั^๕ก^๕ อ^๕น^๕ั^๕ง^๕ค^๕น^๕ที่^๕
ด^๕า^๕ด^๕ที่^๕เป็น^๕บ^๕ณ^๕ช^๕ิต^๕จ^๕ก^๕เ^๕ก^๕ิ^๕ต^๕ม^๕แล้ว^๕ใน^๕พระ^๕น^๕ค^๕ร^๕อ^๕น^๕ไ^๕พ^๕ค^๕า^๕ต^๕ เ^๕ร^๕า^๕จ^๕ก^๕ไ^๕ห^๕เ^๕ง^๕น^๕ไ^๕
ท^๕อง^๕ไ^๕ห^๕เ^๕ก^๕ว^๕ม^๕ุก^๕ดา^๕ไ^๕ห^๕เ^๕ก^๕ว^๕ไ^๕พ^๕ท^๕ุ^๕ริ^๕ย^๕ไ^๕ห^๕เ^๕ก^๕ว^๕ม^๕ณ^๕ เ^๕ร^๕า^๕จ^๕ก^๕ไ^๕ห^๕เ^๕น^๕าง^๕น^๕าร^๕ที่^๕ด^๕ก^๕ด^๕เ^๕ก^๕

เครื่องประดับพร้อม เราจักให้ช่างร้อยช้าง ม้าร้อยม้า รถร้อยรถ โค
ร้อยโค เราจักให้ทองคำเส้นคำดั่งแก่ท่าน จะให้ท่านเสวยราชสมบัติทั้ง
หนึ่ง

ภณทาคาริกอำมาตย์ ไต่ฟัง พระราชดำรัสของพระเจ้าโกรพยราชแล้ว
จึงกราบทูลเป็นบาทพระคาถาว่า

เคหสุมิ อติถิยา มยุหंपิ	เอกปุตตโก สุรูปตี
ทิสวาน ชายปุตตณจ	กุตโต โหติ ปณทิต
นิกขมิ มาตุยา กพภา	นกขตเตสุ ทิวเสสุ
ปสสเยว ปณทิต จ	องคปจจกสมปนโน
รูปวลโณ สุลกขโณ	

แปลว่า บุตรของหญิงคนหนึ่ง มีรูปร่างงดงาม ข้าพระบาทได้
เห็นบุตรนั้นตั้งแต่แรกคลอดมา เป็นเด็กฉลาดเป็นบัณฑิต คลอดจาก
ครรภ์มารดาในวันนักขัตฤกษ์ ข้าพระบาทเห็นว่า เป็นบัณฑิตที่มี
อวัยวะใหญ่ย่อยบริบูรณ์ มีรูปแถววรรณแต่ลักษณะอันงาม มีอยู่ใน
เรือนของข้าพระบาท

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับคำภณทาคาริกอำมาตย์กราบทูลแล้ว ก็มี
พระทัยยินดีปราโมทย์ดำรัสว่า ตถาภณทาคาริกอำมาตย์ ท่านจงไปถาม
บุตรของท่าน ว่าบุตรของท่านสามารถจะแก้ปัญหาของเทพยดาได้หรือไม่
เมื่อบุตรของท่านสามารถจะแก้ปัญหาของเทพยดาได้ ท่านจงบอกให้เรา
ทราบ

ภัณฑาคาริกอำมาตย์ ถวายบังคมลา พระเจ้าโกรพยราชแล้ว ไปถึง
เรือน เมื่อจะถามบุตรที่รักจึงกล่าวคาถาว่า

ดาต ปุตต อัมม ราชา มหาทุกโข ภวิสสติ
สกุเกณ ปุจฺฉิตํ ปณฺหิ โส น ชานาติ ราชนิ
ปหิณฺตีวาน อากโต ทว ปุจฺฉิตํ ดาต ปุตต
คฺวี ฌตฺวา ตมฺหิ เม อาจิกฺข

แปลว่า ดูกูรพผู้เป็นบุตร ตมได้จพระบรมภษัตริย์พระองค์นี้ ด้วย
ความทุกข์เดือดร้อนพระทัยใหญ่หลวงนัก ด้วยท้าวตักกเทวราชถามปัญ
หาไว้ พระองค์หาทรงทราบปัญหานี้ไม่ จึงรับสั่งให้บิดามารดาไป
ดูกูรพผู้เป็นบุตร พ่อทราบปัญหานี้แล้วจึงบอกบิดาให้ทราบ

พระโพธิสัตว์เจ้าได้ฟังถ้อยคำของภัณฑาคาริกอำมาตย์ ก็เกิดความ
โศมนัสแล้ว พิจารณาปัญหาก้าวตักกเทวราชถาม เมื่อจะวิไล
ปัญหานั้นดูหมดยก จึงกล่าวว่าข้าแต่บิดา ข้าพเจ้าทราบอยู่ ปัญหา
ดูหมดยกนัก ภัณฑาคาริกอำมาตย์ได้ฟังถ้อยคำของกุมารแล้ว ก็
คิดขยิบตาว่าสารดังนี้ ฝ่ายมารดาจึงพูดกับบุตรที่รักว่า ดูกูรพ
ผู้เป็นบุตรที่รัก เจ้ายังเดกอยจะรู้จักอะไร ถ้าเจ้าไม่รู้อาตมาไป
จะทรงพระพิโรธ ภัยก็จะบังเกิดแก่เจ้า

พระโพธิสัตว์เจ้าจึงพูดกับมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพเจ้าทราบ
อยู่ ถ้าบิดามารดาจึงพูดว่า ดูกูรพผู้เป็นบุตรที่รัก เจ้าทราบอยู่กตแล้ว
พระโพธิสัตว์จึงพูดกับภัณฑาคาริกอำมาตย์ว่า บิดาจะไปยังที่เฝ้าบรม

กษัตริย์กราบทูลว่า ข้าแต่ท้าวเวรราชเจ้า บุตรของข้าพระบาททราบบัญหา
ที่ท้าวด้ก๊กเทวราชถามนั้น

ภินทาคาวิกอำมาตย์ ได้ฟังถ้อยคำของบิณฑุบุตรแล้วกล่าวว่า ดูก
พ่อบิณฑุบุตร ถ้อยคำของพ่อตึกหนา แล้วก็ไปยังที่เฝ้ากราบทูลพระเจ้า
โกรพยราชว่า ข้าแต่ท้าวเวรราชเจ้า บุตรของข้าพระบาททราบบัญหาที่
ท้าวด้ก๊กเทวราชถามนั้น

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำของอำมาตย์แล้ว จึงคิดว่า ดูก
อำมาตย์ บุตรของท่านทราบก็เป็นการดีทีเดียว ท่านจงไปถามน้ำชำระ
ตัวร่ายกายบุตรของท่านให้สะอาดดีแล้ว ให้นุ่งห่มผ้าที่สะอาดแล้ว ตกแต่ง
ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ให้บริโภคน้ำอาหารแล้วพามาเถิด

ภินทาคาวิกอำมาตย์ ได้ฟังพระราชดำรัสแล้ว ถวายบังคมกราบ
มาบอกกรมว่า ดูกพ่อเป็นบุตร บิดาได้กราบทูลบรมกษัตริย์ตาม
ถ้อยคำของพ่อแล้ว บัดนี้ท้าวเวรราชประสงค์จะทอดพระเนตรเจ้า จึง
ตรัสสั่งให้บิดาพาเจ้าไปเฝ้า พระโอรสตัวเจ้าได้ฟังถ้อยคำของภินท
าคาวิกอำมาตย์ ก็รับว่าสาธุดังนี้แล้ว จึงพูดกับภินทาคาวิกอำมาตย์
ว่า ข้าแต่บิดา บิดาจงไปกราบทูลพระเจ้าโกรพยราชว่า ขอพระองค์
จงให้ปลาทอดนั้นไว้ในพระราชเรือนหลวง ประดับตกแต่งให้งดงามไป
ด้วยข้าวตอกคอกกอกไม้ แดของหอมเครื่องบูชาและเทียน เครื่องบูชา
ที่เป็นของมีดีรอนงามเลิศ แล้วทอดเพดานตงเศวตฉัตร แลหมอนาทอง
กระทำบนปราสาทให้เป็นที่สุดยอดเย็น ถาดผาตั้งต่าง ๆ มีผาตั้งเขวตั้งขาว

ตั้งแต่งเป็นคนแล้ว ให้ชาวพระนครประชุมกัน ให้ข้าราชการทั้งหลายมี
 อำมาตย์เป็นคนมาประชุมกันแล้ว ให้ประโคมด้วยเครื่องดนตรีทั้ง
 ปวง บรรดาชนหม่นน้อยหม่นใหญ่มาประชุมกันพร้อมจะทำการมงคลแล้ว
 โหมฆาแต่เครื่องประดับอย่างสะอาด ตั้งไว้บนหลังช้างอันเป็นราชยาน
 กันด้วยเศวตฉัตรแล้ว โหม้มหาชนแวดล้อมมาถึงข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้า
 จึงจกไปเฝ้า

ภัณฑาคาริกอำมาตย์ได้ฟังด้วยคำของมื่นบุกรจึงรับว่าถ้าธุระแล้ว
 ก็ไปกราบทูลแก่พระเจ้าโกรพยราช พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำ
 ของกุมารแล้ว ก็มพระทัยปลื้มนาการดีใจได้ จึงดำรัสตั้งอำมาตย์ทั้ง
 หลายให้กระทำตามคำสั่งของกุมารนั้น ชนทั้งหลายมีอำมาตย์เป็นคน
 ก็กระทำตามพระราชดำรัสแล้ว ประดับช้าง ๆ หนึ่ง มีสายรัดงักทอง
 มีเศวตฉัตรกางกั้น ตั้งไว้ซึ่งฆาแต่เครื่องประดับอันสะอาดที่เปนมงคลบน
 หลังช้างสำหรับจะไปรับกุมารสำเร็จแล้ว ก็ส่งไปให้กุมาร บรรดาชนทั้ง
 หลายมีอำมาตย์เป็นคน ประดับตกแต่งด้วยเครื่องประดับทั้งปวง แล้ว
 เข้าไปถึงเรือนกุมาร กระทำสักการบูชาแล้วกล่าวว่ ข้าแต่เจ้า พระเจ้า
 โกรพยราชครดิษฐ์ ให้ข้าพเจ้าทั้งหลายมาเชิญท่านไป แล้วพากันกระ
 ทำอัญชลีประณมกร นมัสการเชิญพระมหาสัตว์เจ้าว่า ข้าแต่เจ้าเวดา
 หันสมควรจะไปแล้ว

ถึงค่านั้น พระมหาสัตว์เจ้า จึงรับคำเชื่อเชิญของชนทั้งหลายนั้นว่า
 ถ้าธุระแล้ว ก็ระดังงัดร่างกายด้วยน้ำหอม แล้วตกแต่งประดับองค์ด้วย

เครื่องประดับทั้งปวงแล้ว ดึงจากเรือนแวตถัมไปถวายหม่อมอำมาตย์ทั้ง
 ปวง มหาชนทั้งหลายก็ประโคมดนตรีขึ้นพร้อมกัน เมื่อจุฑารัตนเสนา
 กองช้างกองม้ากองรถกองเคียวทั้งปวงจะไปในั้น มหาชนทั้งปวงก็พากัน
 ใต้เต้าไปตามมรรคากันข้างปริมทิศ พระมหาสัตว์เจ้าก็ขึ้นหลังคชาธารไป
 ถ่มเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด
 จึงตรัสพระคาถาว่า

ตโต โส นิคมิตฺวาน
 อารุญหิตฺวา หตฺถิชนํ
 หตฺถิชนํ เราชยานเ
 สมากตา ชนปทา
 สत्ตฺวสฺสโก กุมารโ
 เจตุกฺเขโป ปวตฺตติ
 ตโต กุมารสฺสสตา
 สมฺนตา ปริกฺริสุ
 หตฺถาโรหา อนิกตฺตา
 สมฺนตา ปริกฺริสุ
 กโรนฺทียา จมฺมชรา
 ปุรโต ปฏฺิปปชฺสิ
 ปฏฺิยตฺโต ราชมคฺโค
 ภาณฺหาการิโก ปฏฺิปปชฺสิ

วรเคหา สกา ชรา
 สฺวณณปฏฺิมา วิย
 อมจฺจคนปรีวตฺโต
 มงฺกลวณฺโณ อิทํ
 ปณฺเฑโต อตฺตทสฺสมา
 ราชนฺตตสฺส ยสฺสสฺสโน
 สพฺพาลงการภูสิตา
 ราชมคฺคํ ปฏฺิปปชฺสิ
 รติกา ปตฺติการกา
 ราชมคฺคํ อโสภณํ
 อินฺทิตฺตฺตา สฺวณฺมิกา
 ราชมคฺโค อโสภณ
 วิจิตฺโต ปุพฺพสณฺนิโต
 ราชมคฺคํ อโสภณ

เต ปาวีสุ ปุรี รมณ์
อุเปตฺติ อนนปานิ
เจตุกฺเขโป ปวตฺติคฺค

พหุปาการโตรณิ
นจจกิตฺเทหิ จุภยิ
สาธการิ จ มงฺคล

แปลว่า พระมหาสัตว์เจ้า ออกจากเรือนชนหลังช้าง เปรียบเหมือน
รูปพระปฏิมาหล่อด้วยทองที่บุคคลตั้งใจเห็นหลังพระยาชราธรร อันเป็น
ราชยานฉนั้น แวดล้อมไปด้วยหมู่อำมาตย์เป็นอันมาก ชาวชนบททั้ง
หลายบรรดาที่ได้ยินได้ฟังถ้อยคำอันเป็นมงคลว่า กุมารมีอายุเจริญครบเป็น
บัณฑิต คิดเห็นเนื้อความของปัญหาดังนี้ ก็พากันมาประชุมพร้อม ยก
ท่อนฉาฉนเชิดสให้ห้อมล้อมมาให้เป็นเกียรติยศแก่พระลูกเจ้า ค่อนั้นไป
กุมารพินคณก็แต่งตนด้วยเครื่องประดับทั้งปวงห้อมล้อมมา หมู่เสนาทั้ง
หลายบางพวก ก็ชนช้างชนมาชนรถ บางพวกก็เดินเท้า แลโยธาที่ได้
หมวดกแลโยธาที่สวมเกราะ โยธาที่ถือดาบโยธาที่หุ้มขำก็แห่แหนมา
ในเบื้องหน้า แลได้แต่ตามกันไปในที่องถนนหลวง ส่วนภัณฑาคาริก
อำมาตย์ก็แต่งคนให้วจิตรเทวไปรับข่าวออกมาตงามยังนัก ชนทั้งหลาย
เหล่านั้นเขาไปถึงบ้อมเชิงปราการพระนครแล้ว ก็เฝ้าดูกันอ้อมหน้าตำราญ
ด้วยขัธโภชาหามข้าวแต่น้ำเป็นคั้น แด่เห็นการพ้องราชบริบรื่องสมุคฉฉาน
บางพวกก็ยกท่อนฉาฉนไปกไปมา กระทำสาธารณแสดงการมงคล

ส่วนพระเจ้าโกรพยราช ก็ได้ตั้งประทับนั่งคังพระทัยคอยทอดพระเนตร
หนทางที่พระมหาสัตว์เจ้าจะเสด็จไปนั้น เปรียบเหมือนนักเลงสุราอันกระ

หายสุรา ตั้งใจคอยแต่ว่าจะดื่มขยับนั้น พอได้ดื่มน้ำเย็นเพียงกักก้อง
มาได้เห็นกุมารงดงามนัก เมื่อจะตรัสสรรเสริญจึงตรัสพระคาถาว่า

กสฺเสตํ มุขมาภาติ	เหมว วุตตตตมกุกินา
นิกขัว ชาตรูปสฺส	อูกกามุขํ ปหิสิตํ
นินฺนโน หตฺถิชนฺเชว	ปฏิมา วิย โสภติ

แปลว่า ดวงหน้าของใครนั้นดูสว่างรุ่งเรือง เหมือนอย่างทองที่นาย
ช่างทองหล่อหุดอมด้วยไฟนั้น ราวเรียงอยู่เหมือนอย่างดิมทองชาตรูปที่
นายช่างทองเทอออกจากปากเบ้านี้ นั่งมาบนหลังช้างดงามนักเหมือน
อย่างรูปพระปฏิมาดนั้น ครั้นนั้นพระมหาสัตว์เจ้าครั้นมาถึงพระทวารพระ
ราชวัง ก็ถึงจากหลังช้าง มหาชนทั้งปวงก็ประโคมดนตรีเสียงอึงมี่ก
ก้องโกธาทด

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด
จึงตรัสเป็นบาทพระคาถาว่า

ตณฺจ ทิสฺวาน อายนตํ	กุมารํ ปิตุภิชิตฺตนํ
โกรพฺโย จ มหามจฺโจ	ปจฺจุคฺคณฺตฺวาน อวนฺทิสฺสุ
ปาสาทิ อภิรฺยุหิตฺวา	มหามจฺจุปรีวาริโต
อุโภ หตฺถเ คเหตฺวาน	ปาวิสี จ มหามเร
โกรพฺโย จ กุมารโ	นินฺนโน โส จ เอกโต
นินฺนโน อาสเนเชว	สาราณียํ กถํ วทา
กจฺจิ อมชฺชโป ตาต	กจฺจิ เต สฺรุมปฺปิยํ

กัจจิ สจฺเจ จ ธมฺเม จ ทาเน เต รมติ มโน

แปลว่า พระเจ้าไกรพยราชกับทั้งมหาอำมาตย์ทั้งปวง ได้เห็นพระ
กุมารผู้ก่อดัดในบิดามาถึงแล้ว ก็พากันมาต้อนรับอภิวันทนาการ เชิญ
ให้ชนนึ่งยังปราศาทแล้ว พระเจ้าไกรพยราชก็จึงพระหัตถ์พระกุมาร พา
เข้าไปในเรือนหอดวง ให้ประทับร่วมพระราชอาสน์อันเดียวกัน แล้วครัด
เป็นทางสาราณียกถา พระวจาปราศรัยเป็นที่ชวนให้ทรงระลึกว่า ตกร
กุมาร เจ้าคงจะไม่เป็นคนดัดหน้าเมา แต่การดัดหน้าก็คงจะไม่เป็นที่รัก
ใคร่ชอบใจของเจ้า แต่ใจของเจ้าก็คงจะน้อมนัยนค้อยู่ในสัจจในธรรม
แต่ในการให้บริจาคระมิงหนา

ถ้าเช่นนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลพระราชบิดาเป็นบาทพระภาดาว่า

อมชฺชโป จาหิ ตาต อโถ เม สุรम्ปิย

อโถ สจฺเจ จ ธมฺเม จ ทาเน เม รมติ มโน

แปลว่า ข้าแต่พระราชบิดา ข้าพระบาทหาได้เป็นคนดัดหน้าเมาไม่
ประการหนึ่งการดัดหน้าเมา ก็ไม่เป็นที่รักใคร่ชอบใจของข้าพระบาท ใจ
ของข้าพระบาทน้อมนัยนค้อยู่แต่ในสัจจในธรรม แต่ในทานการให้การ
บริจาค พระพุทธเจ้าข้า

แล้วพอพระมหาสัตว์เจ้านั่งลงแล้วก็ได้ตาสลักการเป็นอันมาก พระ
มหาสัตว์เจ้ากราบทูลปฏิสันถารอยู่กับด้วยพระเจ้าไกรพยราช จึงกราบ
ทูลต่อไปอีกว่า ข้าแต่มหาราชาเจ้า เทพยตามาถามบุญหาว่าอะไร พระ
พุทธเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว จึงตรัส
ว่า ดูกรกุมาร เทพตามถามปัญหาของเราถึงสิบข้อ แล้วบังคับเรา
ว่า ท่านจงแก้ปัญหามาให้จงได้ เมื่อแก้ปัญหามาไม่ได้ก็จะเกิด
ความทุกข์ใหญ่หลวง ท้าวสักกเทวราชจะประหารศีรษะเรา ด้วยตะบอง
เหล็กให้แตกเป็นเจ็ดเสี่ยง ตั้งแต่ได้ถามปัญหาไว้ ต้องมาถึงเจ็ดเสี่ยง
เดือนเจ็ดวันแล้วมาเตือนเราว่า ท่านจงแก้ปัญหามาให้ ได้ โดยเร็ว
พณฺทคฺเชวคฺฉน

พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า ปัญหาของเทพ
ดาสดิทยุคอยู่ในเบ้องต่ำกึ่งเพียงอวิจิมหานรก สติคหุคอยู่ในเบ้องบนก
เพียงอนิรุฎฐภพพรหมโลกเท่านั้น ข้าพระบาทจะแก้ปัญหามาถวาย พระ
มหาสัตว์เจ้าสำแดงพระปรีชาญาณมีประการต่าง ๆ เปรียบเหมือน ไพร
ทรายทองตงมาจากเชิงเขาดีเนรราช แต่เปรียบเหมือนพระจันทร์เต็ม
ดวงในพนทองฟ้าอากาศนั้น เทพดาแถมมนุษย์ แดนางสิริวิัญญา
แดพณิกายทั้งปวง บุรดาที่สถิตอยู่ในปราสาทของพระเจ้าโกรพยราช
ก็เกิดอัศจรรย์ใจ

พระมหาสัตว์เจ้า เมื่อจะประกาศอานภาพพระปรีชาญาณของพระ
องค์ จึงกล่าวพระคาถานี้ว่า

โกนฺโต โกนฺโต เทวสฺมา	สุณฺเหตุ วจัน มม
เทวตา ปุณฺธิตํ ปณฺหิ	ราชา อุตฺถิ น ปสฺสติ
สมาคตา เทวสฺมา	โมทิตา จ มหาชนา

ไกรพญจ อมจเจ จ เสนาปติ จ อาทโย

ตสุมิ ปณเฑ วิสขเสนเต สาสูการา ภวนติ เม

แปลว่า ขอเชิญเทพนิกรเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เทพยดาถามปัญหา บรมกษัตริย์ไม่ทรงทราบเนื้อความของปัญหานี้ ขอเทพนิกรเจ้ากับทั้งมหาชนทั้งปวง จงเชิญมาประชุมกันโมทนาวันเรื่งบันเทิงใจ เมื่อข้าพเจ้าวิดิษนาปัญหาอันนั้นแล้ว บรรดา มหาชนทั้งปวงมีพระเจ้าไกรพยราชแต่อามาตย์แต่เสนาบดีเป็นต้น ก็จะมาทูลชี้แจงราชการแก่ข้าพเจ้า

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า กราบทูลถามพระเจ้าไกรพยราชว่า ข้าแต่ महाराजเจ้า ปัญหาที่ท้าวสักกเทวราชถามนั้นเป็นอย่างไร พระเจ้าข้า

พระเจ้าไกรพยราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว จึงตรัสกับพระกุมารว่า ดูกรกุมาร เทพยดาถามว่า หนึ่งไม่มั่งคั่งได้แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่ महाराजเจ้า ขอพระองค์จงสดับถ้อยคำของข้าพเจ้าว่า บรรดาสิ่งทั้งปวงซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ สิ่งใดซึ่งจะเสื่อมเหมือนด้วยภูเขาสีเนรราชไม่มีเลย ซึ่งปัญหาวามแต่สิ่งหนึ่งไม่มีสิ่งนั้น ได้แก่ภูเขาสีเนรราช พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราช ได้สดับพระมหาสัตว์เจ้าวิดิษนาปัญหาแล้ว ก็มีพระทัยโสมนัสเกิดอัศจรรย์จิตต์ เปิดองพระภูษาทรงแต่เครื่อง

ประทับองค์ออกกระทำการดำรงค์การแล้ว จักรันจิงโกฏัก (คนโทแก้ว) อัน
เต็มไปด้วยน้ำหอมโปรยลงมา ไซ้แต่เท่านั้น เทพบุตรแด่มนุษย์ทั้งปวง
กับทั้งพระเจ้าโกรพยราช ได้สดับพระกুমารวิดีชนาปัญญาแล้ว ก็มจิด
โสมนัส ทั้งได้เห็นความอัศจรรย์อันเกิดมแล้วก็เปลืองผาแดเครื่องประ
ดับถวายเป็นธรรมเนียมแก่พระมหาสัตว์เจ้า

บรรดาหาชนทั้งปวงมีเสนาบดีแต่อำมาตย์เป็นต้น แดนางสิริวิัญญา
ทั้งหลายกระทำการดำรงค์การแล้ว จึงกล่าวสรรเสริญว่า ข้าแต่เจ้า ท่านก็ยัง
เด็กเด็กลอย มีอายุได้เจ็ดขวบเท่านั้นแต่มีปัญญามาก

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า จึงกราบทูลถามพระเจ้าโกรพยราชว่า
ปัญหาวะไรยังมีอีก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสว่า ดูกุมาร เทพบุตรถามปัญหาวา
ต้องไม่มีถามได้แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์จง
ฟังถ้อยคำของข้าพระบาท ดังทั้งหลายที่แต่สิ่งนั้น คือพระจันทร์แด
พระอาทิตย์ สิ่งนั้นที่จะเสมอเหมือนด้วยพระจันทร์พระอาทิตย์ ไม่มีแล้ว
ซึ่งปัญหาวาต้องไม่มีถามนั้น ได้แก่พระจันทร์แดพระอาทิตย์ พระเจ้าข้า

ท้าวสักกเทวราชได้สดับถ้อยคำของพระกุมารแล้ว ก็แหวกกัมภณฺฑี
ออกดำแดงกายให้ปรากฏถึงพระองค์กล่าวว่า ท่านแก้ปัญหาของเราถูก
ต้องแล้ว ก็กระทำการดำรงค์การด้วยอำนาจอินโพราะ แดพวกอินครธาน
หายไ้

บรรทมตามหาชนทั้งปวงก็กระทำอัญชลันต์มัสการ กล่าวถ้อยคำเป็น
มงคลแก่ कुमार แล้ว ก็ประโคนเครื่องประโคนต่าง ๆ เคียงเอิกเกริกก็
ก้องไปในปราสาทของพระเจ้าโกรพยราช

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลถามซึ่งปัญหาเทพดาต่อไป
อีกว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ปัญหาอะไรยังมีอีก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสกับ कुमारว่า ดูกุมาร เทพดาถาม
ปัญหาว่าตามไม่มีดีใด แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์จงทรง
สดับปัญหาที่ข้าพระบาทจะวิสัชนาณกาลบัดนี้ บรรดาสิ่งซึ่งว่าตามไม่มี
คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า สิ่งอื่นที่จะเสมอเหมือน
ด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ไม่มีแล้ว ซึ่งปัญหาว่าตาม
ไม่มีสิ่งนั้น ได้แก่พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า พระเจ้าข้า

ท้าวสักกเทวราช ได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว ก็บูชา
พระมหาสัตว์เจ้าด้วยดอกไม้อันหอมและปเทยนเป็นของทิพย์แล้ว ก็
อันตรธานหายไป

พระเจ้าโกรพยราชได้เห็นอศักรรยณนั้นแล้ว ก็เกิดศรัทธาได้มั่นคงแล้ว
บูชาพระมหาสัตว์ด้วยสรวงพลึงทั้งปวง มีทองแท่งเงินแท่งแก้วมณีแก้วมุกดา
เป็นต้น พวกอำมาตย์และเสนาบดีและนางกนิษฐาทั้งหลาย ก็บูชาพระมหา
สัตว์เจ้า มหาชนทั้งหลายก็ประโคนเครื่องดนตรีเคียงเอิกเกริกโกธาท

พระโพธิสัตว์เจ้าจึงทูลถามพระเจ้าโกรพยราชต่อไปอีกว่า ข้าแต่มหา
ราชเจ้า เทพยดาถามปัญหาอะไรต่อไปอีก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสว่า ตกรกumar เทพยดาถามปัญหาว่า
ผู้ใดไม่หาใด แก่สิ่งอะไร ดังนี้

พระมหาสัตว์กราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า ขอพระองค์จงฟังถ้อย
คำของข้าพระบาท ทวปทงหลายซึ่งจะเสมอเหมือนด้วยทวปทงดี คือ
ชมพูทวีป ปุพพิเทททวีป อมรโคยานทวีป อุตตรกรทวป ไม่มีแก้ว ซึ่ง
ปัญหาว่าดีไม่หาอันใด แก่ทวปทงดี พระเจ้าข้า

ท้าวสักกเทวราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้าด้วยทิพโสตแล้ว
ก็บังเกิดโสมนัสจึงบันดาลให้ฝนรัตนเจ็ดประการตกลงมาบนชาวพระมหาสัตว์
เจ้า เทพยเจ้าทั้งหลายก็ขรยธำชการ กระทำกรรมบูชาแก่พระมหา
สัตว์เจ้า

พระเจ้าโกรพยราชได้เห็นอัศจรรย์นั้นแล้ว ก็กระทำธำชการ เพราะ
เหตุนี้ โมรณาจารย์เจ้าจึงได้กล่าวประพันธ์เป็นพระคาถาไว้ว่า

ตทาสี ยัม ภีสนกัม ตทาสี โลมหัสสนัม
ราชาปณฺชลิ กโต จ อิทิ วจนมพรวี
อติปณฺโณ จ ตวํ เทว ปณฺหํ สุกถิโต อิทิ

แปลว่า ความสทกต์ท่านผู้เกิดโสมนัสขึ้นด้วยยศของ ได้
เกิดมาแล้วในครั้งนั้น พระเจ้าโกรพยราชได้กระทำอุบาสกกรรมดีการ
ตรัสสุนทรพจน์ นว เจ้ามณินฺดาเหตุดินได้ แก่ปัญหาของเทพยดาได้

โดยสัตว์กตังนี้แล้ว ครีดีต่อไปอีกว่า ดูกรกุมาร เจ้าก็ยังเป็นเด็ก
 เล็กอยู่ แต่มีบุญญามากเป็นผู้ฉลาดอย่างประเสริฐ เราให้ โคมหิงสา
 แก่เจ้าอย่างตะวอย ให้มาให้ ช่างแก่เจ้าอย่างตะวอย ให้ทองคำแก่เจ้า
 พันฉม เพื่อให้เป็นธรรมเนียมแก่เจ้า

ลำดับนั้น พระมหาดัตตเจ้า จึงกราบทูลพระเจ้าโกรพยราชว่า ข้า
 แด่มหาราชเจ้า ปัญหาอะไรที่เทพยดาถามยังมีอยู่ ขอพระองค์จงครีดี
 ต่อไป

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาดัตตเจ้าแล้ว จึงครีดี
 ว่า ดูกรกุมาร เทพยดาถามปัญหากับเราว่า หาไม้หน่อกไม้เถลิงอะไร
 พระโพธิสัตว์เจ้าได้ฟังพระราชดำรัสแล้ว มีความประสงค์จะอธิบาย
 ปัญหาให้พิสดารจึงกราบทูลว่า ข้าแด่มหาราชเจ้า ปัญหาคำรบห้าที่
 เทพยดาถามนั้นได้ แก่คัมภีร์มอญคัมภีร์ ไม่สิ่งอะไรในโลกนี้จะเปรียบปาน
 ชนทั้งปวงมารักษาคัมภีร์มอญคัมภีร์ประการใด ด้วยอานุภาพของคัมภีร์นั้น
 ครั้นจุติจากมนุษย์โลกนี้ไปแล้ว ก็ได้ไปบังเกิดเป็นเทพยดาในดาวคังคัง
 พิกพ ซึ่งปัญหาเทพยดาว่าหาไม้หน่อกไม้เถลิง ได้ แก่คัมภีร์มอญคัมภีร์ประการ
 พระพุทธเจ้าข้า

ท้าวฉีกกเทวราช ได้สดับปัญหาพยากรณ์นั้นแล้ว ก็บังเกิดโสมนัส
 ไปรยของหอมแต่เครื่องประดับอันเป็นทิพย์ ลงมากระทำสักการบูชาแก่
 พระมหาดัตตเจ้า

ชนทั้งปวงก็ประณมกรชนนมัสการกระทำของธุชาการ พระเจ้า
โกรพยราชได้เห็นอัครราชชนนแล้ว ก็มพระทัยยินดีจึงพระราชทานทาสี
ทาสีอย่างละร้อย กับทองคำพันลึงแก่พระมหาสัตว์เจ้า อำมาตย์ทั้งปวง
ก็ประ โคมดนตรีเสียงกึกก้องไปในปราสาท

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงกราบทูลถามพระเจ้าโกรพยราชว่า ข้า
แต่มหाराชเจ้า เทพยดาถามปัญหาอะไรต่อไปอีก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชจึงตรัสว่า ดูกรกุมาร เทพยดาถามว่า หกไม่มี
เจ็ดได้ แก่สิ่งอะไร

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าได้ฟังพระราชดำรัสแล้ว ก็ทราบเนื้อ
ความของปัญหาปรากฏชัดจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์
จงสดับปัญหาพยากรณ์ของข้าพระพุทธ บัญหาว่ามีแต่หกไม่มีเจ็ด ได้
แก่กามาพจรเทวโลกทั้งหกชั้น คือชั้นจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา
ดุสิตา นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี พระเจ้าข้า

ท้าวสักกเทวราชได้สดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์เจ้า ก็บังเกิดปีติ
โสมนัสรื่นเริงบันเทิงพระทัย ทรงจับสุวรรณจังโกฏ (คนโทน้ำทอง)
อันประดับด้วยรัตนเจ็ดประการดำดไปบูชาณบาทมุตพระมหาสัตว์เจ้า

บรรดาภคิทรย์ทั้งปวง มีพระเจ้าโกรพยราชเป็นประธาน ก็บูชา
ด้วยรัตนมรัคาถึงแสนคำถึง

พระโพธิสัตว์เจ้า จึงกราบทูลถามปัญหาต่อไปอีกว่า ข้าแต่มหाराช
เจ้า เทพยดาถามปัญหาว่าอะไรต่อไปอีก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชจึงดำรัสว่า ดุกรกumar เทพยดาถามบัญญัติว่า
เจ็ดไม่มีแปดได้แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทรง
สดับ ภพที่วงรอบแวดล้อมเขาพระเมรุอยู่เจ็ดชั้น ไม่มีสิ่งใดจะเสมอ
เหมือน ซึ่งบัญญัติว่าเจ็ดไม่มีแปดนั้น ได้แก่เขาสัตตบริภัณฑ์ ซึ่งวง
รอบแวดล้อมเขาพระเมรุอยู่เจ็ดชั้นนั้น พระเจ้าข้า

ท้าวสักกเทวราช ก็กระทำสาธุการ ไพรย พวง มาตยของ เจ็ดพันพวง
ลงมาณเบื้องหน้าพระมหาสัตว์เจ้า ไซ้แต่เท่านั้น เทพยดาทั้งห้ายแฉ
พระเจ้าโกรพยราช กับทั้งอำมาตย์แฉเดณาคัตถราชกัญญา แฉชาวใน
พระราชวังทั้งปวง กับข้าพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว ประโคมดนตรีก้อง
โกธาทล

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า จึงกราบทูลถามพระเจ้าโกรพยราชว่า
ข้าแต่มหาราชเจ้า เทพยดาถามบัญญัติอะไรต่อไปอีก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชจึงดำรัสว่า ดุกรกumar เทพยดาถามบัญญัติว่า
แปดไม่มีเก้าได้แก่สิ่งอะไร

พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า คือสิ่งแปดประ
การ ไม่มีสิ่งใดจะเสมอเหมือน ซึ่งบัญญัติว่าแปดไม่มีเก้านั้น ได้แก่
แปดประการ พระเจ้าข้า

ท้าวสักกเทวราชได้สดับปัญหาพยากรณ์นั้นแล้ว ก็บันดาลให้ฝนตก
เห็บตกลงมาเป็นดอกไม ทพยบุชาพระมหาสัตว์เจ้า

บรรดาเทพกษานิกทั้งปวงก็นำเอาผ้าและรัตนทั้งหลายมาบูชา พระ
เจ้าโกรพราชได้เห็นอศัรยตงนั้นแล้ว ก็มพระทัยได้มนต์พระราชทาน
เครื่องประดับเงินทองเป็นอันมากแก่พระมหาสัตว์เจ้า กษัตริย์ทั้งปวง
และชนทั้งหลายมามีอมาตย์แต่เดินามาเป็นอันมากก็นำเอาทองและเงินและแก้ว
มุกดาและไพฑูริย์ และเครื่องประดับมาบูชาพระมหาสัตว์เจ้า พระเจ้า
โกรพราชจึงโปรดให้ชนทั้งหลายยกเอาสัตว์พคนสัตว์และมหรสพและเครื่อง
ใหญ่ของแต่พัฒนาประโคมพระมหาสัตว์เจ้า ชนทั้งหลายก็กระทำสักการ
การเอิกเกริกตื้นตันแต่ตั้งนั้นไปในสถานที่นั้น พระโพธิสัตว์เจ้าจึงทูลถาม
พระเจ้าโกรพราชว่า ข้าแต่ท้าวราชเจ้า เทพยดาถามปัญหาว่าอะไร
คือไปอีกพระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพราชจึงตรัสว่า ตถกฤตมาร เทพยดาถามปัญหาว่าถ้า
ไม่มีสิ่งใดแล้วสิ่งอะไร ดังนี้

พระมหาสัตว์เจ้ามีความประสงค์จะประกาศเนื้อความของปัญหานี้
ให้ปรากฏ จึงกราบทูลว่า สภาวะธรรมอันใดในโลกนี้ ซึ่งจะเสมอ
เหมือนด้วยพระโลกุตตรธรรมแก่ประการไม่มีแล้ว ซึ่งปัญหาว่าถ้าไม่มี
สิ่งนั้น ได้แก่พระนพโลกุตตรธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงแล้ว
ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้จะเสมอเหมือน พระเจ้าข้า

ในกาลนั้น ท้าวสักกเทวราช มีพระทัยยินดีด้วยปัญหาพยากรณ์นั้น
จึงบันดาลให้ฝนตกเป็นรัตนะเจ็ดประการลงมาบูชาพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว
ก็กระทำสักการบูชา

พระเจ้าโกรพยราชได้เห็นศักรรยตงนั้นแล้ว ก็นมพระทัยนค พระ
ราชทานราชธัมมปคกทงหนึ่งแก่พระมหาดัตวเจ้า

บรรดาชนทงปวงก็เปิดองเครื่องอาภรณ์ อันประดับไปด้วยแก้ว
ไพฑูรย์แควมณแควมุกดาออกกระทำการบูชาธรรมากรแก่พระโพธิสัตวเจ้า
ดัดบั้น พระมหาดัตวเจ้า จึงกราบทถามพระเจ้าโกรพยราชว่า
ข้าแต่มหाराชเจ้า เทพยดาถามบุญหาอะไรค่อไปอิก พระเจ้าข้า

พระเจ้าโกรพยราชได้ดัดบถ้อยคำของพระโพธิสัตวเจ้าแล้ว จึงตรัส
ว่า ดูกรกุมาร เทพยดาถามบุญหาว่าดิบไม่มดิบเอ็งได้แกดั่งอะไร

พระมหาดัตวเจ้าได้ฟังพระราชดำรัสแล้ว เมื่อจะแสดงบุญหา
โดยประการต่าง ๆ เพื่อจะประกาศบุญหาอันวิเศษจึงกราบทูลว่า ข้าแต่
มหाराชเจ้า ขอพระองค์จงดัดบถ้อยคำของข้าพระบาท ในบุญหาทั้ง
หลายเหล่านั้น รวมด้วยกันถึงดิบบัญหา คัดดิบบประการไม่มีสิ่งใดใน
โลกนี้จะเสมอเหมือน ซึ่งบุญหาว่าดิบไม่มดิบเอ็งนั้น ได้แกคัดดิบบประการ
พระเจ้าข้า

ท้าวด้กทวารามพระทัยนคด้วยบุญหาพยากรณ์ขอดิบบแล้ว ก็
บันดาตให้ฝนตกตงมาเป้นรัตนะเจ็ดประการ เปนเครื่องประดับทพิพเปน
ตาข่ายแก้วมุกดา ประคจุมหาเมฆให้ฝนตกตงมานั้น กระทำการบูชา
ธรรมของพระมหาดัตวเจ้า ไซ้แต่ท้าวด้กทวาราชองค์เดียวเท่านั้น บรรดา
เทพยดาทงหลาย เหล่าภุมเทพยดา รุกขเทพยดาอากาศเทพยดา แดเทพ
ยดาทงเกิดในหองจกกวาวทงตั้น มณทอธรรมากรเปนอันหนึ่งอันเดียว

พร้อมเพรียงกัน ถวายทักขณียาเนียงเลี้ยงแล้ว ชรของสาธุการ

พระเจ้าโกธพรราชได้เห็นอัศจรรย์ดังนี้แล้ว ก็มพระทัยนิตพระ
ราชทานราชสมบัติทั้งต้นบุชาธรรมพระโพธิสัตว์เจ้า

บรรดาภษัตริย์ทั้งปวงก็นำพระราชธิดาของตนมาถวายพระโพธิสัตว์
กระทำให้เป็นบรมมช

บรรดาเสนาอำมาตย์แสนางสิวกัญญาแลพวกพถนิกายทั้งปวง ก็
ถวายเครื่องประดับแททองเงินแก้วมุกดาแก้วมณี แลผ้าอันห่มมีประ
การต่าง ๆ แล้วยกท่อนผ้าขึ้นโบกไปมาเลี้ยงกักก้องไปด้วยเสียงดนตรี
ตะโพนบันฑฑาวักทองเล็กใหญ่เอิกเกริกโกธาทด

ในขณะนั้น ชนทั้งหลายเหล่านั้น ก็บูชาด้วยดอกไม้มีประการต่าง ๆ
แล้วถวายสาธุการพระโพธิสัตว์เจ้าแล้ว กระทำอัญชัตถกรรมดีการร้อง
ถวายขมยงค์กักก้องไปทั้งต้น ประคุดังมหาปฐพีจะพังทำลายถนั้น

พระมหาสัตว์เจ้าวิดิษนาบุญหาจบตงครั้งไร ท้าวสหัตถนัยเทวราชก็
ให้สาธุการทุกครั้ง แต่หาแสดงตนให้เห็นปรากฏไม่

พระมหาสัตว์เจ้าเมื่อจะถามท้าวตักกเทวราชจึงตรัสคาถาว่า

เทวดา นุสิ คนธพุโพ อาหุ สกโก ปุรินทโท

ตสมิ ปญเห วิสชชิตะ สาธุการํ ปุนปุนํ

แปลว่า ท่านเป็นเทวดาหรือเป็นคนธรรพ์ หรือว่าเป็นท้าวปุรินท
ตักกเทวราช ครั้นเราวิดิษนาบุญหานี้ ๆ จบแล้วก็ได้ยินแต่เสียงชรของ
สาธุการทุกครั้ง

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะให้พระมหาดัตถ์ทราบพระองค์
ว่าเป็นท้าวสักกเทวราช จึงตรัสพระคาถาว่า

สกลุโหมสมิ เทวินโท	อาคโต ตว สนฺติเก
ปญฺหํ ปุณฺโณ จ โกรพโย	ราชา อตฺถิ น ปสฺสติ
ตวเมว ปญฺहे พยาภาสี	สาธุการํ ททามิ เต
สาธุ สาธุ มหาวีร	สมฺปนฺนํ เต มโนเรถิ
อจิเรเนว ตวํ กาเลน	พุทฺธो โลเก ภวิสฺสติ
วเร วรสฺส กุมาร	วเร จตุ ททามิ เต

แปลว่า เราเป็นเทวินทรสักกเทวราช มาแต่ยังดำนันท่าน เรา
ได้ถามปัญหาไว้ พระเจ้าโกรพยราชไม่ทรงทราบเนื้อความของปัญหานี้
นี้ ส่วนท่านพยากรณ์ปัญหานี้ได้ เราจึงได้สาธุการแก่ท่าน ตั้งแต่
ตั้งแต่ ความปราณของท่านจงสำเร็จดังความปราณาเกิด ไม่ช้า
นานนักท่านจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในโลก ตูกรกุมาร ท่านจงปราณา
พรเกิด เราจะทำให้พรดีประการแก่ท่าน

เมื่อท้าวสักกเทวราชครั้นอยู่ จังมันดาตถ์ก็มีให้รู้เรื่องด้วยอดีตภาพ
อันเป็นทิพย์ ประดิษฐานอยู่บนอากาศ ประคองดังพระอาทิตย์ มีรัศมีอัน
อ่อนแ่่มแจ่มจ้าอยู่บนอากาศนั้น

ภัณฑาคาริกกุมารได้สดับแล้ว เมื่อจะรับพรจึงตรัสคาถาว่า

วรณฺเจ เม อโท สกฺก	สพฺพภูตานิ สฺสฺร
ปีตา มํ อนฺโมเทยฺย	อิโต ปตฺถํ สกํ ฆรํ

อาสนน นิมนเตย	ปฐเมตํ วรี วเร
ปฐสวริ น โรเจย	อปี กิพพิสการก
วชนํ วมหา โมเจย	ทุดิเขตํ วรี วเร
เย วุฑฒา เย จ ทหรา	เย จ มชฌิมโปริสา
มเมว อปชีเวย	ตติเขตํ วรี วเร
ปรทาร์ น คจเจย	สทาร์ปสุโต สีย
ถินํ วสํ น คจเจย	อกคํ สพพปานิ
อหเมว สกุกุ ชาเขต	ราชา โส จ ที่มาโยโก
ธมเมเน ชินะ ปจวี	อธมโม ธมมรกุชิต
ททโต เม น ชีเขต	ทตฺวา นานตฺตปเปยยาหิ
ทท จิตตํ ปสาเทย	จตุตฺตเขตํ วรี วเร

แปลว่า ข้าแต่ท้าวสักกเทวราชผู้เป็นใหญ่กว่าภคสัตว์ทั้งปวง ถ้า
 แล้วพระองค์จะทรงพระเมตตาประทานพรให้แก่ข้า ขอจงให้พระราช
 บิฑามิพระทัยโสมนัส จงเสด็จออกมาเชิญซึ่งข้าด้วยราชสมบัติโดยใจหวัง
 พระพรอันเป็นปฐม ขอจงสำเร็จเจตนาแห่งข้า อนึ่งขออย่าให้
 ข้าขอบใจที่จะเบียดเบียนฆ่าฟันซึ่งบุรุษอื่น แลขอให้องอาจที่จะปล่อย
 นักโทษอันกระทำผิดให้พ้นภัย พระพรอันเป็นคำรบสอง จงสำเร็จดัง
 ใจข้าปรารถนา อนึ่งบรรดาประชาชนอย่าได้เลือกหน้าทั้งหนุ่มชราแต่ปาน
 กต่าง จงพากันมาใกล้อาศรัยซึ่งข้าแล้วแต่เพียงชีวิตเป็นนิจกาด พระพร

อนันเป็นคำรบสาม จงสำเร็จความปรารถนา อนึ่งขออย่าให้ชานยนิคคบหา
ภรรยาท่านอื่น ให้นามจิตตชนมช้อยแต่ภรรยาแห่งอาตมา แลอย่า
ให้มัจฉตระคนอุณัจแห่งสัตว์ แลอย่ามัจฉตชนมชยนิคในที่จะกระทำ
โทษทุกขภัยต่าง ๆ ซึ่งไม่ควรจะกระทำให้เป็นเหตุเดือดร้อนแก่สรรพสัตว์ทั้ง
สิ้น แลขอให้ชาติได้เป็นบรมกษัตริย์มีพระชนมายุยืนนาน ชำนาญทั้ง
ปฐพีผืนดินโดยทางธรรม บรรดาคนที่เป้นอธรรมทุกจริต ขอให้บันดาล
ตลจิตตคคเป็นอุภราชธรรม อนึ่งเมื่อข้าพเจ้าจะทำทาน ขอให้ไทยธรรม
วัตถุทานนั้น อย่าได้รบกพร่องหมดสิ้นไป ให้ท่านด้วยอย่าให้ลัดดแคว
เมื่อภายหลัง แลเมื่อกำลังให้ทานอยู่ก็ให้มัจฉตประสาธเลื่อมได้ พระ
พรอนันไชรเป็นคำรบสี่ประการ ขอท้าวมีชวานจงประสิทธิ์ให้แก่ข้า

ท้าวมีชวานเทวราช ได้สดับถ้อยคำของพระโพธิสัตว์เจ้าแล้วจึงคิดว่า
ว่า ตูกรกุมาร แต่นี้ไปไม่ช้า พระราชบิดาก็จะราชาภิเศกท่านให้เป็น
บรมกษัตริย์ ท้าวสุชัยบดินชวานเทวราชตรัสดังนั้นแล้ว ก็ประสิทธิ์พร
ให้แก่พระราชกุมารแล้ว ก็เสด็จกลับยังดัดคกายทิพยสถานเทวโลก

ในลำดับนั้น พระเจ้าโกรพยราชจึงรับสั่งให้เสด็จตรงพระราชกุมาร
แล้วให้เสวยพระกระยาหาร อันเฒโธชแล้ว ตกแต่งพระราช กุมาร ด้วย
เครื่องประดับมีประการต่าง ๆ แล้ว ให้ประทับนั่งเหนือพระเพลาตรัส
ปราถนัยไต่ถามต่อไป

สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด จึง
ตรัสพระคาถาว่า

ตโต โกรพยราชา	สกปุตตํ อชานยิ
ภณเฑาะคาริกํ ปุจฉิตวาน	ชานาสี ปุตตกํ อหุ
ราชา จุมพิตโก สีสํ	กุมารํ ปิตุคิทฺธินํ
ราชา วิย ปุตตํ ทิสฺวา	มุนฺจิสฺส อสฺสฺสนิ ตทา
สีสํ นหํ สจิวตถํ	สพฺพาลงฺการภูสิตํ
ราชา องฺเก กริตฺวาน	ปีตา ปุตตํ ปริปฺจุลล
ภณเฑฬํ ชุสฺสิตํ มาลํ	สพฺพาลงฺการภูสิตํ
ราชา องฺเก กริตฺวาน	อิทํ วจนมพฺรวิ
หา ตาต ปิยปุตตก	ตณฺจ ปุตตํ น ชานามิ
ตว มาตา กุหิ จาเน	ตํ เม อภฺษาหิ ปุจฉิโต

แปลว่า ในภณณั้นพระเจ้าโกรพยราช ยังหาได้ทรงทราบว่าเป็นพระ
ราชกุมาร เป็นพระโอรสของพระองค์ไม่ ครั้นตรัสถามภณเฑาะคาริก
อำมาตย์แล้ว จึงทรงทราบว่าเป็นพระราชกุมารเป็นโอรสของพระองค์ แล้ว
ทรงจุมพิตพระเศียรเกล้าพระราชกุมาร ได้เห็นพระราชกุมารดมัยคล้าย
คลึงกับพระองค์ ก็ทรงพระกรรแสงรำไห้ น้ำพระเนตรไหลกระเซ็น
ตองพระเศียร กับทรงพระภษาทรงแต่เครื่องประดับองค์พระราชกุมาร
แล้วอุ้มพระราชกุมารขึ้นบนพระเพทาคำตรัสตอบถามว่า ดูกรพ่อผู้ตก

รัก บิดาไม่ทราบว่าเป็นบุตร มารดาของพ่ออยู่ที่ไหนจึงบอกบิดาให้ทราบ

พระราชกุมารจึงกราบทูลว่า มารดาของข้าพระบาทอยู่ในเรือนของภัณฑาคาริกอำมาตย์ ๆ พกษรक्षाไวได้เจ็ดแปดเดือนเจ็ดวันแล้ว พระราชบิดาเป็นอัครราชินบัญยอมทรงทราบ แต่ไม่ทรงทราบว่าข้าพระบาทเป็นพระราชบุตรของพระองค์ ส่วนข้าพระบาทเป็นพระราชบุตรของพระองค์ทราบแต่กล่าวว่าพระองค์เป็นบรมกษัตริย์

พระเจ้าโกรพยราชได้สดับถ้อยคำของพระราชกุมารแล้ว จึงครดีให้เจ้าพนักงานไปนำวอชิงเดนามดทั้งปวง ให้ตระเตรียมจตุรงคเสนาพลช้างพลม้าพลรถพลเคียว ให้เข้ามาประชุมกันในพระราชวังแล้ว ให้จัดนางราชกัญญาพันนาง ให้ประทับคกแต่งกายให้งดงามไปรับพระราชเทวเข้ามายังพระราชวัง

เจ้าพนักงานทั้งปวง ก็กระทำตามพระราชดำรัส นำพลจตุรงคเสนาไปโดยสวัสดิ์ ครั้นถึงเรือนภัณฑาคาริกอำมาตย์แล้ว ก็เข้าไปยังเรือนถวายบังคมพระราชเทวเจ้าแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า บรมกษัตริย์ทรงทราบว่า พระราชกุมารเป็นพระราชบุตรของพระองค์แล้ว ครดีปราดิเป็นทักใคร่ซึ่งกันแต่กัน บัดนี้บรมกษัตริย์มีพระประสงค์จะประดับพระพักตร์พระแม่เจ้า จึงโปรดเกล้าให้ข้าพระบาททั้งปวงมารับพระแม่เจ้า

ฝ่ายพระนางคัมภาราชเทว ได้สดับถ้อยคำของเจ้าพนักงานเหล่านั้น

แล้ว ก็ทรงดำริห์ในพระทัยว่า เราจะไต่เห็นพระพักตร์พระราชดำมั่งแล้ว
ก็ตั้งหน้าชำระพระเศียรเกล้าแล้ว ทรงพระภูษาอันดีอาด ทรงประดับ
टकแต่งพระองค์เสด็จขึ้นประทับเหนือหลังคชาธารแวดล้อมมาด้วยนางราช
กัญญาทั้งปวง

ครั้นนั้นพระเจ้าโกรพยราช คอยทอดพระเนตรวิถีทางที่พระราชเทวี
เจ้าจะเสด็จมา ครั้นไต่เห็นพระราชเทวีเจ้าเสด็จมาถึงแล้ว ก็มพระทัย
โสมนัส เพราะเหตุจะได้ไต่สัมผัสถูกต้องพระดีรกายพระราชเทวีซึ่งเป็น
สัตว์รัตน จึงเสด็จลุกขึ้นจากราชอาสน์เสด็จไปต้อนรับพระราชเทวีเจ้า
เมื่อพระราชเทวีเจ้าเสด็จลงจากหลังคชาธารอันเป็นราชยานแล้ว ก็ทรง
จับพระกรพระราชเทวีเจ้าด้วยพระหัตถ์ของขวาปากกันเสด็จมา

สมเด็จพระบรมค้ำถาดจารย์ เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด
จึงตรัสพระคาถาว่า

ราชา เทวี คเหตวาน	อุโก จ เต เอกภูฏาเน นิสีที่สุ
ราชา ตัม เอตทพรวี	ตุวํ อหํ กุทฺโธ อมม
มาญเฐสี ตัม อทุสกัง	อิทานิ ลทฺธชิวัตถิ
ตุวํ ปยตริ มยหํ	ภณฺหาการํ จ ตัม รกข
ตุวํ ติญฺจสสี ชิวิตา	มยา ชิวตุ สดตัม
ตมปิ มาตา ปุตตัม ลภิ	มยหํ ปุตโต มหาปญฺโญ
สกลโกปี เทวตา สทฺธิ	กมฺพเลหิ จ สาธุกัม

ทิพพาคูเถหิ ทิพพมาเถหิ เทวตา สาธุกัม ปนปฺปณํ

สกุโก จตุर्व ทตฺวา ตฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี

แปลว่า พระเจ้าโกรพยราชรับพระราชเทวีมาแล้ว ก็ประทับนั่ง
เหนือพระราชอาสน์อันเดียวกันทั้งสองพระองค์ จึงตรัสกับพระราชเทวีว่า
เดิมพันนาคาความโกรธสั่งให้ภัณฑาคาริกอำมาตย์เขากะทำโทษแก่เจ้า
ผู้ไม่มีความผิดถึงแก่สิ้นชีวิต บัดนี้เจ้ายังไม่ตายมีชีวิตรอดมาได้ เจ้า
เป็นที่รักของพ่ออย่างยิ่ง ภัณฑาคาริกอำมาตย์รักษาชีวิตเจ้าไว้ เจ้า
อยู่ในเรือนภัณฑาคาริกอำมาตย์ จึงได้รอดชีวิต เจ้าจึงอยู่กับพ่อไป
เจ้าได้บุตรมาบุตรของเรามีบุญมาก ถึงท้าวตักกเทวราชกับทั้งเทพยดา
ทั้งหลาย ก็พากันมาลี้การบวชด้วยผ้ากัมพลผ้าทพยแดงพวงมาลัยทพย
กระทำสักการะอยู่เนือง ๆ ท้าวตักกเทวราชก็ได้ประสิทธิพรดีประการ
ให้จะได้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนี้

ในกาลนั้น พระนางสัมนาราชเทวีรับพระราชตำรับแล้ว พระเจ้า
โกรพยราช ก็ให้พระราชเทวีเจ้าตั้งถันนชำระพระสรีรกายด้วยน้ำหอม
แล้ว ให้ทรงตกแต่งพระองค์ด้วยเครื่องประดับทั้งปวงแล้ว ให้เสวย
พระกระยาหารมีรสอันดีแล้ว ตั้งไว้ในที่ที่เป็นพระอัครมเหสีดังเก่า

ต่อ่นั้นมา ภัณฑาคาริกราชกุมาร ก็ได้ราชาภิเษกเป็นบรมกษัตริย์
สืบต่อพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด จึง
ตรัสพระคาถาว่า

สีสันหาโต สจุจิตโต สพพาลงการภูสีโต
 ราชภิเสก อลภิ รตนราสิมฺหิ นิสํหิ
 เหมฐา รตนปัลลวเก เสตฉตตสฺส อุปริ
 สพเพ ชนา สมาคตา มงฺคลานํ ปุณฺณปุณฺณ
 อุโฆเสยฺโย มหาเชยฺโย สพพเชยฺโย ภวนฺตุ เต
 รชํ กาเรหิ ภทฺทนฺเต อชโร อมโต ภว
 เอกราชํ ลภิตฺวาน ทสฺสมเมหิ วาฑตฺตุ
 เอกโฆโส มหาสทฺโท เภริสทฺโท จ ตฺริโย
 นจฺจคํคํภิกขา โหนติ ภิกขา ภิกฺขุโย ว โหนติ จ
 สพเพ รมฺฐา สมาคตา เนคมา จ สมาคตา
 อนฺโตชนา พหิชนา สาธุการํ ปุณฺณปุณฺณ
 อิตฺถเยติ ปรีกฺขณา นจฺจคํคํเตหิ รมฺมนา

แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย การที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ทรงพระ
 ภาษานี้ดีแล้ว ตกลงพระพุทธองค์ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ประทับ
 นั่งเหนือกองรัตน ที่จะได้ราชภิเษกบนรัตนบัลลังก์ อันกันด้วยเศวตฉัตร
 มหาชนทั้งปวงก็มาประชุมกันร้องประกาศถวายชัยมงคลว่า มหาไชย
 ขออัครพญายิ่งบังเกิดแก่พระองค์ ขอให้พระองค์เสวยราชสมบัติ ทรง
 พระเจริญอย่าได้ทรงพระชรา อย่าได้สิ้นพระชนมายุไปเลย ขอให้ได้
 เปนเอกราช ทรงพระเจริญด้วยทศพิศราชธรรมเถิด เลี้ยงมหาชน
 กับทั้งเลี้ยงภริยาลูกคนบริวารการเช่นเพื่อนร่วมบ้านบริวาร ก็กักกันเป็นอันหนึ่ง

อันเดียวกัน บรรดาชนที่อยู่ในพระนคร แดชวณิคมชนบททั่วพระราช
อาณาเขต ก็ประชุมกันแซ่ของข้าราชการทั้งหญิงทั้งชายเกื้อหนุนกันกันไป
พากันจัดการเดินฟ้องร้องเป็นทีเล่นทีจริง

ครั้นเสร็จพระราชพิธีราชาภิเษกแล้ว พระมหาดัตว์เจ้าก็พระราชทาน
สัมปตแก่ภัณฑาคาริกอำมาตย์เป็นอันมาก

ฝ่ายภัณฑาคาริกอำมาตย์ ก็ได้เสวยสัมปตเป็นอันมาก จำเดิมแต่
นั้นมาพระมหาดัตว์เจ้า ก็ทรงบันเทิงพระราชหฤทัย ตั้งอยู่ในทศพิธราช
ธรรมทรงบำรุงราชบุตรด้วยราชสัมปตโดยธรรม บรรดาภักษัตริย์ทั้ง
ปวง ก็ถวายราชสัมปตของตนๆ แล้ว ตกแต่งธิดาของตนๆ ด้วยเครื่อง
ประดับทั้งปวง นำมาถวายแล้ว ยกยูลดประณมกรถวายบังคมพระ
โพธิสัตว์เจ้า พระโพธิสัตว์เจ้าก็ประทานโอวาทแก่ภักษัตริย์ทั้งหลายเหล่านั้นว่า
จำเดิมแต่ไปท่านทั้งหลายอย่าได้ประมาทจงรักษาศีลห้าเจริญ
ภาวนาสังฆมณเฑียร อย่าเบียดเบียนสัตว์มีชีวิต อย่าถือเอาทรัพย์สินของ
ผู้อื่น อย่าเผลอจมน้ำวาท อย่าประพฤติล่วงภรรยาท่านผู้อื่น อย่าดื่ม
สุราเมรัย จงให้ท่านสืบๆ ไป

พระโพธิสัตว์เจ้าประทานโอวาท แก่ภักษัตริย์ทั้งหลายเหล่านั้น โดย
ปริยายเป็นอันมาก ให้ภักษัตริย์ทั้งหลายเหล่านั้นนรเริงบันเทิงพระทัยแล้ว
สั่งให้กลับไปยังสถานที่อยู่ของตนๆ ส่วนพระโพธิสัตว์เจ้าทรงบำเพ็ญ
พระกุตัมมทานเป็นต้น บรรดาชนทั้งหลายเหล่านั้น ครั้นสิ้นอายุแล้วก็ไป
บังเกิดในเทวโลก เสวยสัมปตทิพย์เป็นสุขสำราญ

ส่วนพระโพธิสัตว์เจ้า ครั้นสิ้นพระชนมายุแล้ว ก็ไปบังเกิดในเทวโลก
ด้วยทิพย์สมบัติอันประเสริฐในเทวโลกนั้น

สมเด็จพระบรมศาสดา นำพระธรรมเทศนานำมาแสดงแล้วตรัสว่า
คฤกริกษทั้งหลาย เราผู้ตกตาดจะได้เป็นผู้มีปัญญาใหญ่ แต่ในอดีตภาพ
นั้นเท่านั้นหาไม่ได้ เราตกตาดได้เป็นผู้มีปัญญาใหญ่มาแล้วในกาลปางก่อน
แล้วทรงประกาศอริยดังดีประการ ครั้นจบอริยดังเทศน์นาง ทรงประ
มวณชาตกตรัสพระคาถานี้ว่า

สมุณเทวี	ทุกขปุตตา	มหามายา	อิทานิปี
โกรพโย จ	มหาราชา	ปีตา	สุทฺธโธโน อหุ
สกลโก	อนุรุโธ	อาสี	ทิพฺพจกฺขุ อนุตฺตโร
ภณฺฑาคารณจ	รกฺขณโต	อานนฺโท	โย ถตฺตาปี จ
สพฺเพ	เสนา	อมจฺจา จ	พฺพุทฺธิปริสา ชนา อหุ
ภณฺฑาคารกฺมาโร	จ	โพธิสฺสโต	สพฺพปารมี
สพฺพพญฺญ	โลกนาถ	โส	เอวํ ธาเรถ ชาตกํ

แปลว่า นางสมุณราชเทวี ที่ตกทุกข์ได้ยากได้รับความลำบากในกาล
นั้น ดับขันธประวัติดับชาติมาเป็นนางสิริมหามายาในกาลนั้น พระเจ้า
โกรพยราชในกาลนั้น มาเป็นท้าวสุทฺธโธทมนหาราชพระพุทธบิดาในกาล
นั้น ท้าวตักกเทวราชในกาลนั้น มาเป็นพระอนุรุทธผู้มีจักษุเป็นทิพย์ไม่มี
ผู้อื่นจะยิ่งกว่าในกาลนั้น ส่วนภณฺฑาคาริกอำมาตย์ ที่รักษาพระมารดา

พระโพธิสัตว์ไว้ ในกาลนั้น มาเป็นพระธำมัญชีกาลในกาลนั้น บรรดาเสนา—
 มาตย์ราชบริวารในกาลนั้น มาเป็นพุทธบริษัทในกาลนั้น ภัณฑาคาริก
 กุมารบรมโพธิสัตว์ ผู้มีพระบารมีมากกว่าชนทั้งปวงในกาลนั้น มาเป็น
 พระสัพพัญญูบรมโลกนาถในกาลนั้น ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาดกนี้ไว้
 ด้วยประการดังนี้

จบภัณฑาคารชาดก

๒๔ พหุคาวิชาตก

นตฺถิ สจฺจิ สมํ ปุณฺณนฺติ อิทํ สตุลา เขตฺวเน วิหรณฺโต
มาตุกตตฺถนฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ได้จ้กลำราญพระอิริยาบถอยู่ในพระ
เขตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภความกตัญญูในมารดาของพระองค์
ให้เป็นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาให้เป็นผล มีคำเริ่มต้นว่า นตฺถิ
สจฺจิ สมํ ปุณฺณํ ดังนี้เป็นอาทิ

วันหนึ่งพระภิกษุทั้งหลาย นั่งประชุมกันสรวลเสริญความกตัญญูของ
พระผู้มีพระภาค อยู่ในโรงธรรมสภา สมเด็จพระบรมศาสดาได้จ้กลำ
มาถึงตรัสถามว่า ตถฺกถฺกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายนั่งประชุมเจรจากัน
ด้วยกลาถ้อยคำอะไรในกาลนี้

พระภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั่งประชุม
เจรจากันสรวลเสริญความกตัญญูของพระองค์ พระพุทธองค์ตรัสว่า ตถฺก
ถฺกษุทั้งหลาย เราผู้ตถาคดจะได้เป็นกตัญญูบุคคลแต่ในกาลนี้เท่านั้นก็หา
มิได้ ถึงในกาลปางก่อนเราก็ได้เป็นกตัญญูบุคคลมาแล้ว ครั้นพระองค์
ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงนิ่งอยู่ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลวิงวอนพระองค์
ปรารถนาจะทราบเนื้อความนั้นให้แจ่มแจ้ง พระพุทธองค์จึงนำอดีตนิทาน
มาตรัสแสดงพระธรรมเทศนา มีเนื้อความพิสดารดังจะกล่าวต่อไป ดังนี้

อติเต ภิขเว โกศลธมฺมเจ เอกสฺส กุณฺมพิภสฺส เอกา
พหลา นาม คาวี อโหสิ.

ตถะภิกษุทั้งหลาย ในกาลที่เป็นอดีตส่วนดวงแล้ว มีบุรุษคนหนึ่ง
อยู่ในโกศธราชู บุรุษนั้นเลี้ยงแม่โคไว้ตัวหนึ่ง ชื่อนางพหลา นาง
พหลาควานนมตกตัวหนึ่ง

ในสมัยหนึ่งนางพหลาควานนั้น ออกจากบ้านจะไปแสวงหาหญ้ากับ
ลูกของตนแล้ว จึงไปกับด้วยฝูงโคทั้งหลาย นางพหลาควานนั้นเข้าไปใน
ป่าแต่ตัวเดียว ส่วนลูกโคติดตามไปกับฝูงโคทั้งหลาย

ในกาลนั้น มีเสือโคร่งอยู่ในป่าตัวหนึ่ง ได้เห็นนางโคกินหญ้าอยู่
คิดจะจับนางโคกินเป็นอาหารจึงเข้าไปใกล้นางโค นางโคเงยหน้าขึ้นแ
เห็นเสือโคร่งแล้วจึงพูดว่า ข้าแต่เสือโคร่งผู้เป็นใหญ่ ท่านมาจะต้อง
ประสงค์อะไร

เสือโคร่งตอบว่าข้าจะมาจับเจ้ากินเป็นอาหาร นางโคจึงตอบว่า ข้า
แต่เสือโคร่งผู้เป็นใหญ่ ท่านจงดักข้าพเจ้าไว้ก่อน ข้าพเจ้านมลูกอ่อน
อยู่ตัวหนึ่ง จะไปให้ลูกกินนมแล้ว จะมาให้ท่านกินเป็นอาหาร เสือ
โคร่งจึงว่า ถ้ายอคำของเจ้าเป็นคำจริงแล้ว ข้าจะดักให้เจ้า นาง
พหลาควานก็พาเสือโคร่งไปหาตกพดกับตกว่า หา หา เจ้าตกรักเจ้าจึงร
บกินนมแม่เร็ว ๆ เกิด แม่จะไปให้เสือโคร่งกินเป็นอาหาร ลูกโคน้อยจึง
ถามแม่ว่า เหตุไฉนแม่จึงมาพบกับเขาอย่างนี้ แม่โคจึงร้องให้ด้วยความ
รักบุตรแล้ว จึงบอกเนื้อความนั้นแก่บุตร ลูกโคน้อยจึงพูดกับแม่โค

ด้วยความรักดี แสดงความกตัญญูในแม่โคว่า แม่อย่าไปให้เสือโคร่งกิน
 เลยตกจะไปให้เสือโคร่งกินแทนคุณแม่ แม่โคจึงพูดว่า เมื่อแม่จะมา
 แม่ได้ให้ปัญญานแก่เสือโคร่งไว้ว่าจะให้เสือกิน คำของแม่เป็นคำจริง
 ชรรรมตาว่าคำจริงเป็นสภาวะธรรมให้ ได้สมบัติทั้งปวง เทพยตามนุษย์ทั้ง
 หตายก็ดรรเสริญ ส่วนคำเท็จเป็นคำตามกตเวทธรรมใหญ่ เพราะเหตุ
 นั้น ถึงสัตว์ร้ายกายของแม่จะพิณาศินหายไปแมก็ไม่ตะคำด้จ ในกาต
 นั้น แม่โคจึงเข้าไปยืนอยู่ใกล้เสือโคร่ง ส่วนลูกโคน้อยก็เคียวร้องให้ตาม
 ไปยืนอยู่ข้างหลังแม่ จึงพบกับเสือโคร่งว่า ข้าแต่เสือโคร่งผู้เป็นใหญ่
 ท่านจงอนุเคราะห์กินข้า จงให้ชีวิตแก่มารดาข้าเถิด

สมเด็จพระบรมศาสดา ได้ตรัสประทานพระธรรมเทศนาไว้ว่าอัน
 ชรรรมตาว่าความกตัญญูเป็นสภาวะธรรมให้ ได้สมบัติทั้งปวง เทพยดา
 มนุษย์ทั้งหตายย่อมดรรเสริญ เพราะเหตุนี้ ควรที่เสือโคร่งจะทราบได้
 ว่าลูกโคน้อย เป็นสัตว์กตัญญูแฉ้วงคโทษให้ ส่วนชนิดความอดกลั้น
 เถ่า ก็เป็นกุศลธรรมอย่างประเสริฐกว่าบุญกุศลทั้งปวงเป็นสภาวะธรรม
 ให้ ได้สมบัติทั้งปวง เทวดาแถมมนุษย์ทั้งหตายก็ยอมดรรเสริญ

ในกาตนั้นเสือโคร่งได้ฟังลูกโคน้อยพูดดังนี้จึงพูดว่า ข้างคโทษให้
 เจ้าข้าไมกนเจ้าทั้งต้องแฉ้ว

ครั้งนั้น ด้วยอำนาจเดชานุภาพจึงจะความจริง แฉ้วชนิดความอดใจ
 แฉ้วกตัญญูความรักกตคุณพล อนุใดกระทำไวของสัตว์ทั้งสามนั้น จึงดำแฉ้ว
 อาการให้เรารอนชนไปจนถงพภพทาวลัถกเทวราช

ถ้าเช่นนั้น ท้าวสักกเทวราชทรงอาวชันนาการทราบเหตุนี้แล้ว จึง
ลงมาจากสวรรค์ เขาไปโกธสัตวทั้งสามนั้น เมื่อจะดำแดงธรรมจึง
คร่ำครวญว่า

นตฺถิ สจฺจํ สมนํ ปุณฺณํ	นตฺถิ ขนฺติสมนํ สุกํ
กตญฺญตา สมา นตฺถิ	ตวิริ อุตฺตมํ วรํ
โย สพฺพกุสลํ กตฺวา	สจฺจํ ตสฺส น วาฑติ
นिरตฺถนฺจ ฝนตฺสส	สพฺพพุทฺเธหิ เทสํ
โย สพฺพกุสลํ กตฺวา	ขนฺติ ตสฺส น วาฑติ
นिरตฺถนฺจ ฝนตฺสส	สพฺพพุทฺเธหิ เทสํ
โย สพฺพกุสลํ กตฺวา	น จีวติ กตญฺญตา
นिरตฺถนฺจ ฝนตฺสส	สพฺพพุทฺเธหิ เทสํ

แปลว่า บรรดาบุญกุศลส่วนดีงามทั้งปวง ซึ่งจะเต็มเหมือนด้วย
ดีจะความจริงแท้ซึ่งความอดใจ แดกคณิบุญความเป็นผู้รักคุณที่
อื่นทำไว้แก่ตนไม่มีแล้ว ความจริงแท้ความอดใจแท้ความรักคุณที่
อื่นกระทำไว้แก่ตน ทั้งสามประการนี้ เป็นกุศลบุญราศีอย่างสูงส่งดีอย่าง
ประเสริฐ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายได้ ดำรงพระธรรม
เทศนาไว้ว่า บุคคลผู้ใดกระทำสรรพกุศลไว้ แต่ไม่หาได้กระทำดีจะ
ความจริง ซึ่งความอดใจแท้คณิบุญความเป็นผู้รักคุณที่อื่นกระทำ
ไว้แก่ตนให้เจริญรุ่งเรืองไม่ ผลกุศลของบุคคลผู้นั้น ก็หาประโยชน์มิ
ได้ ดังนี้

ท้าวสักกเทวราช จึงพาสัตว์ทั้งสามนั้นไปยังเทวโลก ประทาน
ทิพย์พินานอันเต็มรดาบไปด้วยนางเทพอัปสรพินหนึ่ง พรั่งพร้อมไปด้วย
โภกสมบัติทิพย์ ก็กก้องไปด้วยการพ้อนรำบรวงแด่ศุริยวงคนตรมี
องค์ห้าประการ เกิดอนกตลาดไปด้วยธงชายแดงประฎากเป็นอันมาก
สำเร็จไปด้วยกามคุณเป็นของทิพย์ ให้แก่สัตว์ทั้งสามนั้นคนละพินาน

ในกาลนั้น สัตว์ทั้งสามนั้น ก็สละอัตภาพของตนๆ เลี้ยกลบได้
อัตภาพเป็นเทวบุตรในสำนักท้าวสักกเทวราชแล้ว ก็ด้วยทิพย์ลุ่มอยู่
ในเทวโลก

เพราะเหตุนี้ สมเด็จพระบรมศาสดา จึงได้ตรัสพระธรรมเทศนา
ไว้เป็นพระคาถาว่า

สจฺจํ หิ ปรมํ โลกํ	สจฺจํ โลกํ ปธานตํ
สจฺจํ หิ วิชฺชมานมฺหิ	สพฺพปฺปญฺญาตฺวาหุตฺติ
ยถาปี พหฺลา ปุพฺพํ	สจฺจํ จ ปตฺติวาทฺหุตฺติ
เอเตน สจฺจวชฺเชน	สจฺจํ โส อปฺปชฺชติ
ชนฺติปี ปรมํ โลกํ	ชนฺติ โลกํ ปธานตา
ชนฺติยา วิชฺชมานา	สพฺพปฺปญฺญาตฺวาหุตฺติ
ยถาปี พุคฺคฆรราชา จ	คาวี ชนฺติ โส ตทา
เอเตน ชนฺติเตเชน	สจฺจํ โส อปฺปชฺชติ
กตญฺญตา ฐมฺมมฺมูตา	กตญฺญตา ปธานตา
กตญฺญตาย สนฺติยา	สพฺพปฺปญฺญาตฺวาหุตฺติ

ยถาปี วจฺณโก ปุพฺเพ	มาตุยา จ กตณฺณตา
กตณฺณตานุกาเวน	สคฺคํ โส อูปปชฺชติ
ตสฺมา หิ สพฺพสฺสมปฺตติ	ปญฺจยฺนตา วิจกฺขณา
กตณฺณตํ ขนฺติ สจฺจํ	สพฺพทา จ กโรนฺติ เต
โย มาตรํ ปิตรํ วา	คฺรุํ วา ปยิริปาสติ
กตณฺณขนฺติโก นิจฺจํ	สจฺจวาโท ขโม สทา
มนุสฺเส เทวโลเก วา	ปปโปติ ปรมํ สุขํ
มุโก ฌกฺโก จ พริโร	ขขุโข อนโรปมารโณ
สพฺเพ โรคา น ขาปนฺติ	สพฺพํ สจฺจสฺสํ ฌลํ
กุกฺกจิ คณฺโฑ กิลาโส จ	กาโส ตาโส จ ปิงฺคโล
สพฺพทุกฺขา ปฏิกกนฺตา	สพฺพโสภา ภวนฺติ เต
สุทฺธจฺจุลํ สุทฺธนขา	สุทฺธทนฺตา จกฺขุสุทฺธา
สุทฺธนาสา สุทฺธโสตา	ทสฺสนียา มโนรมา
องคฺปจฺจกสฺมปฺนนา	อาโรหปรีนาหวา
สุชาตา ขวสฺมปฺนนา	วณฺณองฺคา มฺหุ สุขิ
อเลฺกขปริสา โหนฺติ	ติกฺขปฺลณฺหา วิสารทา
วิสณฺณจฺจนา โหนฺติ	สพฺพํ ขนฺติสฺสํ ฌลํ
ทิมายุกา สทา โหนฺติ	วณฺณวา พลวา สุขํ
สุขํ ติณฺณํ สุขํ เสยฺยํ	สุขํ จกฺกมฺนาทินํ
มรณกาเล อมฺพุโ	อุทฺธํ กจฺจติ สพฺพทา

สพฺพสุขิ อณุโกติ กตญฺญตายทิ ผลิ
 ฌมโม หเว รกฺขติ ฌมฺมจาริ
 ฌมโม สฺสจฺฉินฺโณ สฺสขมาวหาติ
 เอสานิสฺสโธ ฌมฺเม สฺสจฺฉินฺเณ
 น ทุกฺคตํ กจฺฉนฺติ ฌมฺมจาริ

แปลว่า ถ้าจะความจริงนั้นแหละเป็นประธานอย่างยิ่งในโลก ครั้นเมื่อตั้งจะมีอยู่แล้ว ธรรมทุกสิ่งทั้งปวงก็ย่อมเจริญยิ่ง เหมือนอย่างนางพหุลภาวรัक्षाไวซึ่งคำตั้ง นางได้ไปบังเกิดในสวรรค์ ก็ด้วยอำนาจคำตั้งนั้น

ส่วนชนิดความอดใจเท่า ก็เป็นประธานอย่างยิ่งในโลก เมื่อชนิดอดใจมีอยู่แล้ว ธรรมทุกสิ่งทั้งปวงก็ย่อมเจริญยิ่ง เหมือนอย่างพระยาเลื่อโครังอดใจให้แก่นางโคนั้น พระยาเลื่อโครังได้ไปบังเกิดในสวรรค์ ด้วยเดชานุภาพของชนิดความอดใจนั้น

ส่วนกตัญญูตาเท่า เป็นรากเง้าของความดีความชอบ เป็นประธานอย่างยิ่งในโลก เมื่อความเป็นคนกตัญญูมีอยู่แล้ว ธรรมทุกสิ่งทั้งปวงก็ย่อมเจริญรุ่งเรือง เหมือนอย่างลูกโคผู้น้อยมีความกตัญญูต่อมารดา ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ด้วยอำนาจความกตัญญูนั้น

เพราะเหตุนี้ ผู้ที่บูชาดาซุนทั้งหลาย เมื่อปรากฏาสมบัติทั้งปวงจึงเป็นคนมีสติปัญญาพิจารณากระทำตั้งจะความจริง แลชนิดความอดใจแลกตัญญูตาความเป็นคนรู้จักคุณที่บุคคลอื่นกระทำไว้แก่ตนเสมอๆ ไป

บุคคลผู้ใดจะเข้าไปใกล้มารดาบิดาครูบาอาจารย์ จงเป็นผู้ที่ทราม
 คนให้ตั้งอยู่ในความกตัญญู แต่เป็นผู้กล่าววาจาเป็นดีจะแต่เป็นผู้อด
 ใจแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมได้ประสบความสุขอย่างยิ่งในมนุษย์โลกแต่เทว
 โลก บรรดาสรรพโรคาพาธทั้งปวงเป็นต้นว่า เป็นโรคไข้ แลโรคที่จะ
 ต้องปลงชีวิตด้วยวะ โรคหนวก โรคง่อย โรคบอด โรคบ้าห่มุ โรค
 เรือน โรคปมเปา โรคกราก โรคหืด โรคมวงครือ โรคผอมเหลือง
 โรคเหต่าน ย่อมไม่เกิดมีแก่บุคคลผู้นั้น สรรพความไม่มีโรคทั้งปวงนี้
 เป็นผลของความดีจะ บุคคลผู้นั้นก็จะเหิงหัดออกไปจากทุกข์ทั้งปวง
 เสียได้ สรรพสวัสดิ์ก็จะบังเกิดมีแก่บุคคลผู้นั้น อนึ่งความเป็นคนมีองค์
 แด่ดีบ แด่พ้น แด่นัยดา แด่นาธา แด่โลด ผ่องใส สอาดงาม น่าน้ำนม
 บริบูรณ์ ไปด้วยอวัยวะน้อยใหญ่ไม่เนิ่นช้ำไม่ยุบลง เกิดในตระกูลที่มีสติ
 ปัญญาอ่อนไว มีอวัยวะร่างกายกลมกล่อมละมุนละไมหมดจดดี ไม่เป็น
 คนแตกร้างบาดหมางกับใคร ๆ แต่มีปัญญาคมกล้าไม่ครั่นคร้ามต่อผู้ใด
 มีวาจาดีละลวย สรรพคุณความดีทั้งปวงนี้ เปนผลของความอดใจ
 •อนึ่งความเป็นคนมีอายุยืนยาว มีดีสถานฐานวรรณผ่องใส มีกำลัง
 กายมีความดี จะยืนเติร์นง่อนนาก็เป็นสุข ไม่เป็นคนหลงกระทำกา
 ติกรรม สรรพความสุขทั้งปวงนี้เป็นผลของกตัญญูตาความเป็นคนกตัญญู
 ธรรมความดีความชอบ ย่อมรักษามนุษย์ที่ประพฤติกความดีความ
 ชอบไว้ ธรรมความดีความชอบ บุคคลมาประพฤติดีแล้ว ย่อมนำ

ความดีขึ้นมาให้แก่บุคคลที่ประพฤติดังนั้น นี่แหละเป็นอันดีในกรรม
ความดีความชอบที่บุคคลประพฤติดังนั้น บุคคลที่ประพฤดิกรรมความ
ดีความชอบแล้ว ย่อมไม่ไปบังเกิดในทุกข์เลย

สมเด็จพระบรมศาสดา นำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้ว เมื่อจะ
ดีบอนุสนธิประมวลชาตก จึงตรัสพระคาถาที่ลุล่วงว่า

สกลโก อนุรุธโธ อาสี ทิพพจกฺขณมุตฺตโม
มหาพยุคฺโข วเน จโร ปิตา สุทฺธโชนิ อหุ
พหลา นาม คาวี สา มาตา มหามายา อสี
ปุตฺตคาโว โลกนาโถ เอวํ ธารณ ชาตกิ

แปลว่า ท้าวสักกเทวราชในภพนั้น ปวงกตัตถิชาติมาในภพนั้น
เป็นพระอนุรุธผู้ตมกว่าภิกษุที่เป็นทิพจักษุทั้งปวง เลือโครงผู้เป็นใหญ่
ที่เฝ้าอยู่ในป่าในภพนั้น มาเป็นพระเจ้าสุทโชนมหาราช ผู้พระพุท
ธิบิดาในภพนั้น นางพหลาคาวีในภพนั้น มาเป็นพระนางสิริมหามายาผู้
พระพุทธรมารดาในภพนั้น ลูกโคในภพนั้น มาเป็นพระบรมโลกนาถใน
ภพนั้น ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาตกนี้ไว้ ด้วยประการฉะนี้

จบพหุคาถาชาตก

๓๐ เสตบัตติชาตก

อหิ สกโกมิ โมเจตุนติ อหิ สตุลา กปิลวตฺถิ อุปนิสฺสาช
 นิคุโรธารามะ วิหรนฺโต สีสถานปรามิ อุตฺตโน อานนฺทสฺสตุลาช
 จีวิตปริจฺจสงฺขาตํ อารพฺภ กเถสิ

สตุลา ตมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จดำรงพระพุทธรูปภายใน
 นิโครธาราม อาศรัยพระนครกบิลพัสดุ์เป็นที่โคจรภิกขาจาร ทรงพระ
 ปรารภถึงทานบารมี ศีลบารมี ซึ่งนับว่าสังวรชีวิตของพระองค์เพื่อประ
 โยชนแก่พระอานนท์ จักรัตถิพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า อหิ
 สกโกมิ โมเจตุน เปนต้น

ในกาลนั้น มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อสุธรรมมาตอยู่ในพระนครพารา
 ณฺตี พราหมณ์นั้นเลี้ยงหนุเผือกหมื่นองค์ตั้งไว้ตัวหนึ่ง หนูนักรักษา
 ศีลทำ บางวันรักษาศีลแต่เวลาเช้าจนถึงเวลากลางวัน ตั้งแต่เวลากลาง
 วันไปถึงเวลาเย็นหาได้รักษาไม่ บางวันไม่ได้รักษาในเวลาเช้าจนถึงเวลา
 กลางวัน มารักษาดังแต่เวลากลางวันจนถึงเวลาเย็น พราหมณ์นั้นเดิม
 เปนทาสของมหาเศรษฐี ภายหลังได้อาศรัยพระโพธิสัตว์จึงได้ทรัพย์เป
 นอันมาก มีทาสทาสีทรัพย์สิ้นเงินทองบริบูรณ์มั่งคั่ง ในกาลนั้นมหา
 เศรษฐีถึงเวลาไปเฝ้าบรมกษัตริย์ แล้วเคยมาเล่นกับหนูนักรักษา
 เล่นอยู่ตั้งแต่เวลาเช้าจนเวลากลางวันบ้าง ตั้งแต่เวลากลางวันจนถึงเวลา
 เย็นบ้าง เป็นนิจันตรมา เมื่อมหาเศรษฐีเล่นอยู่กับหนูนักรักษา ใดจบหน
 เล่นบ้าง ได้ตบศีรษะหนุเล่นบ้าง

หน่นจึ่งคำนึงโนใจว่า วันนันทามหาเศรษฐีมาเล่นกับเรา ท่านมหาเศรษฐีจะทำตายคดีเรา การที่ท่านเศรษฐีมาเล่นกับเรานั้น ไม่สมควรเป็นบาป ท่านเศรษฐีมาจับเราไว้มันคง ความเวทนาจักเกิดแก่เรา บาปก็จักมีแก่ท่านมหาเศรษฐี ท่านมหาเศรษฐีจะทูปเราจะขว้างปาเราไปให้ตกเห็นอภากัพณ ความเวทนาจะเกิดแก่เรา บาปก็จะมีแก่เศรษฐี เพราะเหตุนี้ขออย่าให้ท่านมหาเศรษฐีมาเล่นกับเราเลย เราก็คงได้ไม่เล่นกับท่านมหาเศรษฐี ท่านมหาเศรษฐีหาทราบเนื้อความนี้ไม่ มาเล่นกับเราก็คงเป็นอันตรายแก่คดีของเรา

อัยยมาวันหนึ่งท่านมหาเศรษฐีมาจากที่เผาบรมกษัตริย์ พระมหาดัตถ์จึ่งเข้าไปใกล้ท้าวว่า ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจ้ารักษาศักดิ์หา วันนันทานกต พรหมณกต อย่าได้เล่นกับข้าพเจ้าเลย ถ้าท่านเล่นกับข้าพเจ้าแล้ว บาปเป็นอันมากก็จะหลังไห้โตมาถึงท่าน ถ้าท่านไม่เล่นกับข้าพเจ้าแล้ว บุญกุศลเป็นอันมากก็จะหลังไห้โตมาถึงท่าน ท่านก็จะได้ประคับพินทางที่จะไปยังสวรรค์

พรหมณได้ฟังวาจาเช่นนั้นก็วิตถลความโกรธหน จึ่งบังคับทาดกรรมกรว่าเจ้าจงจับหนไปทูปศรีษะโยนทิ้งเสียที่พนดิน ท่านมหาเศรษฐีจึ่งรำพึงโนใจว่า จะเอาหนไปขายถึงจะได้ทรัพย์มามากลักร้อยคำตั้งพันคำตั้งไม่สมควร เราก็ตพรหมณกต ได้เป็นผู้มีโรคสมัยตมมากก็เพราะอากรียหน่น เพราะเหตุนี้อุปทวอันตรายจักบังเกิดแก่เรา ๆ จะต้องไปยังทุกคิ ถ้าเราจะไม่กระทำหนเราก็คงได้ ไปสวรรค์ พรหมณนี้ใช้

ทาสกรรมกรให้กระทำการอันทรายแก่หน้ ๆ ตายลงเมื่อใด เราจะไม่มีชีวิต
 เมื่อนั้น แล้วคิดโดยบายอันหนึ่ง จึงรีบดุกขึ้นไปชิงเอาหน้ได้แล้ว ออก
 จากเรือนพราหมณ์ ไปใกล้ลง เห็นอากาศฝนใด ๆ ทุกขเวทนาเป็นอันมากแล้ว
 ก็ปล่อยหน้ไป หน้หลุดพ้นไปจากมือท่านมหาเศรษฐีแล้วก็หนีเขาไป
 พราหมณ์ ได้ยินเสียงท่านมหาเศรษฐีแล้วก็ออกจากเรือน ได้เห็นท่าน
 มหาเศรษฐีแล้วก็ถึงคักใจ จึงฉวยได้นำสำหรับรดให้เป็นสิริมงคลรด
 ท่านมหาเศรษฐีดู ในขณะนั้นท่านมหาเศรษฐีก็พนดุกขึ้นหนึ่งได้ พราหมณ์
 ก็พาท่านมหาเศรษฐีเข้าไปยังเคหสถาน

จำเดิมตั้งแต่หน้หนีออกจากเรือนไปแล้ว พราหมณ์ก็ใช้ร่ายทวย
 หมดเบ็ดดงขึ้นไปถึงแก่ความคฤยากต้องชายทาส ครั้นทวยทชาย
 ทาสได้มาหมดสิ้นไปแล้วต้องชายทาส ครั้นทวยทชายทาสได้มาหมดสิ้น
 ไปแล้วต้องชายบุตรธิดา ครั้นทวยทชายบุตรธิดาได้มาหมดสิ้นไปแล้ว
 ต้องชายภรรยา ครั้นทวยทชายภรรยาได้มาหมดสิ้นไปแล้วต้องชาย
 เรือน ครั้นทวยทชายเรือนได้มาหมดสิ้นไปแล้วต้องชายฉานังฉาหม ครั้น
 ทวยทชายฉานังฉาหมได้มาหมดสิ้นไปแล้ว ตั้งแต่นั้นมาก็ดองนึ่งหมฉา
 ขาดถือกระเบื้องเที่ยวขอทานได้ความขัดสน เฝียงชีวิตด้วยความลำบาก
 ยากจนกเบียดเบียน แต่พราหมณ์นั้นเป็นคนใจอ่อนได้รักษาคัดหา
 อยู่เสมอทุกวัน ๆ

ครั้นกาลล่วงไปได้หนึ่ง พระมหาสัตว์จึงรำพึงในใจว่านายเราที่อยู่
 ในพระนครจะประพฤติเป็นไปอย่างไรหน้อ นายนั้นก็คงไม่ทราบว่าเขาอยู่

ที่ไหน จำเราจะไปเยี่ยมเยือนนายของเรา คิดแล้วก็ออกจากบ้านมาไม่เห็นเรือนพราหมณ์ ไม่เห็นภรรยาบุตรธิดาทาสทาสีของพราหมณ์ ไม่เห็นโคกระบือช้างม้ารถของพราหมณ์ เทียวค้นหาไปถึงบ้านร้างแห่งหนึ่ง ได้เห็นพราหมณ์นอนอยู่ใต้ถุนคร่ำครว้าคนหนึ่ง ในเรือนของคนอื่นในหมู่บ้านร้างนั้นแล้ว ข้าได้เห็นของที่มีกลิ่นเหม็นเค็มไปในกระเบื้องรองผนังไว้ พระมหาสัตว์ ได้เห็นพราหมณ์เป็นคนกำพร้า ถิ่นนาตาหลังโหดจวบเท่าพราหมณ์แล้วร้องไห้ จึงปลุกพราหมณ์ว่า ข้าแต่เจ้า ท่านจงลุกขึ้นเถิด

พราหมณ์ ได้ยินดังนั้นแล้วจึงถามว่าใคร หนจึงพูดว่า ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้าขอเสด็จปาดก พราหมณ์ลุกขึ้นเห็นหนูเผือกวิ่งวิ่งไปด้วยสิริ มีศีรษะราวกระดอมด้วยมงกุฏ ประคองพระเจ้าบรมจักรพรรดิราชณีน กัจจายได้แวรรถขึ้นมาได้ถึงสมบัติของตนก็ร้องไห้

หนูเผือกจึงพูดเจ้าโสมเอ๋ยให้พราหมณ์บนเทาคความทุกข์ แล้วจึงกล่าวคาถาว่า

อหิ สกโกมิ โมเจติ อหิ สกโกมิ โมเจยฺย

สวณณรชฏาเสสํ เวทฺธิยํ พหุณํ

สพฺเพเหว สฺสสมปฺตติ ปุพฺเพ ภูตฺตํ เต วิย

ความว่า ข้าพเจ้าสามารถจะปลดเปลื้องทรัพย์สินสมบัติแก้วแหวนเงินทองทั้งปวงของท่านทั้งหมดสิ้นไปแล้วอนัน ไก่กลับคืนมาได้ มิให้ห่อเหี่ยว จะให้ท่านได้บริโภคนสมบัติทั้งปวงเหมือนแต่ก่อนแล้วจึงพูดว่า ข้าแต่ท่าน

มหาพราหมณ์ ท่านอย่าคิดวิตกไปเลย ท่านจงพาข้าพเจ้าไปขาย แต่อย่า
ไปขายแก่เศรษฐี ท่านจงพาข้าพเจ้าไปขายในราชสำนักเถิด

ครั้นถึงราตรนั้นแล้ว ถึงเวลาเช้าพ่อเลี้ยงอรุณขึ้นมา พราหมณ์รับ
อาบนํ้าตกแต่งกายแล้วไปหาท่านเศรษฐี พรรณนาคุณของหน่อเศรษฐี
ท่านมหาเศรษฐีได้เห็นหน่อแล้วจึงพูดว่า ท่านพราหมณ์ ให้น้องข้าเถิด
แล้วอุ้มเอาหน่อไปกอดไว้ ได้เห็นหน่อมนัสนตาเป็นดังนี้ จึงพูดว่า ดกร
บุรุษเจริญ ท่านให้น้องข้าเถิด ข้าจะให้ทรัพย์แก่ท่านพินคำดัง พราหมณ์
ตอบว่าข้าพเจ้าไม่รับ เศรษฐีจึงพูดว่า ข้าจะให้ทรัพย์แก่ท่านพินคำดัง
พราหมณ์ก็ตอบว่าข้าพเจ้าไม่รับ เศรษฐีพูดว่าข้าจะให้ทรัพย์แก่ท่านพิน
คำดัง พราหมณ์จึงตอบว่า ท่านจะขนเอาทรัพย์ของท่านมาให้แก่ข้าพเจ้า
สักเท่าไร ๆ ก็ดี ข้าพเจ้าไม่ต้องการทรัพย์ของท่าน ข้าพเจ้าไม่ขาย
แก่ท่าน มหาเศรษฐีจึงพูดว่า ถ้าท่านไม่ขายท่านมาเรือนข้าต้องการอะไร
พราหมณ์จึงตอบว่า ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐีเจริญ หน่อตัวน้อยในเรือน
ใด ๆ ก็เกิดลาภใหญ่ในเรือนนั้น ๆ ถ้าขนของหน่อเดินหนึ่งก็ดั่งเดิน
กีดล้ามเดินกีดตกอยู่ในเรือนใด ทรัพย์สมบัติใหญ่ก็จะเกิดขึ้นในเรือนนั้น
เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าไปแล้วลาภสักการะอันใหญ่จะมีแก่ท่าน แต่ในสำนัก
ของท่าน ถ้าคืบหน้าท่านมหาเศรษฐีจึงให้ผ้าขาวบรุษหนึ่งผืน แล้ว
ขอขนไว้ดั่งล้ามเดิน พราหมณ์เป็นคนยากจนขัดสนจึงให้ขนหน่อแก่ท่าน
มหาเศรษฐีดั่งล้ามเดินแล้ว ก็นั่งผ้าขาวหนึ่งผืนหนึ่งผืนหนึ่งเข้าไปยัง
พระราชนิเวศน์

บรมกษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์แดงกัมพระทัยนัตถ์ มพระ
ประสงค์จะฟังธรรม พราหมณ์ก็เข้าไปนั่งอยู่ในท่ามกลางบริษัท เมื่อ
บรมกษัตริย์จะตรัสถามพราหมณ์ จึงตรัสพระคาถาว่า

กิสฺมินฺนุ รมฺเญ เตว ชาตฺถิณฺนิ
มุสิกมาทาย อิทาปี ปตฺโต
อิทานิ ทสฺสทสฺสํ สดสฺสทสฺสํ
กิตฺตํ ฌนํ ลพฺภสฺสํ ตวํ

ความว่า ชาตฺถิณฺนิของท่านอยู่ถึงแคว้นแคว้นตำบลไหนจึงได้เอาหนุมาน
จนถึงที่นี่ เดียวนี้ท่านอยากจะได้อะไรพดลให้มันดำดั่งหรือดั่งแค้นดำดั่ง
หรือดั่งเท่าไรหนอ

พราหมณ์ได้ฟังพระราชดำรัสแล้ว จึงกราบทูลเป็นคาถาว่า

สตํคํ สตํหตฺถิ สตํทาสํ สตํทาสา
สตํกณฺณา สตํเคหา สพฺพสมฺปตฺติ เม สตํ

ความว่า ข้าพระพุทธพราหมณ์อยากจะได้อะไรร้อยโค ข้างร้อยข้าง
นางทาสร้อยนาง ทาสร้อยคน นางกัญญาร้อยนาง เรือนร้อยหลัง ทรัพย์
สมบัติทั้งปวงอย่างดะร้อย ๆ พระพุทธเจ้าว่า

บรมกษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นหนูแดงกัมพระทัยนัตถ์ จึงตรัส
ว่าพราหมณ์ให้หนูแก่ข้าเถิด แล้วทรงรับเอาหนูไว้ โดยเคารพ ทรง
จับพดลของหนูบางทีกระษะหนูบ้าง เมื่อจะตรัสกับเจ้าพนักงานว่า จึงตรัส
พระคาถาว่า

สตํ หตถิ สตํ อสุสา สตํ วาสตวรี ภา

สตํ กณฺหา สตํ เกหา สตํ ทาสี สตํ ทาสา

สตํ ควํ สตฺสฺสโก สพฺพสมฺปตฺติ เม สตํ

ความว่า เจ้าพนักงานจงนำเอาช้างร้อยช้าง ม้าร้อยม้า นางอัสสัทร
ร้อยตัว รถร้อยรถ นางกัญญาร้อยนาง เรือนร้อยหลัง ทาสร้อยคน
ทาสาร้อยคน ไคร้อยโค อุดฺกราชร้อยตัว สรรพสมบัติทั้งปวงอย่างตะ
ร้อยมาให้แก่ข้า เจ้าพนักงานจงกระทำการตามพระราชดำรัสแล้ว บรม
กษัตริย์จึงพระราชทานสรรพสมบัติทั้งปวงอย่างตะร้อย กับทั้งเครื่องประ
ดับทั้งปวงแก่พราหมณ์แล้ว ก็กระทำการสักการใหญ่แก่หนูนั่น

พราหมณ์ได้รับสมบัติทั้งปวงไปแล้ว ก็เป็นผู้มีศรัทธาใหญ่เหมือนแต่
ก่อน หนูนั่นก็แสดงธรรมสั่งสอนบรมกษัตริย์กับทั้งมหาชนทั้งปวงให้ตั้ง
อยู่ในธรรม ส่วนบรมกษัตริย์กับทั้งชาวพระนครทั้งปวงก็บำเพ็ญมหา
ทานรักษาศีลตั้งอยู่ในโอวาทของหนูนั่น เพราะเหตุนี้ชนทั้งหลายนับบรม
กษัตริย์เป็นประธาน ก็บังเกิดเป็นคนตั้งอยู่ในธรรม จึงพากันขนานนาม
กรหนูนั่นว่าธรรมเดศบัณฑิต

สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นให้แจ้งชัด จึงตรัส
พระคาถาว่า

สุภาถ วาณํ มม นามโกตฺตํ น ฌาตึนํ

ราชา มยฺหํ ฌมฺเม จิโต ฌมฺมเสโต จ ปณฺหิโต

อหิ เสฏโฐ มนุสฺसानิ ชาโต สตฺโต มุสิ ตทา

สพฺพสत्ตหิตตฺตถาย ชมฺมิ เสฏฺฐมฺหิ กโร

ชมฺมนาวปฺปณฺณสฺสเต ปาปฺปณฺณิสฺสามิ นิพฺพุตฺติ

ความว่า ท่านทั้งหลายจงฟังถ้อยคำเรา เราได้เกิดแล้วในกำเนิด
ดีคือเป็นพระยาหนู ชื่อธรรมเด่นเป็นบัณฑิตตั้งอยู่ในธรรมประเสริฐกว่า
มนุษย์ทั้งหลาย นามแต่โคตรของญาติทั้งหลายไม่ปรากฏ เราได้กระ
ทำการแสดงธรรมอันประเสริฐ เพื่อให้ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์
สัตว์ทั้งปวง ประสงค์จะบันทุกสัตว์โลกให้เต็มนามว่า กล่าวคือพระธรรม
นำข้ามปากฝั่งไปให้ถึงพระนฤพาน

พระโพธิสัตว์ แสดงธรรมอยู่ในพระราชสำนักมาตั้งกาดนาน
ส่วนบรมกษัตริย์กับทั้งมหาชนทั้งปวง ก็ตั้งอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของ
พระมหาดัตว์ ครั้นกระทำกาดกิจราลงแล้ว ก็ไปบังเกิดในเทวโลก
พระมหาดัตว์ได้โถมให้บรมกษัตริย์กับทั้งมหาชนทั้งปวงให้รื่นเริงบัน
เทิงใจแล้ว เมื่อจะแสดงธรรมเทศนา จึงกล่าวคาถาว่า

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ

อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา

เอวํ วิเสสโต ฌตฺวา อปฺปมาทมฺหิ ปณฺหิตา

อปฺปมาเท ปโมทนฺติ อริยานํ โคจเร รตา

ความว่า ความไม่ประมาทเป็นทางให้ผู้ประณีตดำเนินไปถึงพระ
นฤพานความประมาทเป็นทางไปของมัจจุราชกล่าวคือความตาย ชนทั้ง

หลายผู้ไม่ประมาทแล้วชื่อว่าไม่ตาย ชนทั้งหลายเหล่าใดที่เป็นผู้ประ
 มาทแล้ว ชนทั้งหลายเหล่านั้นถึงจะยังมีชีวิตอยู่ก็เหมือนตายแล้ว ชน
 ทั้งหลายใด ชื่อว่าเป็นบัณฑิต เพราะรณเอนความนั้นแจ่มแจ้งประจักษ์
 แล้วแต่ไม่ประมาทอย่างนี้ ย่อมรณเริงบันเทิงใจอยู่ในความไม่ประมาท
 รันรมย์ยินดีอยู่ในวิคตปฏิบัติเป็นที่ประพฤติของพระอริยเจ้าทั้งหลาย

บรมกษัตริย์กับทั้งมหาชนทั้งปวงได้สดับธรรมเทศนาของพระโพธิ—
 ศักดิ์แล้ว พากันกระทำกองการกุศลมีบริจาคทานและรักษาศีลเป็นต้น
 ล้วนพระโพธิศักดิ์ถวายบังคมลาบรมกษัตริย์ ออกจากพระนครไปอยู่
 ในหิมวันตประเทศ ในกาลนั้น ครั้นถึงวันบูรณมัตถมพระจันทร์เต็ม
 ดวงวันหนึ่ง พระโพธิศักดิ์อาบน้ำชำระตัวเรียบร้อยแล้วไม่บริโภคอาหาร
 รักษาศีลสืบประการอยู่ตั้งแต่เช้าจนเย็น ครั้นนั้นให้ตั้งธูปเทียน
 ขึ้นไปถึงพิภพท้าวสักกเทวราช ท้าวสักกเทวราช ทรงอาวชันนากรว่า
 ใครหนอจะทำให้เคลื่อนไปจากสมบัติ ทรงทราบเหตุนี้แล้ว ทรง
 ดำริหว่า หนนปรารถนาอะไรคงจะปรารถนาปราหมณสมบัติ คงจะไม่
 ปรารถนาสมบัติอื่น หรือว่าจะปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ดังนี้แล้ว ก็ลงมา
 จากสวรรค์ แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาขึ้นอยู่ใกล้พระมหาศักดิ์ ๆ ได้
 เห็นดังนี้ก็คิดใจ เมื่อจะถามต่อไปจึงกล่าวคาถาว่า

อถ ตูว เณ วณเณน เณ วา ปน เหตุนา
 อนุปฺปตฺโต พุทธารณฺณํ ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตฺโต

ความว่า ท่านมีเพศเป็นอะไรมีเหตุอะไรจึงได้มาถึงพรหวัณปาใหญ่
นี้ ข้าพเจ้าขอถามท่าน ๆ จงแจ้งเนื้อความนั้นแก่ข้าเถิด

พราหมณ์จึงกล่าวคาถาตอบว่า

ปุลณมิยิ อภกขสิ ปาโต ภูณชนมตฺถิ เม

อหิ ยาจามิ มิสฺสจ อากโต ตว สนฺติเก

ความว่า ในวันบูรณมณฺฑลท่านยังไม่ได้บริโภคนอาหารหรือ ถึงข้าพเจ้า
ก็ยังไม่ได้บริโภคนอาหารตั้งแต่เช้ามาแล้วเหมือนกัน ข้าพเจ้ามาหาใน
สำนักท่านประสงค์จะขอเนื้อท่าน

พระมหาสัตว์ได้ฟังดังนั้นแล้วเกิดความประจักษ์ว่าจะได้สำเร็จพระโพธิ
ญาณในวันพรุ่งนี้นั้น จึงกล่าวคาถาว่า

ทารุณิ อหฺราเปสิ อคฺคิ กตฺวา สฺองฺการิ

ตว กมฺมํ กโรนฺตสฺส มม มิสฺสํ ททามิ เต

ความว่า ท่านจงนำเอาพญมาทำไฟให้เป็นถ่านให้ดี เมื่อท่านทำ
ไฟให้เป็นถ่านดีแล้วข้าพเจ้าจะให้เนื้อข้าพเจ้าแก่ท่าน ถัดบนั้นพราหมณ์
จึงน้อมมือให้เป็นหตุมเต็มไปด้วยถ่านเพลิงแล้วจึงบอกแก่พระโพธิสัตว์

ถัดบนั้นพระมหาสัตว์อธิษฐานในใจด้วยอานภาพที่มีจิตต์ประกอบไป
ด้วยเมตตาวาขอให้สัตว์ทั้งปวงอย่าได้ มีอยู่ในสัตว์ร่างกายของเราเลย แล้ว
จึงกล่าวว่า อุตฺรพราหมณฺสฺสฺสฺเรญฺญ เราไม่ปรารถนามนุษย์สมบัติ เราไม่
ปรารถนาเทวดาสมบัติ เราปรารถนาแต่พระดีพญญูคุณญาณเท่านั้น แล้วจึง
กล่าวคาถาว่า

ททามิ น วิกรมปามิ โพรธิยาเยว การณา
 ยทา สพฺพณฺณุตฺตํ ปตฺโต ตาเรสุสามิ สเทวกั
 นิมุคฺคิ ชนตํ สพฺพํ นิมุคฺคิ อุตฺตรวิตฺวาน
 ปาปฺปณามิ สิวํ เขมํ อชริ อมริ ปทํ

ความว่า เราจะให้เราไม่หวั่นหวาดเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเทียว
 เมื่อใดเราได้ถึงพระสัพพัญญุตญาณแล้ว เราจักให้ประชุมชนกับทั้ง
 เทวดาที่จมอยู่ทั้งชั้น ให้ข้ามพ้นไปจากสังสารจักร ครั้นเราพร้อมด้วย
 ที่จมอยู่ชั้นแล้ว เราก็จะเข้าสู่พระนิพพานเป็นที่เกษมสุขสำราญไม่มีแก่
 ไม่มีความตายดังนี้

พระมหาสัตว์กถാവาทันแล้ว ก็โจนลงไปในหลุมอันเต็มไปด้วยถ่านเพลิง
 ดอกบัวใหญ่ก็เกิดปรากฏขึ้นรับพระมหาสัตว์ไว้ ด้วยบุญญาภพของ
 พระมหาสัตว์ ๆ ประดิษฐานอยู่บนดอกบัวใหญ่แล้ว เมื่อจะเปล่งอุทาน
 วาจาจึงกล่าวคาถาว่า

สีลเตเชน ปุพฺพเพสุ กตํ กลฺยาณสาธุกํ
 สพฺพณฺณุตฺตํ ปิยํ มยฺหํ โอตฺตวิตฺวาน อคฺคิมฺหิ
 ตํขณฺณฺณฺเวย เตเชน สุวณฺณเปทุโม อหุ
 ปรตจกุกฺกปฺปมาเนน อคฺคิชาโล มโหปภา
 เอกโลมํ อสุสฺสติ ปุณฺณจฺจนํ ยถา สุกํ
 สตฺตติโยชนสฺตฺตพฺเพชฺช สหสฺสปตฺตกรวณํ
 มขุณฺณิกาถจฺจนทสฺมึ โชติติ สกถํ วเน

ความว่า ด้วยเดชของศีลแลกรรมที่ข้าพเจ้าทำแล้วในกาลก่อน หาก
เป็นกรรมดีงามทำประโยชน์ให้สำเร็จไซ้ ขอให้ข้าพเจ้าได้พระดีพัญ
ญุตญาณอันเป็นที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้ลงไปในไฟเพื่อประสงค์
จะได้พระดีพัญญุตญาณนั้น ในขณะนั้นดอกประทุมทองมีประมาณเท่า
กจกรกณฺณคฺชนมารับข้าพเจ้า เปลวไฟมีแสงสว่างรุ่งเรืองใหญ่ก็ไม่ไหม้
ข้าพเจ้า โดยที่สัดแต่ชนเดินหนึ่งก็ไม่ขาด ด้วยเดชของพระดีพัญญุต
ญาณนั้น ดอกประทุมทองนั้น สูงขึ้นไปได้เจ็ดโยชน์ แม้ไปได้พัน
โยชน์ งามดังพระจันทร์เต็มดวง สว่างไปทั้งป่า ในเวลาพระจันทร์เที่ยง

ท้าวสักกเทวราช จึงถือเอาดอกประทุมทองที่รองรับพระมหาบุรุษไว้
มิให้ไฟไหม้ ด้วยเดชานุภาพของบุญที่พระมหาบุรุษปรากฏาพระดีพัญ
ญุตญาณนั้นวางไว้บนพื้นพระหัตถ์ เสด็จไปยังดาวดึงส์พิภพ ดำรงแก่
เทพยดาทั้งปวงว่า ท่านทั้งหลายจงที่ศรัทธาการบูชาบุญนี้ ๆ จักถึงพระดีพัญ
ญุตญาณ จักปลดปล่อยเทวดาแถมมนุษย์ทั้งปวงให้พ้นจากทุกข์แล้ว จัก
เข้าดีพระนิพพานในอนาคตกาล ครั้นดังนี้แล้วก็ให้พระมหาบุรุษนั่งเหนือ
บัณฺฑุกัมพลศัลยาอันแล้ววิงวอนให้แสดงธรรม

ถ้าบัดนั้น พระมหาสัตว์เมื่อจะแสดงธรรมจึงกล่าวคาถานี้ว่า

เย เทวา มนุสฺสา สัตฺตา	ปญฺจสัณฺหาสุ รกฺขณฺติ
โลกสมิ สุจิตา ปตฺตา	ปรโลเก สุขี ภว
สกุณสมฺปตฺติ พุรุหมานิ	ปจฺจมา นิพพานสนฺติเก

สี่ลํ อภรณ์ เสฏฐํ สี่ลํ ปาเถยยมุตตมํ
 สี่ลํ สกคสฺส โสปานํ สี่ลํ พุทฺธานโคจรํ

แปลว่า บันดาลดีทั้งหทัยเหล่านี้จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม
 มารักษาอยู่ในสี่ลํห้ประการ ดีทั้งหทัยเหล่านี้ ก็จะได้ความสุข
 ดำรงในโลกนี้ ครั้นละโลกนี้ไปสู่ปรโลกแล้วก็จะมีแต่ความสุข จะได้
 สัมบัติเป็นพระอินทร์พระพรหม ภายหลังก็จะได้สำเร็จแก่พระนิพพาน
 เพราะคิดเป็นเครื่องประดับอันประเสริฐ คิดเป็นสมบัติอันอุดม คิดเป็น
 บันไดของสวรรค์ คิดเป็นโคจรข้อปฏิบัติของพุทธบุคคลทั้งหลาย ครั้น
 จบธรรมเทศนาจบ เทศพนานิกรทั้งหลายก็ร้องสาธุการบูชาด้วยฉัพพัชร์
 แดงรูปเทียนดอกไม้อันหอมและเครื่องประดับทิพย์แล้ว ตั้งอยู่ในคำดัง
 สอนของพระมหาสัตว์แล้ว เสร็จจากัดเคื่อนกันแต่กันว่า ท่านผู้เจริญ
 ทั้งหลายผู้เจริญ ท่านทั้งหลายอย่าเป็นผู้ประมาทเลย แล้วก็อำลาท้าว
 ดักกเทวราชกลับไปยังทิพพิมานของตนของตน

ลำดับนั้นท้าวดักกเทวราชก็พาพระโพธิสัตว์ลงมาจากสวรรค์ ให้พระ
 โพธิสัตว์ประดิษฐานในที่อยู่แล้ว นฤมิตสระโบกขรณีมีประทุมชาติห้
 ประการ ประดับไปด้วยรัตนเจ็ดประการ มีประมาณกว้างใหญ่ถึงห้า
 ศิวโยชน์เสร็จแล้วอำลาพระโพธิสัตว์กลับไปยังทิพสถานของตน

พระมหาสัตว์รักษาคิดห้ประการอยู่ในที่รมณียสถาน ครั้นสิ้นอายุ
 แล้วก็ไปบังเกิดในเทวโลก

